

Калуська міська рада
Управління культури, національностей
та релігій Калуської міської ради
КЗ «Музейно-виставковий центр Калуської міської ради
Краєзнавчий музей Калущини

Серія: «Історичні джерела Калущини». Т. 1

ІВАН ТИМІВ

КАЛУШ: ІСТОРІЯ В ДОКУМЕНТАХ

**Збірник документів і матеріалів з фондів
Краєзнавчого музею Калущини, присвячений
20-річчю заснування музею**

Івано-Франківськ

ФОЛІАНТ

2017

Упорядник та відповідальний науковий редактор: **Іван Тимів**.

Літературна редакція: **Наталія Веселовська**, кандидат філологічних наук.

Коректор: **Оксана Керкуш**.

Редакційна колегія:

Олег Мальярчук, доктор історичних наук, професор (Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу) – головний редактор;

Оксана Франко, доктор історичних наук, професор (Львівський національний університет імені Івана Франка);

Оксана Когут, доктор філологічних наук, професор (Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу), заступник головного редактора;

Олег Єгрешій, кандидат історичних наук, доцент (ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»);

Андрій Франко, кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу франкознавства (Інститут Івана Франка Національної академії наук України м. Львів);

Ігор Ільницький, кандидат історичних наук (ДВНЗ Калуський політехнічний коледж);

Артур Єфремов, директор (КЗ «Музейно-виставковий центр Калуської міської ради»);

Іван Тимів, старший науковий співробітник (Красназавчий музей Калущини);

Мар'яна Думенко, головний спеціаліст загального відділу виконавчого комітету Калуської міської ради;

Оксана Керкуш, учитель української мови та літератури загальноосвітньої школи I–III ступенів № 1 м. Калущі;

Оксана Бігун, учитель іноземної мови загальноосвітньої школи I–III ступенів № 1 м. Калущі.

Рецензенти: **Микола Литвин**, доктор історичних наук, професор;

Ігор Райківський, доктор історичних наук, професор;

Петро Шкраб'юк, доктор історичних наук, професор.

**Оформлення обкладинки –
художник Мирослав Гаталевич**

T-41 **Тимів І. Калущі: історія в документах. Збірник документів і матеріалів.**

– Івано-Франківськ : Фоліант, 2017. – 144 с.

У книзі вперше опубліковані невідомі фахівцям рукописи історичних документів та матеріалів, почерпнуті головним чином із фондів Красназавчого музею Калущини, які різняться за походженням, типологією, призначенням. Підібрані джерела охоплюють найрізноманітні сфери життєдіяльності міста Калущі і Калущини, яскраво віддзеркалюють колорит епохи, українську ідентичність і культуру. Через призму збережених історичних документів офіційного й приватного листування, спогадів, періодичних і красназавчих видань, розкрито минуле калуських храмів, освітньо-культурне життя. Окремий сегмент – національно-визвольна боротьба, державне будівництво, ремісничі школи, молодіжні спілки, громадські організації та політичні партії.

Видання адресоване історикам, учителям, працівникам закладів культури, красназавцям, студентам і всім, хто цікавиться минулим Прикарпатського краю.

Книга видається за фінансової підтримки Калуської міської ради

Рекомендовано до друку Редакційною колегією видання та Музейно-виставкового центру (протокол № 1 від 12 грудня 2017 року)

При передруці матеріалів посилання на дане видання обов'язкове

© Красназавчий музей Калущини, 2017

© Іван Тимів, 2017

ЗМІСТ

ОЛЕГ МАЛЯРЧУК КРАСЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ КАЛУЩИНИ – ОСЕРЕДОК КАЛУШЕЗНАВЧОЇ ІСТОРИЧНОЇ ШКОЛИ	4
ВІД УПОРЯДНИКА	6
ІВАН ТИМІВ ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ КАЛУЩИНИ	10

ДОКУМЕНТИ

РОЗДІЛ I ДАВНЯ ІСТОРІЯ КАЛУЩИНИ	25
РОЗДІЛ II ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ КАЛУСЬКИХ ХРАМІВ	38
РОЗДІЛ III МАТЕРІАЛИ ПРО ГРОМАДСЬКІ ТОВАРИСТВА ТА УСТАНОВИ КУЛЬТУРИ КАЛУША	51
РОЗДІЛ IV СВДОЦТВА ВИПУСКНИКІВ ФАХОВИХ ШКІЛ	53
РОЗДІЛ V КАЛУЩИНА В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ ТА ЗУНР	56
РОЗДІЛ VI СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ МІСТА	70
РОЗДІЛ VII ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНО- ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ НА КАЛУЩИНІ (40–50 рр. ХХ ст.).....	78
РОЗДІЛ VIII ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ	82
РОЗДІЛ IX МАЙНОВІ ЮРИДИЧНІ АКТИ	88
РОЗДІЛ X БІОГРАФІСТИКА КАЛУЩИНИ.....	94
РОЗДІЛ XI СПОГАДИ	98
РОЗДІЛ XII ЕПІСТОЛЯРІЙ	103
ДОДАТКИ	108

НАУКОВО-ДОВІДКОВИЙ АПАРАТ

КОМЕНТАРІ	121
АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА	134
ОПУБЛІКОВАНІ ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ.....	134
БІБЛІОГРАФІЯ	135
ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК	137
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	139
ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ.....	140
ПЕРЕЛІК ДОДАТКІВ	143

КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ КАЛУЩИНИ – ОСЕРЕДОК КАЛУШЕЗНАВЧОЇ ІСТОРИЧНОЇ ШКОЛИ

У контексті загальноісторичних досліджень проблеми місцевого краєзнавства мають непересічне значення, адже вони більшою чи меншою мірою впливали на перебіг глобальних політичних процесів. Калуська земля, яка входила до території Галицько-Волинського королівства, пізніше – Руського воеводства, займала особливе місце в історії нашої держави. Минуле Калущини, що тісно пов'язане зі збройною боротьбою українського народу за державність, посіло особливе місце у війсьній історії України. Калуш – один із центрів солеваріння, дзвонарства та хімічної індустрії. Економічний розвиток міста залежав від видобування спочатку кухонних, а пізніше так званих «гірких» солей, названих у середині ХІХ ст. калійними.

Цікаво, що назва міста – Калуш – співзвучна з назвою калійних полімінеральних солей. Ще з давніх часів солекопи невпинною працею розбудовували місто, тому справедливо назвати Калуш – «соляне місто». У радянські часи на шпальтах газет побутували назви Хімград, «гігант хімічної індустрії Прикарпаття», «флагман хімічної промисловості республіки» і т. п.

Краєзнавчий музей Калущини, шануючи славні традиції військово-історичної, культурно-просвітницької та соціально-економічної спадщини народу, займається великою дослідницькою роботою. Співпрацюючи з науковими установами, освітніми закладами та державними архівами, працівники музею прагнуть розвивати та популяризувати калуське краєзнавство в загальній концепції національної історії. Краєзнавство пройшло період свого становлення і охопило чимало цікавих ідей. Свідченням цього є ціла низка нарисів, наукових часописів і збірників: «Калуш – місто хіміків» (Ужгород, 1970 р.), «Обрії нового Калуша» (Ужгород, 1976 р.), «Історія Калуша та Калущини у датах, цифрах і цікавих фактах» (Брошнів, 1996 р.), «Історія Калуша. З найдавніших часів до початку ХХ ст.» (Дрогобич, 1997 р.), «Світич» (Калуш – Івано-Франківськ, 2012 р.), «Нам пора для України жити» (Калуш, 2016 р.), «Калуські історичні студії» (Івано-Франківськ, 2017 р.), «Калуш на давній поштівці та фотографії» (Львів, 2017 р.) та інші. На часі – написання класичної колективної праці – багатотомної історії Калуша та окремого ілюстрованого видання для школярів.

Мозаїку життя міста складають численні публікації та творчий доробок Михайла Коломийця, Володимира Грабовецького, Петра Шевчука, Дарії Ониськів, Богдана Тимківа, Миколи Когута, Івана Тиміва, Богдана Яневича, Ростислава Михайловського, Василя Мельника, Мирослава Гаталевича, Ігоря Бойковича, Ігоря Семака, Оксани Тебешевської, Івана Ткачика, Анатолія Онішка, Оксани Когут, Люби Липовської, Лесі Піцик, Олексія Оніщука, Ігоря Ільниць-

кого, Василя Фіцака, Віталія Півторака та багатьох інших неординарних особистостей. Напрацювання наукової і творчої спільноти стало вагомим внеском у розвиток краєзнавства, а їх публікації сприяють знайомству широкого загалу з військовим, мистецьким та господарським минулим міста.

Яскраві сторінки історії Калуша і Калущини багаті славними іменами героїв і митців – носіїв збройних і культурних традицій, якими варто пишатися. Нові знахідки у багатогранному переплетінні історії українців, поляків, євреїв та продуктивний науковий пошук презентує наш науковий збірник документів і матеріалів. Його надбання неодмінно стануть окрасою розповідей екскурсоводів, будуть джерелом для патріотичного виховання нашої молоді в шкільних закладах і приваблюватимуть чудовими ілюстраціями про нескореність українського національного духу. Ідея створення збірника матеріалів і документів належить відомому історико-краєзнавцю Прикарпаття, старшому науковому співробітнику Краєзнавчого музею Калущини, члену Національної спілки краєзнавців України, автору більше двох сотень фахових і публіцистичних статей – Іванові Тиміву.

З документального матеріалу можна довідатись про місцеві промисли, ремесла, торгівлю, татарські напади, стихійні лиха, шляхетські утиски населення. Опозиція тогочасній політичній системі Речі Посполитої, а пізніше – Австро-Угорської монархії, полягала в активних формах боротьби – «козаччині пам'ятного 1648 року», скаргах і втечах, русі карпатських опришків. Їх естафету у ХХ столітті перейняли Українські Січові Стрільці, Українська Галицька Армія, Українська Військова Організація, Організація Українських Націоналістів, Українська Повстанська Армія, дисиденти, Українська Громадянська Група сприяння виконанню Гельсінських Угод та десятки тисяч відомих і невідомих героїв.

*Малярчук Олег, доктор історичних наук,
професор Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу,
член Національної спілки краєзнавців України*

ВІД УПОРЯДНИКА

Шановний Читачу, твоїй увазі пропонується перше в незалежній Україні видання документів з історії Калуша і Калущини. В основі збірки – рукописні та машинописні джерела з історії краю, що зберігаються в документальному фонді «Архів» Краєзнавчого музею Калущини, переважна більшість документів раніше не публікувалися. Усі документи систематизовано за тематичним і хронологічним принципом.

Як відомо, документи – це історична пам'ять нації. За більш як п'ятсотлітню історію Калуша чимало письмових джерел було свідомо знищено чи вивезено за межі України. Багато рукописів втрачено під час татарських набігів 1595, 1618, 1620, 1676 рр. та в періоди воєнного лихоліття 1914–1918 рр., 1939–1945 рр. і панування радянського тоталітарного режиму.

Музейний фонд Краєзнавчого музею Калущини почав формуватися в 90-х роках ХХ ст., коли перший директор музею Іван Дячук розпочав збирання старовинних предметів, книг, рукописів для експозиції майбутнього музею міста Калуша. Значна частина документального зібрання – це добровільні дарування калушан для поповнення музейного фонду. Найбільш активними дарувальниками були Христина Мілевич, Іванна Пітулей, Роман Бревко, Галина Сорока, Роман Гресько, Надія Поташник та ін.

Найдавніший документ, що належить до збірки Краєзнавчого музею Калущини – це «Передшлюбна угода Яна Кушлика з Теклею Козоріз 1829 р., а найпізніший – «Короткий інформаційний звіт про проведення пошукових робіт на місці загибелі учасників українського націоналістичного підпілля», датований 22 червня 2017 р.

Актуальність видання полягає в джерельній інформативності запропонованих читачеві історичних документів та матеріалів, що публікуються, та їхній важливості для дослідження минулого Калуша. У процесі дослідження стало відомо, що низка цікавих джерел з історії міста розпорошена по різних вітчизняних і зарубіжних виданнях й сьогодні залишається важкодоступною для читачів. Окремі з них вдалося віднайти й внести до цього збірника.

Мета дослідження полягає у збереженні документальних пам'яток як об'єктів національної пам'яті для майбутніх поколінь калушан шляхом введення їх до наукового обігу, популяризації в навчально-виховному процесі молоді; дослідження й публікації найважливіших документів з історії Калуша і Калущини від найдавнішого періоду існування міста (ХVІ ст.) до сучасності. Пропонована збірка, покликана, насамперед, показати, яка велика кількість джерельного матеріалу ще не задіяна дослідниками для наукового опрацювання.

Пропоноване видання налічує 43 документи, книга структурована за дванадцятьма тематичними розділами, що відповідають змістові документів. У межах розділів документи укладено у хронологічній послідовності. Оскільки смислове наповнення збірки стосується головним чином історії Калуша, то упорядник зберіг наскрізну нумерацію джерел, щоб в такий спосіб підкреслити цілісність видання.

Матеріали, що увійшли до збірника, є джерелами різного типу і походження. Вони були створені в різний час в адміністративних, поліційних, судових, війтівських та церковних канцеляріях, громадських і політичних організаціях, товариствах. Вельми важливими є документи, складені селянськими писарями, оскільки вони об'єктивно й виразно характеризують становище панських підданих.

Певна частина джерел не увійшла до збірника. Це здебільшого однотипні документи, такі, що лише частково доповнюють відомі факти, повторюють уже відому інформацію, містять другорядні відомості, не стосуються теми видання або були пошкоджені.

Опубліковані тексти не завжди подано повністю через об'ємність окремих документів, відсутність фактів, що стосуються змісту книги, наявність повторів тощо. Назви таких документів у редакційних гаслах починаються зі слова «витяг».

В основі збірки – оригінали документів. Більшу частину неопублікованих джерел почерпнуто із фондів Красназначого музею Калущини. Доповнюють їх матеріали, виявлені у Центральному історичному архіві України в м. Львові, Державному архіві Івано-Франківської області, отримані із приватних колекцій калушан.

Розміщення документів і матеріалів у збірці закріплено порядковими номерами. У редакційних заголовках, складених упорядником, стисло зазначено зміст документа, за наявності вказано його автора й дату створення. Зазначено тип документа.

Документи, що увійшли до збірника, складені українською, польською, російською, німецькою й латинською мовами. Польські й німецькі тексти подано як оригінальні варіанти документів та в перекладах українською мовою. Українсько- та російськомовні джерела, відтворено мовою оригіналу.

Непрочитані, пропущені та пошкоджені частини тексту позначено квадратними дужками із трьома крапками [...], у круглі дужки взято смислові вставки упорядника.

У текстах документів максимально збережено правопис, лексику, авторські та редакторські правки тих, хто їх створював. Тексти збірки зберігають орфографію рукописів і машинописі, з яких вони публікуються.

Зібрані матеріали укладено на основі сучасних правил публікації історичних документів. Якщо текст документа становить єдиний суцільний блок, то у такому випадку його поділено на смислові абзаци, щоб читач міг зрозуміти зміст написаного автором джерела.

Кожний документ супроводжений легендою, в якій зазначено місце його зберігання (скорочена назва архіву, номер фонду, опису, справи, аркуші), інформація про попередню публікацію джерела. Якщо документ був опублікований, то до опису включено й назву публікації.

В поодиноких випадках до збірника внесено й видані раніше документи. Здебільшого це матеріали, які інформують про маловідомі події, є важливими й цікавими за змістом, є фактичним доповненням рукописних джерел. Передрук документів і матеріалів з інших видань також зазначено в легенді документа.

Для зручності прочитання скорочення слів в текстах документів подано повністю і взято у квадратні дужки. До списку скорочень їх не внесено.

Видання містить науково-довідковий апарат. Примітки-коментарі дають можливість краще зрозуміти текст документа, інформують про персоналії, що згадуються в ньому, пояснюють маловживані слова й терміни, вказують на особливості джерела.

Перелік джерел та бібліографія допоможуть читачеві краще зрозуміти й побачити обсяг зробленого в царині археографічного опрацювання джерел з історії Калуша.

Наприкінці видання вміщено географічний покажчик для документів збірника, який полегшить пошук відомостей про події, пов'язані з тим чи іншим населеним пунктом. Також внесено переклад географічних назв, зафіксованих у документах іноземними мовами.

Краще зорієнтуватися в опублікованому джерельному матеріалі допоможе перелік документів. У списку скорочень розшифровано слова, скорочені з метою економії місця.

Для ілюстрації збірника використано графічні твори й фотоматеріали, які подані в основному тексті й додатках видання. Під час добору ілюстрацій взято до уваги принцип хронологічного зв'язку підбраного матеріалу зі змістом документів.

Загалом підготовлена документальна збірка задумана упорядником не як хрестоматія, а як власне наукова публікація з відповідними перекладами і коментаріями, яку варто опрацьовувати разом з історичними розвідками з історії Калуша.

Запропонованим виданням започатковано нову документальну серію «Історичні джерела Калущини», адже в архівному фонді музею залишається ще багато цікавих документів, котрі чекають на опрацювання і публікацію. Чимало

документів і фотографій й досі зберігається в приватних колекціях калушан, які теж можуть побачити світ.

Упорядник видання висловлює сердечну вдячність за фахові рекомендації та зауваження щодо тексту книги науковому редакторові видання Олегові Мальярчуку, доктору історичних наук, професору, Марті Ониськів, львівському археографу, за віднайдений і запропонований до друку королівський універсал, Наталії Веселовській, кандидатів філологічних наук, літературному редакторові видання, філологам Любові Пені, Мар'яні Думенко, Оксані Бігун, Оксані Керкуш, Наталії Михайлюк за їхню щирю допомому в роботі над текстами збірника. Він вдячний також волонтерам музею Івон та Лесі Гох.

Автор дякує і колегам-історикам, які редагували та рецензували текст книги, рекомендували внести ті чи інші зміни до структури видання, давали слушні поради стосовно підготовки книги до друку.

Іван Тимів,
упорядник видання

ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ КАЛУЩИНИ

Дослідження історичних джерел, їх опрацювання і публікація належать до царини археографії, що є важливою складовою частиною джерелознавства. Перші спроби дослідження історії Калуша та публікації історичних документів здійснив Володимир Навроцький [1]. Документальні джерела з історії парафії Калуського деканату досліджували Меланія Бордун [2] та Юліан Бабій [3], який вивчав матеріали канонічних візитацій 1740 і 1746 рр.

У радянські часи окремі публікації документів з історії Калуша з'являються в різних збірках переважно суспільно-політичного змісту [4].

Історичні статті з історії Калуша публікували Яків Рабінович та Микола Хвостін, які в 1970 р. видали добірку архівних документів під назвою «Калуш – місто хіміків» (111 док.). У цьому збірнику найдавнішому періоду історії міста присвячено лише один документ – переклад на українську мову витягу із Люстрації Галицького староства 1556 р., у складі якого було й містечко Калуш (текст на мові оригіналу відсутній). Хронологія решти джерел охоплює період (1910–1969 рр.). Опубліковані документи – це тенденційно підібрані матеріали, що висвітлюють важке становище робітників в умовах ринкової конкуренції, страйкову боротьбу працівників ТЕСП, матеріали з історії КПЗУ, стан освіти, партійні справи, промислове будівництво, господарські питання та повсякдення Калуша [5].

Чимало документів з історії Калуша розпорошено по різноманітних тематичних збірках, зокрема тих, що присвячені УГА і ЗУНР [6]. Події Листопадового зриву 1918 р. на Калущині у висвітленні Романа Лучаковського подані у нашому виданні під (№ 19).

Цікаві документи з історії державного будівництва у період ЗУНР опубліковані в новому багатотомному зібранні «Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923» [7], яке крізь призму документів й матеріалів висвітлює історію ЗУНР від часу виникнення до кінця існування. Чимало документів, опублікованих у цьому виданні, стосуються минулого Калущини, зокрема, у томі третьому книзі першої уміщено документи про розподіл панських земель у Калуському повіті в період ЗУНР, локаут робітників соляних копалень у Калуші [8]. Окремі з них включено до пропонованого видання (№ 20, № 21).

Чимало цікавих джерел з історії Калущини опубліковано у багатотомному виданні «Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті» [9], здійсненому Науковим центром дослідження українського національно-визвольного руху Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені Івана Кураса НАН України. У цьому зібранні опубліковано документи й матеріали про національно-визвольну боротьбу українців на Прикарпатті

в 1919–1957 рр., висвітлено маловідомі широкому загалу героїчні сторінки боротьби за українську державність в роки ЗУНР, документи, що висвітлюють внутрішню і зовнішню політику першого українського уряду, становище українців під польською займанщиною, збройний опір українських повстанців німецьким загарбникам та радянському тоталітаризму. Низка матеріалів цього зібрання присвячена подіям на Калушині. В опублікованих документах зафіксовано факти переслідування польською владою українських учителів, зокрема Петра Коціна із Цвітової, який був інтернований у Львові 13 червня 1919 р., а 16 березня 1920 р. в Підгайцях заарештований; йдеться також про спротив насильному перепису населення 1921 р. та вбивство члена комісії з перепису в с. Верхня, замах на калуського старосту Мадуровича у вересні 1922 р., підпал панського фільварку в Хотині у серпні 1922 р., активну діяльність українських товариств, зокрема Калуської української спілки «Союз» на чолі із Тимофієм Барішем, напади членів УВО Володимира Малковича, Володимира Люпуля й Ясінського й Даніва на польських інкасаторів у Калуші у травні та листопаді 1924 р. [10].

Документи другого тому цього видання охоплюють 1945–1946 рр. Найбільш цікавими у цій збірці є «Звіт секретаря Калуського райкому партії П. Кириленка про діяльність націоналістичного підпілля на території району у першій половині 1945 р. Довідка (під грифом «цілком таємно») начальника Калуського РВ НКВС майора держбезпеки Лобача про результати операцій проти націоналістичного підпілля на території району в першому півріччі 1945 р.». Звіт підпілля ОУН за липень–серпень 1945 р. про радянський терор на Калушині. У документі містяться відомості про чисельність радянських військ у Калуші, яка на той час становила – 450 військових, з яких 150 осіб – військо НКВС, 21 міліціонер, 5 стрибків, а решта – спецчастини. Крім них – 1500 фронтовиків [11].

Вельми інформативним джерелом є план оперативних заходів радянських спецслужб з ліквідації підпілля ОУН і відділів УПА на Калушині, датований 26 січня 1946 р. [12]. Окреме місце в документі відведено інформації про ліквідування СБ ОУН у місті Калуші [13]. Витяг із відповідного документа подано у збірнику під № 28. Його оригінал зберігається в архівній справі під назвою «Листування з Обкомом КП(б)У з питань боротьби з бандами ОУН...» [14].

Персональні відомості про стрибків, які співпрацювали з радянською владою, надходили від обласного партійного секретаря Михайла Слоня, що висвітлює грудневий звіт 1946 р. Інформуючи про заслуги винищувачів у боротьбі з підпіллям ОУН і УПА, партійний чиновник з-поміж семи осіб, відзначених іменними годинниками, грошовими преміями та портсигарами, першим з переліку нагороджених назвав Андрейка В. Д. – командира винищувального баталь-

йону Калуського району, який служив у цьому підрозділі з липня 1945 р. і був учасником 30 бойових операцій, під час яких знищив 12 бандитів, себто повстанців [15].

Розглянуті матеріали засвідчують значну активність підпілля ОУН і відділів УПА на Калушині у 1945–1946 рр. що, власне, і вплинуло на збільшення інформації у радянських документах про діяльність українського підпілля.

Вагомим джерелом з минулого Калушини є «Літопис УПА», зокрема том 22 з нової серії, укладачами якого є Степан Лесів та Дмитро Проданик [16]. А нещодавно побачила світ нова документальна збірка «Курінь УПА «Промінь»: історія формування та бойовий шлях, підготовлена Степаном Лесівим та Петром Ганцюком [17], у якій подано персональні відомості про командирів та стрільців цього повстанського відділу, опубліковано маловідомі документи про його бойовий шлях. Матеріали цього видання присвячені боротьбі підпілля ОУН і УПА на Прикарпатті, зокрема на Калушині у 1944–1946 рр.

Новітня доба в історії Калушини представлена мемуарно-біографічними виданнями Василя Івасюка [18], Василя Уштана [19], Михайла Качанюка [20] та інших.

Перелічені матеріали засвідчують активну роботу науковців і краєзнавців, які досліджують архівні матеріали з минулого Калушини, передусім такі, в яких йдеться про події ХХ ст. Недостатньо опрацьованими залишаються документи ХV–ХІХ ст. Це пов'язано із труднощами прочитання палеографічного письма.

Значні зрушення відбулися і у сфері наукових досліджень Калушини. Історичні та краєзнавчі студії з минулого Калуша підготували історики Володимир Грабовецький [21], Петро Сіреджук [22], Олег Малярчук [23], Роман Петрів [24], Ігор Ільницький [25], Іван Тимів [26], краєзнавці Михайло Коломиєць [27] та Михайло Миронюк [28] та ін. У 2007 до 570-річчя з часу першої письмової згадки наукові працівники МВЦ видали буклет «Калуш історичний» [29]. У 2017 р. з нагоди 580-ї ювілейної дати заснування міста історики Калуша підготували перший збірник наукових праць «Калуські історичні студії», де опубліковано оригінал першої письмової згадки про Калуш, датований 27 травня 1437 р., а також переклад документа на українську мову [30]. У цьому ж році дослідники видали альбом листівок і фотографій, присвячений минулому Калуша [31], який є першим найповнішим виданням ілюстративних джерел з історії міста.

Певний вклад у вивчення минулого Калуша належить і польським історикам, завдяки працям яких до наукового обігу введено невідомі раніше джерела з історії Калуша. Це публікації авторів узагальнювальних енциклопедичних

видань [32], праці істориків Мавріція Горна [33] та Ельжбети Горнової [34], Каміля Баранського [35] та ін.

Загалом, історія Калуша від найдавніших часів до сьогодення має вже чималий історіографічний доробок, однак чимало документальних джерел ще чекають своїх дослідників.

Продовжуючи започатковану попередниками добру традицію видання історичних джерел з минулого Калушини, пропонуємо нову збірку документів середини XVI – першої чверті XXI ст. із широким тематичним діапазоном та низкою неопублікованих джерел.

Документи першого розділу збірки містять відомості фіскального характеру, почерпнуті з вищезгаданої люстрації Калуша за 1564–1565 рр. у якій зафіксовано грошові й натуральні повинності калушан (№ 1).

Як відомо, інститут люстрування у Польщі має понад двохсотлітню історію (1563–1789). Всього за цей період було проведено близько двох десятків люстраційних акцій різного масштабу. Деякі з них, а саме: люстрації 1564–1565, 1569–1570, 1616–1620, 1659–1668, 1765, 1789 рр., в історичній літературі прийнято вважати генеральними, відштовхуючись передусім від їхнього територіального охоплення, а також політичної та фінансово-економічної актуальності. Люстрації, або люстраційні акти (протоколи) оформляли на кожен населений пункт і, об'єднавши їх разом, створювали масивні люстраційні книги, що іноді територіально охоплювали кілька воєводств [36].

Термін «люстрація» у значенні урядового опису державних маєтностей вперше вжито в конституції Пйотрківського сейму 1562–1563 рр. Але до сталого його використання сейм повернувся лише у 1569 році під час обговорення питань, пов'язаних з проведенням другої люстрації. Варто також звернути увагу на використання терміну люстрація як процесу опису королівщин, яку проводили в час зміни посесора. Тоді вона мала суто економічний характер. Це принципово відрізняє такі процеси від широкомасштабних урядових люстраційних акцій [37]. Саме до числа таких загальнодержавних заходів належить поданий у збірнику витяг із люстрації Калуського староства 1564–1565 рр.

Серед територіальних округів, визначених Варшавським сеймом для проведення ревізії 1564–1565 рр., було й Руське воєводство. Першими люстраторами українських земель були: призначений королем рогозинський староста Криштоф Соколовський, вроцлавський каштелян та гостинський староста Адам Джевицький, якого призначив сенат, депутований посольською ізбою хенцінський староста Станіслав Дембінський [38]. Ревізію українських земель проводили з осені 1564 до осені 1565 р. З часу люстрації збереглися три оригінальні тексти люстраційних актів.

Перший з них має назву: «Regestr albo inwentarz wszystkich pożytków w ziemiach Ruskich k stołu JKМ należących...» [39]. Існує також продовження цього документа «Druga Xięga Rewizyjej innych ziem i starostw Ruskiech za KJM Zygmunta Augusta 1566 sub litteris DD» [40]. Перша з книг нараховує 732, друга – 421 аркуш. Цей текст люстраційного акту, складений люстратором К. Соколовським, в історичній літературі кваліфікується як провізорний, або попередній [41].

Люстраційні описи Калуша за 1566 та 1570 рр. опублікував свого часу Михайло Грушевський в археографічному збірнику «Жерела з історії України-Руси» [42]. Цю добірку джерел й сьогодні вважають найфундаментальнішою.

Другий текст ревізії українських земель 1564–1565 рр. також зберігається в зібранні AGAD у Варшаві [43]. Рукопис нараховує 570 аркушів. Документ люстраційний охоплює 541 аркуш, а далі подано два короткі сумарії староств, як вимагала конституція Варшавського сейму 1563–1564 рр. На думку фахівців, цей текст, зредагований у 1566 р. люстратором Ст. Дембінським, є остаточним текстом люстрації. Саме він став основою визначення розмірів кварти, його використовували також під час складання наступної люстрації 1569 р. [44].

Нарешті, варто згадати про існування третього оригінального тексту першої люстрації українських земель. Його назва: «Summarius omnium et singulorum proventuum in capitaneatibus Russiae...» [45]. Це – скорочений сумарій люстраційного опису, складений ревізором А. Джевицьким. Сумарій складається з 14 аркушів і охоплює відомості про 21 староство з 29 описаних у первісному тексті люстрації [46].

До реєстру рукописних текстів люстрацій Калуського староства, крім власне люстрацій, наприкінці видання з метою розширення відомостей про цей тип джерел додано також перелік люстраційних інвентарів, копії люстрацій та інші матеріали.

За близькістю до оригіналу копії поділяються на *засвідчені* і *незасвідчені*. До засвідчених належать копії, що мають печатки і підписи офіційних осіб – люстраторів та канцеляристів Коронного Скарбу. За походженням копії поділяють на *витяги*, *виписи*, *обляти*, *копії*. Термін «урядова копія» стосується, насамперед, найповніших копій люстрацій, які були зроблені у XVIII ст., і в зв'язку з втратою оригінальних текстів їх часто використовували для копіювання, тобто вони фактично отримали статус оригіналу. Велику групу копій становлять витяги з оригінальних книг люстрацій воєводств, земель та повітів, виконані в канцелярії Коронного Скарбу. Вони, як правило, охоплюють окреме староство чи населений пункт. На початку такого витягу подано назву воєводства та староства чи населеного пункту, далі текст люстрації, а наприкінці документа – усталену формулу польською чи латинською мовою із зазначенням

року люстрування, дати виготовлення копії (дня, місяця та року) прізвища канцеляриста. Документ скріплено печаткою, підписом. Серед копій люстрацій королівщин України є чимало *виписів* – тобто копій, зроблених з люстрацій, облятованих до судово-адміністративних книг. Ці виписи не завжди датовані, в них здебільшого лише зазначено прізвище того, хто видав випис та дату впису (облятування) [47]. (*Докладніше див. список «Архівні джерела», с. 134*).

Отже, описи українських земель у середині XVI ст. потрапляють на сторінки королівських люстрацій, а згодом – й урядових копій. Вони містять докладний перелік грошових і натуральних повинностей підданих містечка Калуша. Подана у збірнику люстрація є найдавнішим фіскальним документом Калуша.

Докладний аналіз податкових зобов'язань калушан XVI–XVIII ст. дослідив історик Володимир Грабовецький [48]. Вельми корисним і практичним помічником у пошуку необхідних джерельних матеріалів з історії Калуша є археографічний покажчик київського історика Раїси Майбороди «Люстрації королівщин українських земель XVI–XVIII ст.: матеріали до реєстру рукописних та друкованих текстів» [49].

Відомості про Калуш XVI ст. зафіксовані також у збірці регестових записів, почерпнутих із Корони метрики [50], оригінальної книги якої також зберігаються у Головному архіві давніх актів, що у Варшаві.

Чимало невивчених документів з історії Калуша містять актові книги Галицького гродського і земського судів. Окремі регести судових актів, що опосередковано чи без посередньо пов'язані з Калушем, вже опубліковані у відомій збірці «Акти земські і гродські» (1437 р., № 213; 1447 р. № 1817; 1472 р., № 4061) [51].

Історичні відомості про події на Калушині під час повстання під проводом Семена Височана в 1648 р. опубліковано в археографічному виданні «Жерела з історії України-Руси» [52]. Здебільшого це скарги і судові позови польської шляхти на селян-учасників повстання через людські втрати й матеріальні збитки, спричинені народним виступом. У цих документах містяться відомості повсталих селян і міщан, що штурмували замок в Студінці восени 1648 р. Ці події добре висвітлені в працях істориків Степана Томашівського [53], Володимира Грабовецького [54] та ін. Деякі відомості про них подано й в цьому збірнику № 2.

Окремі джерела, що стосуються історії Калуша, можна віднайти в судових книгах інших міст. Прикладом такого документа є «Протестація Яна Проскури Сущанського, сина земського писаря Київського воеводства Федора Проскури Сущанського», подана до Луцького гродського суду у зв'язку із вбивством, скоєним у Калуші ротмістром польської корогви Петром Томицьким. Його

звинуватили у посяганні на життя рідного брата Марка [55]. Регестовий запис про цю подію опубліковано в археографічному збірнику «Національно-визвольна війна в Україні 1648–1657» [56].

До першого розділу збірника також подано відомості про події переможної битви Яна III Собеського з татарами 14 жовтня 1672 р. (№ 3) на Калущині та вміщено Універсал цього ж володаря про підтвердження прав на Калуське староство для королівського капітана Анджея Еллета від 7 серпня 1675 р. (№ 4).

Цікаві за інформативністю і новизною документи другого розділу збірника стосуються минулого калуських храмів. Серед них – запис про освячення та першу Службу Божу в храмі Св. Архістратиґа Михаїла в Калуші (№ 6), «Церковний інвентар парохії в Калуші» 1927 р. (№ 7) [57] та ін. Останній документ виконаний на спеціальному бланку у вигляді окремої книги. Він складається з двох частин – запитань і відповідей і налічує 20 сторінок. У лівій частині, яка займає 1/3 аркуша, подано запитання, а в правій частині – 2/3 місця відведено для відповідей. Щоб не перевантажувати текст зазначеного документа, запитання в нашій публікації опущено. В оригіналі вони надруковані, а відповіді записано українською мовою рукою священика. Записи виконано чорним чорнилом, чітко, але подекуди дрібним і малорозбірливим почерком. Весь рукопис займає 17 аркушів, решта аркушів з 18 до 20 – чисті.

Зовнішнє оформлення оригіналу таке: формат книги 47x25 см.; палітурка з пресованого картону чорного кольору; наріжники і корінець із чорної тканини. Книжковий блок прошитий чорно-жовтою ниткою.

На першій сторінці зазначено місце виготовлення бланку церковного інвентаря – друкарня М. Зільбермана в Зборові. У верхній частині титульного аркуша хрестик (4x25 см), папір жовтуватий, подекуди із чорнильними плямами (с. 13). Документ передано на депонування до Краєзнавчого музею із церкви Св. Архістратиґа Михаїла в Калуші в листопаді 2013 р. Цікавими є й інші документи з історії калуських храмів.

У третьому розділі книги представлено матеріали про громадські організації та культурні установи Калуша, зокрема Рішення Калуської міської ради про створення Краєзнавчого музею в Калуші (№ 12, № 13).

Четвертий роділ видання – це свідоцтва випускників фахових шкіл Калуша. У колекції документів Краєзнавчого музею Калущини (далі КМК) вони збереглися в оригіналах і копіях. Більшість свідоцтв видано в Калуші, деякі походять з інших міст Галичини. Серед згаданих матеріалів увагу привертає «Свідоцтво про закінчення навчання з ковальського фаху, видане Стефанові Кушлику з села Бая Калуського повіту» [58]. Документ виготовлено на твердому картоні світлого жовто-коричневого кольору, він має декоративне обрамлення (№ 15). Декоративні рамки (ліногравюра) виконано світло-синім та світло-

червоним кіноварними кольорами. У центрі документа – «всевидяче око» (символізує захист Всевишнього) із двома ангелами по боках. На кутах у центральному обрамленні згруповано ремісничі вироби відповідно до профілю. Текстова частина свідoctва містить три інформаційних блоки: головний, в центрі документа, із записом про особу випускника студій – Стефана Кушлика – його походження, термін навчання, рівень осягнення професії. Над ним – аркоподібний напис: «Свідoctво закінченого навчання», виконаний способом темперного тиснення. У колонці зліва вказано, що учень С. Кушлик навчався під керівництвом майстра Валентина Віртха, зазначено номер запису його як фахівця у книзі ковалів, яку вело «Товариство майстрів ручної праці».

У правій колонці – підпис і печатка вїйта громади села Баня, що посвідчують достовірність документа. По боках свідoctва зображено герби восьми ремісничих професій: столярів, мулярів, м'ясників, шевців, ключників, пекарів, ковалів, кравців.

Загальні розміри документа 38x49 см. У лівому верхньому кутку основного тексту поміщено поштову марку вартістю 15 крейцерів, як підтвердження оплати гербового збору. У чотирьох інших кутах – великими літерами написи: «БОЖЕ, ДОПОМОЖИ». «ЧЕСНІЙ ПРАЦІ». «ПРАЦЮЙ І ЗАОЩАДЖУЙ». «ПРАЦЯ ЗБАГАЧУЄ».

Унизу посередині запис: «Z drukarni i księgarni A. Cichockiego w Brzeżanach» («Із друкарні і книгарні А. Ціхоцького в Бережанах») [59].

У фондах Краєзнавчого музею Калущини також зберігаються оригінали й копії свідoctв калушан про навчання й закінчення студій в різних навчальних закладах краю. Серед них вартий уваги «Диплом помічника майстра (підмайстра), виданий «Товариством ремісників» Гнатові Лещію (1908 р. н.), мешканцеві Калуша, який навчався стельмаської справи від 15 квітня 1924 р. до 16 квітня 1927 р. у калуського майстра колісного ремесла (стельмаха) пана Юзефа Стемлера і 13 червня 1927 р. і склав екзамен перед державною комісією на підмайстра з оцінкою «добре» [60]. У Краєзнавчому музеї є лише копія цього документа, бо нащадки не побажали залишити оригінал.

Диплом підмайстра слюсарної справи 7 жовтня 1925 р. отримав Володимир Микитка (1909 р. н.), житель села Дубівці Станіславівського повіту (*тепер Галицький район. – І. Т.*), який склав кваліфікаційний іспит на «відмінно». Трирічний термін навчання цій професії учень пройшов у майстра Шимона Пасічника в Калуші. Оригінал його диплома зберігається в музейній колекції [61].

Серед кваліфікаційних документів інших спеціальностей варто звернути увагу на видані «Державною торговельною школою з українською мовою на-

вчання», що працювала в Калуші у 1942–1944 рр. під керівництвом Михайла Гуцуляка, а згодом – Михайла Короля. У школі навчалось 150 дітей [62].

У фондах музею зберігаються свідоцтва учнів цієї школи – Катерини Мазуркевич (1927 р. н.), яка навчалася на купецькому відділі та Наталки Іваницької (1925 р. н.), учениці бюрового (діловодного) відділу [63]. Обидві учениці – мешканки Калуша. Свідоцтва видані німецькою й українською мовами.

Згадані документи фіксують викладання в школі таких навчальних дисципліни, як от: банківська справа, кооперація, бухгалтерія, товарознавство, техніка реклами, машинопис [64] та ін.

Випускників торговельних шкіл призначали на посади бухгалтерів торгових підприємств, фахівців з купівлі-продажу та ведення ділової кореспонденції, працівників крамниць і складів [65].

Важливим джерелом відомостей з історії професійної освіти на Калушині є «Список сільськогосподарських шкіл з українською мовою навчання в Генеральному губернаторстві», опублікований у вчительському часописі «Українська школа» за 1942 р. Згадане джерело інформує, що в «Галицькій області, до якої належали Дрогобицька, Стрийська і Калуська округи, було 42 сільськогосподарські школи, з них до Калуської округи належало шість. Зокрема, такі школи працювали з 16 лютого 1942 р. у Калуші, Новиці (з 5. 02. 1942 р.), Підмихайлі (з 26. 02. 1942 р.), Голині (з 23. 02. 1942 р.), Долині (з 1. 03. 1942 р.), Рожнятові (з 24. 02. 1942 р.) [66]. Оригіналів свідоцтв про закінчення згаданих шкіл у музеї немає. У фондах музею збереглася лише копія Кінцевого свідоцтва Анни Гнатів (1925 р. н.) із села Верхня, яка у 1943 р. закінчила Державну сільськогосподарську школу для дівчат у Калуші. Документ виданий 28 жовтня 1943 р. засвідчує викладання у школі таких предметів, як: куховарство, робота з голкою, шиття одягу, домашнє господарство, сільське господарство, городництво, німецька мова, догляд за дітьми і родиною, листування, рахунки [67] та інші.

Важливо зазначити, що німці дозволили розвивати тільки мережу нижчих і середніх фахових шкіл з метою підготовки фахівців для німецького господарства, зокрема індустрії [68].

Розглянуті документи інформують про особу учня й майстра та рівень досягнення вихованцем обраної професії із зазначенням населених пунктів, з яких надходило поповнення учнівського контингенту та ін.

Контроль за якістю підготовки спеціалістів здійснювала «Промислова корпорація ремісників у Калуші». З числа фахівців цього об'єднання формувалися кваліфікаційні екзаменаційні комісії.

Зі змісту розглянутих випускних документів встановлено, що в Калуші наприкінці XIX – на початку XX ст. окремих ремісничих шкіл не було, учні здобували обраний фах приватно [69].

Розділ п'ятий – це документи, присвячені періоду Великої війни 1914–1918 рр. і ЗУНР. У першому йдеться про реквізицію церковних дзвонів на парафіях Войнилова і Довпотова 24 вересня 1916 р. Цей документ у збірці під номером (№ 17). У ньому повідомляється про те, що у Войнилові Калуського повіту австрійське військо забрало 17 дзвонів, а у Довпотіві – 3. Процес вилучення дзвонів відбувався без оформлення належних документів із значними порушеннями встановлених правових норм. На прохання священника залишити бодай один благовіст австрійський офіцер не відреагував. Із дзвіниць було знято 20 дзвонів різної величини і ваги, не кажучи вже про історичну цінність пам'яток, хронологічний діапазон яких XII–XIX ст., зокрема до XII ст. належить 1, до XVII ст. – 5, XVIII ст. – 9, XIX ст. – 3, недатованих – 2 [70].

Другий документ інформує про збитки, завдані трьом десяткам родин з села Новиці, які під час воєнних дій втратили дах над головою, реманент та одяг і просять у повітового староства матеріальної допомоги (№ 18).

Наступні документи фіксують встановлення української влади на Калушині в листопаді 1918 р., відзначення Дня соборності України у Калуші 8 січня 1919 р. (№ 20), захоплення панських земель (№ 21), терористичні акти членів УВО, спрямовані на заволодіння коштами польської держави для потреб організації (№ 22) та ін.

Наступний розділ – шостий висвітлює – суспільно-політичне життя міста кінця XIX–XX ст. Серед запропонованих читачеві джерел «Звернення Омеляна Огоновського до калуського міщанина Гриня Микульського з проханням створити виборчий комітет у Калуському повіті й одностайно проголосувати за українського кандидата на виборах до Державної Ради 1891 р.» (№ 23). Лейтмотивом звернення є заклик українців єднати власні сили задля блага спільної справи.

Цікавим є розпорядження про зміни в адміністративно-територіальному устрої Калуша в 1924 р., зокрема приєднання до міської громади сільських громад сіл Бая, Загір'я та Новий Калуш, що у Калуському повіті (№ 24); матеріали про діяльність добровільної дитячої спілки «Соколята» у Калуші (№ 25); ухвала Калуської міської ради від 21 серпня 1991 р. «Про політичну ситуацію в країні» (№ 26) та ін.

У сьомому розділі книги містяться документи з історії національно-визвольної боротьби на Калушині 40-50-х рр. XX ст. (№ 29, № 30).

Розділи восьмий і дев'ятий – це документи економічного та правового характеру. Змістом цих джерел є звернення селян до дідичів з проханням змен-

шити податкові тягарі й повинності, скарги на утиски панів, пропозиції полегшити економічне становище підданих (№ 31, № 32).

Правові документи стосуються укладення передшлюбних угод, заповітів, акти купівлі-продажу земельної власності (№ 33, № 34) тощо.

В останніх десятих, одинадцятих та дванадцятих розділах через призму біографічних нарисів, спогадів та листування висвітлено маловідомі сторінки суспільно-політичного й громадського життя Калуша в період австрійської і польської займанщини, в умовах німецької та радянської тоталітарної дійсності (№ № 37–43).

Загалом, пропонований збірник документів і матеріалів є продовженням археографічного опрацювання джерел з історії Калуша, започаткованого в 70-х рр. ХХ ст. Його вихід у світ засвідчує помітні зрушення в історичному краєзнавстві, зокрема в такому його напрямі як калушезнавство. Опубліковані документи мають багату джерельну інформативність, насичену цікавим фактологічним матеріалом. Книга суттєво доповнює відому історичну інформацію про минуле і сучасне Калуша.

Підбір і публікація джерел з історії Калуша залишається маловивченим, а тому й надалі актуальним аспектом пошуково-дослідницької діяльності Краєзнавчого музею Калущини.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Навроцький В. М. (В. Небиловець, псевдо) Місто Калуш: 3 вигляду топографічного і історічного / Твори Володимира Навроцького / За ред. Івана Франка. – Львів, 1884. – Т. 1. – С. 174–175.

2. Бордун М. Д. З життя українського духовенства Львівської єпархії в другій половині ХVІІІ ст. / Меланія Бордун // Записки Наукового Товариства імені Шевченка: Т. СХ: наукова часопис, присвячена перед усім українській історії, фільольогії й етнографії / під ред. М. Грушевського. – Львів, 1912. – Кн. ІV. – С. 84–85.

3. Бабій Ю. Я. Калуський деканат двісті літ назад. (Вістки з канонічних візитацій 1740 і 1746 рр.) / Юліан Бабій // Нива. – Львів, 1939. – Ч. 3. – С. 102–109; Бабій Ю. Я. Калуський деканат двісті літ назад. (Вістки з канонічних візитацій 1740 і 1746 рр.) / Юліан Бабій // Нива. – Львів, 1939. – Ч. 4. – С. 132–136. – (квітень–серпень).

4. Боротьба трудящих Прикарпаття за своє визволення і воз'єднання з Радянською Україною 1921–1939 рр. Документи і матеріали. – Станіслав, 1957. – С. 143, 176–177, 235, 264–265.

5. Рабінович Я. Й., Хвостін М. П. Калуш // Історія міст і сіл Української РСР в 26 томах. – Івано-Франківська область / Голова редколегії О. О. Чернов. – К.: Інститут Історії Академії Наук УРСР, 1971. – С. 244–255; Калуш – місто хіміків. Документи і матеріали. – Ужгород: Карпати, 1970. – С. 43–155; Радянське Прикарпаття 1939–1959 рр. Документи і матеріали. – Ужгород: Карпати, 1964. – С. 366–368.

6. Українська Галицька Армія: У 40-річчя її участі у визвольних змаганнях 1918–1919 рр.: Матеріали до історії: Вид. хор. УСС Дмитро Микитюк. – Т. 3. – Вінніпег: друкарня видавничої спілки «Поступ», 1966. – С. 157–163.

7. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Документи і матеріали: у 5-ти томах 8-ми книгах / Укладачі: Олександр Карпенко, Катерина Мицан. – Івано-Франківськ, 2001–2013.

8. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Документи і матеріали: у 5-ти томах 8-ми книгах. Том 3. Книга 1: Соціально-економічні відносини і визвольні змагання / Укладачі: Олександр Карпенко, Катерина Мицан. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. – С. 137–138, 621.

9. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відп. ред. Микола Кугутяк. – Івано-Франківськ, 2009–2014.

10. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відп. ред. Микола Кугутяк. – Том 1. – Книга 1 (1919–1929). – Івано-Франківськ, 2012. – С. 99, 158, 190, 206, 361, 425–427.

11. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відповідальний редактор професор Микола Кугутяк. – Том 2. – Книга 2 (1945–1946). – Івано-Франківськ : КПФ «Лік», 2010. – С. 97–99, 122–126.

12. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. – Том 2. – Книга 2. – С. 268–277.

13. Там само. – С. 272.

14. ДАІФО. – П-17. – Оп. 1. – Спр. 58. – Арк. 6.

15. Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. – Том 2. – Книга 2. – С. 611.

16. Літопис УПА. «Нова Серія». Том 22: Станиславівська округа ОУН: Документи і матеріали. 1945–1951 / Упорядники: Дмитро Проданик, Степан Лесів. – Київ; Торонто, 2013. – 1376 с.

17. Курінь УПА «Промінь» : історія формування та бойовий шлях відділів / Упорядники: Степан Лесів, Петро Ганцюк. – Калуш : історичний клуб «Магура», 2016. – 288 с.

18. Івасюк В. М. Калуське товариство «Відродження» – Рух. – Івано-Франківськ : Місто-НВ, 2009. – 72 с.

19. Уштан В. І. Стежками життя : спогади / Василь Уштан. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2013. – 143 с.

20. Качанюк М. С. Наперекір владі та обставинам / Михайло Качанюк. – Брошнів-Осада : друкарня «Тая», 2015. – 464 с.

21. Грабовецький В. В. Історія Калуша. З найдавніших часів до початку ХХ ст. / Володимир Грабовецький. – Дрогобич : Відродження, 1997. – 224 с.

22. Сіреджук П. С. З минулого Калуського замку / Петро Сіреджук // Калуські історичні студії. Збірник наукових статей, присвячений 580-й річниці першої письмової згадки про Калуш / відп. наук. ред. і упоряд. Іван Тимів. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2017. – С. 9–17.

23. Малярчук О. М. Хімічна індустрія Калуша: етапи розвитку / Олег Малярчук // Калуські історичні студії. Збірник наукових статей, присвячений 580-й річниці першої письмової згадки про Калуш / відп. наук. ред. і упоряд. Іван Тимів. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2017. – С. 116–137.

24. Петрів Р. В. Генезис капіталізму в містах Східної Галичини в кінці ХVІІІ – першій половині ХІХ ст. / Роман Петрів. – Івано-Франківськ, 1994. – С. 207, 267.

25. Ільницький І. В. Калуш на круто зламах Великої війни / Ігор Ільницький // Калуські історичні студії. Збірник наукових статей, присвячений 580-й річниці першої письмової

- згадки про Калуш / відп. наук. ред. і упоряд. Іван Тимів. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2017. – С. 27–50.
26. Тимів І. М. Розгром гетьманом Яном Собеським татарських військ на Калушині у жовтні 1672 р. / Іван Тимів // Гілея : наук. вісн. : зб. наук. праць. Вип. 62 (7) / голов. ред. Віктор Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2012. – С. 5–13.
27. Коломиєць М. І. Історія Калуша і Калушини у датах, цифрах і цікавих фактах / Михайло Коломиєць. – Брошнів : друкарня приватної фірми «Гая», 1996. – 265 с.
28. Миронюк М. Калуш: від поселення до міста (Шлях крізь віки) / Михайло Миронюк // Дзвони Підгір'я. – 1992, 4 черв. – № 67 – С. 2; 6 черв. № 68. – С. 2; 13 черв. – № 71. – С. 3; 18 черв. – С. 3; № 73. – С. 3; 27 черв. № 77. – С. 2; 30 черв. – № 78. – С. 2; № 79. – С. 3; 4 лип. – № 80. – С. 2; 7 лип. – № 81. – С. 3; 9 лип. – № 82. – С. 3; 28 лип. – № 90. – С. 3; 4 серп. – № 93. – С. 3; 11 серп. – № 96. – С. 3.
29. Калуш історичний. – Калуш : поліграфічна майстерня Копі Центр, Б. р. – 12 с.
30. Калуські історичні студії. Збірник наукових статей, присвячений 580-й річниці першої письмової згадки про Калуш / відп. ред. і упоряд. Іван Тимів. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2017. – 160 с.
31. Калуш на давній поштівці та фотографії / О. Оніщук, І. Льницький, О. Малярчук, І. Тимів. – Львів: Папуга, 2017. – 144 с.
32. Encyklopedia powszechna. T.13: Jan–Kapil. – Warszawa: Nakład druk własność S. Orgelbranda, 1863. – S. 794–795; Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – T. 3: [Haag - Kępy] / Red.: Chlebowski Bronisław, Sulimierski Filip, Walewski Władysław. – Warszawa, 1882. – S. 720–728.
33. Horn M. Skutki ekonomiczne najazdów tatarskich z lat 1605–1633 na Rusi Czerwonej / Maurycy Horn. – Wrocław – Warszawa – Kraków : Ossolineum, 1964. – S. 26; Horn M. Miejski ruch osadniczy na Rusi Czerwonej do końca XV wieku / Maurycy Horn // RDSG. – T. 35. – 1974. – S. 49–74; M. Horn Sieć miejska na Rusi Czerwonej w latach 1340–1648 / Maurycy Horn // KHKM. – T. 28, 1980. – № 3. – S. 431–433.
34. Hornowa E. Stosunki ekonomiczno-społeczne w miastach ziemi halickiej w latach 1590–1648 / Elżbieta Hornowa. – Opole, 1963. – S.152–172.
35. Barański K. Przemienili Zagończycy, Chliborobi, Chasydzi. : rzecz o ziemi stanisławowsko-kołomyjsko-stryjskiej / Kamil Barański. – London : Panda Press, 1988. – S. 41, 42, 313–321.
36. Люстрації королівщин українських земель XVI–XVIII ст.: матеріали до реєстру рукописних та друкованих текстів / уклад.: Раїса Майборода. – К. : [Б. в.], 1999. – С. 5, 7.
37. Люстрації королівщин українських земель XVI–XVIII ст. – С. 11.
38. Люстрації королівщин українських земель... – С. 16.
39. Registr albo inwentarz wszystkich pożytków w ziemiach Ruskich k stołu JKM należących spisany wiernie przez urodzonego Christofa Sokołowskiego ze Wrzącej, starostę Rogozińskiego, i do ziem Ruskich z sejmu warszawskiego przez KJM rewizora deputowanego // AGAD. –Tzw. ML. –Dz. IV. – B. № 12. – 733 f.
40. Druga Xięga Rewizjezj innych ziem i starostw Ruskiech za KJM Zygmunta Augusta 1566 sub litteris DD // AGAD. – Tzw. ML. – Dz. IV. – B. № 19. – 421f.
41. Люстрації королівщин українських земель XVI–XVIII ст. – С. 16–17.
42. Жерела до історії України – Руси // Т. 1. Описи королівщин в землях руських XVI віку. Люстрації земель Галицької й Перемиської / Під. ред. Михайла Грушевського. – Львів, 1895. – С. 83–85.

43. Sumarius omnium el singulorum proventuum in capitaneatibus Russiae, Podoliae et Belzensis terrarum per g[enerosum] Stanislaum Debienskipitfaneum] Chenczinen[sem] ad hunc actum autoritate conventus Warsavien[sis] proxime preteriti ex parte nuntiorum terrestrium cum aliis revisoribus deputat[is] et ablegat[is] diligentissime congestus 1564 // AGAD. – ASK. – Oddz. XLVI. – Sygn. 119. – 570 f.

44. Люстрації королівщин українських земель XVI–XVIII ст. – С. 17–18.

45. Sumarius omnium et singulorum proventuum in capitaneatibus Russiae Podoliae, Belzensisque terrarum per magnificum Adam de Drzewica, Castellatum Uniwladislavien[sem], Gostinen[sem], Innowlodenfsem]etc capitaneum ex parte consiliariorum Regni ad hunc actum autoritate Conventus Varschavien[sis] proxime preteriti deputatum, congestus Anno Domini 1564 // AGAD. – МК. – Dz. XVIII. – Sygn. 71. – F. 1–14.

46. Люстрації королівщин українських земель XVI–XVIII ст. – С. 18–19.

47. Там само. – С. 52–53.

48. Грабовецький В. В. Історія Калуша. З найдавніших часів до початку XX ст. – С. 32–33.

49. Люстрації королівщин українських земель XVI–XVIII ст.: матеріали до реєстру рукописних та друкованих текстів / уклад.: Раїса Майборода. – К. : [Б. в.], 1999. – С. 77, 84, 108, 110, 115, 118, 123, 125, 132, 133, 148 218, 219.

50. Matricularum Regni Poloniae Summaria, T. Wierzbowski, Pars I. Casimiri IV regis tempora complectens (1447–1492), Varsoviae 1905. – P. 69; Matricularum Regni Poloniae Summaria excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur, contexit, indicesque adiecit Theodorus Wierzbowski. – Pars 5. – Vol. 1. – Varsoviae, 1910. – P. 322.

51. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego. Wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. – T. 12. – Lwów, 1887. – S. 25, 160, 404.

52. Жерела до історії України-Руси / Археографічна комісія наукового товариства імені Шевченка. – Т. 4: Матеріяли до історії Галичини / зібрав і впорядкував Стефан Томашівський. – Ч. 1: Акти з р. 1648–1649. – Львів: У друкарні наукового товариства імені Шевченка, 1898. – С. 168–171, 176–181, 185–186, 212–213, 214–218, 238, 239, 241–246, 252, 253, 294, 304–308.

53. ЦДІА України у Львові. – Ф. 5. – Оп. 1. Спр. 141 Inducta relationum castrensium Haliciensium a. 1648–1649. – P. 1795–1799; Томашівський С. Т. Народні рухи в Галицькій Русі 1648 р. / Степан Томашівський // Записки наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1898. – Т. XXIII–XXIV. – С. 1–138.

54. Грабовецький В. В. Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648–1654 рр. / Володимир Грабовецький. – К. : Наукова думка, 1972. – 192 с.

55. ЦДІАК. – Ф. 25. – Оп. 1. – Спр. 263. – Арк. 1062–1063.

56. Національно-визвольна війна в Україні 1648–1657 рр. Збірник за документами архівних книг / упор. Лідія Сухих та Віктор Страшко. – К., 2008. – С. 88.

57. Церковний інвентар парохії в Калуші» 1927 р. // КМК. – Фонд Окремі надходження (далі О. н.) 84. – 20 арк.

58. КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 2 Документи з історії Калуша XIX ст. – Арк. 8.

59. Тимів І. М. З історії ремісничих професій у Калуші / Іван Тимів // Західний Вісник. – 2017. – 26 жовт. – № 42. – С. 4; Західний Вісник. – 2017. – 2 листоп. – № 43. – С. 4.

60. КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 7 «Дипломи і свідоцтва про закінчення середніх загальноосвітніх та професійних навчальних закладів». – Арк. 26, 27.

61. Там само. – Арк. 1.
62. Коломиєць М. І. Історія Калуша і Калушини у датах, цифрах і цікавих фактах / Михайло Коломиєць. – Брошнів : друкарня приватної фірми «Таля», 1996. – С. 114.
63. КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 7 Дипломи і свідоцтва... – Арк. 10, 11, 13.
64. Там само. – Арк. 13.
65. Субтельна Г. В. Підвищення рівня фахової підготовки у професійному шкільництві Галичини / Галина Субтельна : навчальний посібник / за ред. Я. Г. Камінецького. – Львів : Норма, 2014. – С. 75.
66. Дмитерко В. Сільськогосподарські школи / Василь Дмитерко // Українська школа: часопис українського вчителства в Ген[еральному] губернаторстві. – 1942. – Ч. 1-2 (липень – серпень). – С. 27–28.
67. КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 7 Дипломи і свідоцтва... – Арк. 12.
68. Субтельна Г. В. Підвищення рівня фахової підготовки у професійному шкільництві Галичини... – С. 109.
69. Тимів І. М. З історії ремісничих професій у Калуші / Іван Тимів // Західний Вісник. – 2017. – 2 листоп. – № 43. – С. 4.
70. ДАІФО. – Ф. 568. – Оп. 1. – Спр. 42. – Арк. 99, 99 зв.

ДОКУМЕНТИ

РОЗДІЛ I

ДАВНЯ ІСТОРІЯ КАЛУЩИНИ

№ 1

1564 р., вересень – 1565, осінь – Люстрація¹ містечка Калуш. Витяг з генеральної люстрації Руського, Подільського та Белзького воєводств

[f. 278] KALUSZA MIASTECZKO

Które jest w dzierzawie ze wsiami niżej napisanemi JMP Mikołaja Szieniawskiego, wojewody ruskiego.

W którym miasteczku iest [pod]danych ludzi 54, który dają czynszu dorocznego po gr. 30, kur po 2 valoris gr. 1, jajec po 12, valoris den. 9, to wszystko uczyni.fl. 56/21/0.

Nadto są dwa rzemieślnicy; jeden błoniarz², drugi kuśnierz, którzy w misto dani służą w dworze według rzemiosła swego.

Nadto ludzi swobodnych 3, czwarty woźny z domu z pana wojewodzinego arendą dają. fl. 2/0/0.

Pop ruski z cyrkwie⁵ daje czynszu gr. 30 i owsa pół kłody valoris gr. 32, to wszystko czyni.fl 2/2/0.

Tamże od pasieczników dziesięciny pszelnej na rok niniejszy dostało się pniów 3 valoris.fl. 2/2/0.

Tamże jest słodownia dworska, w której mieszczanie robią słydy salvo solaro [s] alias dają od każdego słydu wyrobienia półmiarek i gr. 4. A tak do roku miernie szacują może uczynić.fl. 66/20/0³.

Od browaru, gdy kto zwarzy piwo, daje gr. 3. A tak do roku może uczynić C.V.U.fl. 5/25/0.

Tamże ludzie dają powołowszczyznę roku siódmego, której będzie licząc na każdego gospodarza wołu, wolów 59, każdy valoris gr. 3. Szóstą szczęć na jeden wydzieliwszy, uszyni. fl. 29/15/0.

Tamże jest podsadków 6, którzy robią, co im każą. A wszakże s nich, odkupując roboty, dwa per fl. 3, mc. 1 dają, to wszystko uszyni. fl.12/12/0.

Tamże jest jatka 1 rzeźnica, z której arendą do roku dają, fl. 4 i łoju kam. 2, każdy valoris fl. 1, to wszystko uszyni. fl. 6/0/0.

Tamże młyn, w którym kół mącznych 2, stepne trzecie; myto które tam z dawna jest tym sposobem wybirane: od wozu, w którym 4 woły ciągną, po gr. 3, od woza 1 koniem ciągnionego gr. 1,1/2, od obywatelów kałuskich, gdy sól z Dolyni przywożą, od woza po gr.1; k temu karczma gorzałczana arendą czyni..... fl. 310/0/0.

Tamże są banie alias żupy solne ku Kalussy należące 3. Pszy jednej studni albo bani jest wież 3, z których 2 najmują ludziom do roku za. fl.84/0/0.

W trzeciej wieży robią na JMP wojewodę dla potrzeb folwarków zamku halickigo, a czasem też nieco przedać mogą. Czwartha wieża plebańska.

Przy drugich okniech albo baniach ludzie z Kalusze mają swe wieże, z których, robiąc na swój pożytek, dają panu od wyrobienia woza soli na 4 woły po gr. 30 soli 4 tysiące, każdy tysiąc valoris gr. 3. To wszystko do roku, miernie szacując, może uczynić.....fl. 135/0/0.

Tamże, gdy na sochaczkę biją bydło w targ, dają od wielkiego po gr. 1, po den. 9 bydłęcia, co do roku może uczynić C.V.U.fl. 6/0/0.

Tamże, gdy żyr bywa, dają wieprza dwudziestego.

Z pasieki dworskiej nabyto miodu połowicę półbeczka valoris.fl. 8/0/0.

Suma wszystkiego czyni fl. 726/5⁷.

Переклад

МІСТЕЧКО КАЛУШ²

Містечко, яке знаходиться в оренді разом з нижче вказаними селами Й[ого] В[ельможності]П[пана] Миколая Шенявського³, воеводи руського.

У містечку є підданих людей 54, які платять річного чиншу⁴ по 30 грош, 2 курей, 12 яєць, valoris (*вартість*. – I. T.) [...] 9, разом це становить.....фл. 56/21/0.

Мешкають також два ремісники : один блоняр⁵, другий – коваль, які служать при дворі відповідно до свого ремесла.

Крім цього, троє вільних людей, четвертий – возний⁶ [проживає] в будинку пана. За оренду воеводиного дому дають.....фл. 2/0/0.

Піп руський з церкви⁷ дає чиншу 30 гр. і вівса половину колоди вартістю, разом це становить.....фл. 2/2/0.

Від пасічників десятина бджолина на рік – 3 пні (*вулики*. I. T.), вартістю.....фл. 2/2/0.

Є також солодоварня, в якій міщани роблять солод. Виготовляють чистий із сонячним відтінком солод. Від кожного виготовленого солоду дають половину мірки і 4 гр. Можуть зробити це на протягом року.....фл. 66/20/0⁸.

Від бровару, якщо хтось варить пиво, дає 3 гр. і це на рік становить C.V.U.....фл. 5/25/0.

Там також люди на сьомий рік віддають поволовшину⁹. Загальна кількість 59 волів, від господаря за кожного[вола] в розмірі гр. 3. Відраховуючи, на раз там шосту частину дають.....фл. 29/15/0.

Є там також 6 підсадків¹⁰, які роблять все, що їм наказують. Однак деякі з них, відкупуваючи роботи, [дають] два рег фл. 3, мс. 1, це все становить.....фл. 12/12/0.

Є там також 1 різницька ятка (*місце для торгівлі м'ясом на ринку*. – I. T.), з оренди якої дають фл. 4 і лою кам[ені]¹¹ 2, кожний вартістю фл. 1, то все це виносить..... фл. 6/0/0.

Є ще млин з двома колесами для муки і третім ступним. Мито, яке там віддавна збирають: від возу, який тягнуть 4 воли – по 3 гр, від возу, який тягне

1 кінь – по 1,5 гр., від громадян Калуша, які сіль з Долини привозять, від возу по 1 гр., до того ж з горілчаної корчми оренда складає..... фл. 310/0/0.

Також є бані або жупи (*винарки. – І. Т.*) соляні, які належать до Калуша – 3. В одній бані або криниці є три вежі, 2 з яких винаймають людям на рік за..... фл. 84/0/0.

У третій вежі роблять Й[ого] В[ельможності]П[пана] воєводи для потреб фільварку галицького замку. Четверта вежа плебанська (*належала костелові. – І. Т.*).

При інших [соляних] вікнах чи банях люди в Калуші мають свої вежі, які використовують для власних потреб. Віддають панові з кожного возу солі на 4 воли 30 гр і солі – 4 тисячі (*лічильну одиницю в документі не вказано. – І. Т.*), кожна тисяча – 3 гр. За рік часу це складає фл. 135/0/0.

Там же, коли на «сохачку» (*від Великодня до початку великого посту. – І. Т.*) різали худобу на продаж, [різники] віддають за велику [штуку] худоби по 1 гр., по [...] 9, що за рік часу може становити С.V.U.....фл. 6/0/0. Також там, коли б'ють жир, дають 20-го кабана.

З пасіки двірської (*панської. – І. Т.*) набито (*зібрано. – І. Т.*) меду половину по половини бочки (1/4), вартістю.....фл. 8/0/0.

Сума всього становить – фл. 726/5¹².

Lustracja województw ruskiego, podolskiego i belskiego 1564–1565 // AGAD. – ASK. – Oddz. XLVI – Sygn. 119. – f. 278–279.

Опубл.:Lustracja województw ruskiego, podolskiego i belskiego 1564–1565 cz. 1 / wyd. K. Chłapowski, H. Żytkowicz, Warszawa, 1992. – S. 268–269.

№ 2

1648 р. – жовтень-грудень. Участь населення Калущини у повстанні під проводом Семена Височана

Тепер перейдемо на дальшу західню територію Підгір'я від Чорноліського хребта. На захід ся територія докладної границі не має, все ж таки буде її можна покласти на гірський пояс, що розтягається менше-більше від жерел Свичі і добігає до Дністра понизше Журавна. Се частина Галицького староства ціле Калузьке і Долинське.

Народні рухи в Калущині що до свого характеру стоять побіч Товмаччини, а що до звісток про них, то се попри Белзьке воєводство з цього боку найбільше знана околиця.

Подібність тутешніх бунтів з рухами в Товмаччині найбільша головню тому, що як там, так і тут, у справу повстання заангажовані всі стани руської суспільності: шляхта, духовенство, міщанство й селянство. Перший стан хоч і виступає тут, то все-таки не має того загального характеру, що в сусідніх східних околицях, і прояви його участі в рухах більше відірвані, спорадичні. За те інші верстви зілляли ся тут в одну суцільну масу, одностайну поглядами й

змаганнями. Натурально, що головний провід беруть в руки міщане та священники, як люде більш досвідні і впливові.

Спорадичні рухи тутешньої людности почались, мабуть, ще з весною, як про се загально згадують ухвали галицьких соймиків. Як у висше обговореній території осередком всіх рухів був Товмач, так тут на перший плян виходить місто (тоді – містечко) Калуш.

Про різні міста маємо звістки; як міщане наперед чинили свого рода революцію у себе, добуваючи замків, нищачи костелий, переслідуючи Поляків. Про Калуш нічого подібного серед актів не стрічаємо, мабуть, його міщанам ніщо не стояло на перепоні виступити отверто. Се сталось певно тоді, коли козаки прийшли в сю околицю, бо що вони пробували якийсь час у самім Калуші, на се маємо деякі відомости. На цілому сьому просторі маємо властиве лише одну організацію, на чолі якої стоять Калушане, а в склад її входять майже вся селянська людність сих повітів.

Пригляньмо ся важнішим моментам їх діяльности.

В Рожнітові був укріплений замок, куди, як і по иньших околицях, поховала ся околична шляхта разом з тим, що могли з собою забрати. Добувати того замка вибрала ся величезна громада бунтівників під проводом калуських міщан. З посеред них визначали ся: піп Дунець, Ігнат Лисий, Тимко Мельників, і багато иньших. До них прилучили ся селяне з Копанок під проводом Марка Лисовця, з Мостиск, Кадовбного під проводом князя Півторака, з Сівки, Пійла, Вістової, Підмихайля, Довгого, Тужилова, Берлогів, Новиці, Мислова [...], Угринових обох, Ценяви, Льдзіня, (*Льдзяного. – І. Т.*) Завоя, Грабівки під проводом славного свого попа Івана [...].

Як бачимо, тут злучили ся майже всі села Калуського і Долинського повіта в одну громаду, що доходила до трох або чотирох тисячів чоловіка.

Та ціла громада, підійнявши коругви, як закидують їм скарги, збройно, себто з арматами, гаківницями, кобилами і таким иншим. Ідучи прикладом «лотра» Хмельницького, наперед вдарили на двір; Андрія Сваричовского в Топільську, пограбували й спалили. В Сваричові пограбували двір Войцеха Сваричовского, його піддану Фенну Іванкову не знати куди поділи [...].

Опісля пійшли на рожнітівський замок. Зібрана там шляхта зміркувала, що перед тим «розкиненимих лопством» вдержатись не зможе, покинула замок, полишивши всі богатства, «самі тільки з душами, жінками і дітьми, на конях бо возами було трудно». Селяне впали до замка і забрали все до чиста.

Потім пігнали далі за втікачами в гори. У дві милі від Рожнітова, в Велдіжу, догнали їх. Була тоді ніч. Бунтівники піднесли страшний крик і кинули ся на шляхту. Богато поубивано, иньші на конях або піхотою утікали лісами. Войцех Сваричовский і Ядвіга Косаковска утікали лісами, але в Новиці перей-

няв її новицький ватаман з сином. Коли їм приложили сокиру до шиї, віддали всьо, що лише при собі мали, меже тим 100 зл. готівкою, а самі голі ледви вирвались живими. Загалом подавали вони – Сваричовський і Косаковська свою шкоду (на 16000 зл.).

Кадовбнянські селяне відвідали ще раз Креховичі, взяли ще останки з майна Понятовського, мучили його підданих, аби сказали де закопані панські гроші, знищили млин, Жида коршмаря побили, його дітей двоє забили і грошей 170 зл. забрали.

Нахід Кадовбнянців на Креховичі повторив ся з тої причини, що саме тепер вибиралась ціла та велика громада, щоперше спустошила замок у Рожнітові, на Долину. По дорозі навістили ще двір Станіслава Романовського в Брошневі. Його жінку мучили доти, доки не виповіла, в яке місце закопали гроші й річи свої. Викопавши скрині з землі, розібрали усе.

З учасників походу на Долину згадують ся в скарзі долиньського підстарости Яшовського властиво лише міщане з Калуша та селяне з Кадовбного, Копанок, Пійла, Ясеня, Лукви (Завоя), Сливок, Небилова, Красного, Угринова, Підмихайля, Берлогів та в кінці зі Спаса, але нема сумніву, що було їх більше.

В оповіджених випадках годі доглянути, хто був головним проводирем цілої громади. Скарги про се не згадують, хоч на першому місці кладуть, звичайно калуських міщан, а з-посеред тих найчастійше священника Дунця. За те при багатьох иньших подіях висовуєть ся на перший плян особа священника Івана з Грабівки. Скарги зовуть його головним проводирем (*omnium principalem*), сотником.

Ся громада калуських бунтівників мала також зносини з покутськими бунтівниками, бо при збудованю замка Григорія Пржилуского в Студінці добирали собі товариства з під Пнівя. Сей напад на Студінку зробили калуські міщане при помочи селян з Пійла, Довгого, Сівки, Копанок, Кадовбного, Грабівки, Підмихайля, Берлогів, Каменя, Льдзіня, Угринова, Новиці. Насамперед, пограбували і спалили замок у Студінці, опісля кілька разів напали на селянські хати, де були поховані річи Пржилуского. Забираючи панське, не жалували добра й тих селян по-їхньому – панських прихильників, хоч, з другого боку, знаємо, що студінецькі селяне не були такі дуже невинні. Як показує иньша скарга, вони також належали до тих, що помагали добувати замок.

Ті самі міщане й селяне знищили до нащадку (*desolarunt*) замок Анни Яблоновскої в Перегінську, забравши натурально все, що в нім було.

Катерина Ясіньска, що держала з калуських королівщин село Підгорки, запевнювала, що сі бунтівники незвичайно мали на неї серце. Калуські міщане часто навідувались до Підгорок, в кінці в більшій громаді разом із селянами ще раз напали на її двір, «хотячи її убити». Одначе її дома не найшли. Думали, що

вона сховала ся у селянина Вася, а не найшовши, прочистили комору сього селянина. Скінчило ся на тому, що забили слугу Ясінської Мартина Бабедкого чи Бабського в Калуши.

Ще у вересні Калушане навели селян на двір Олександра Рашовского в Котятичах і пограбувавши, спалили. До тої справи додамо, що поміж учасниками сього походу згадуєть ся попада Пісочничка з Довгого, як одна з головних осіб.

З тих подій, де головою виступає Іван піп з Грабівки, до найважніших належить нахід на замок у Бережницю. В склад громади входили селяне: з Грабівки, Лукви (Завоя), Рипянки, Вістової, Старого Угринова під проводом попа Жучки, Підмихайля, Майдана, Загіря, Копанок, окрім того, священник Іван Малишкович і селяне з Вищого Угринова. До них прилучила ся ще руська шляхта з Бережниць з тамошніми селянами. З посеред тої шляхти перше місце займав Іванко Бережинський, що повнив при грабовецькім священнику Івані «функцію ассавули».

У великій силі, збройно в (*жовтні 1648 р., як зазначено у судових скаргах. – І. Т.*) напали на Бережницю. В замку впали в їх руки всі перенесені туди річи, особливо різне оруже, як порох, ладунки, кулі, рушницї й т. нн. Деяка частина селян, мабуть, намагалась боронити замка, бо їм відобрано вісім рушниць. До того ще в селянина Тимохи забрали садовин на 25 зл., у Федора взяли коня, в Андрія Пишекуловяти спалили гумно, у ватамана Савки гумно й хату. В того останнього на відхіднім (*на valete*) забили ще 70 гусей, «котрих об'ївши ся, медом лічили ся». В кінці підпалили замок і се мало бути причиною, що орда (*татари. – І. Т.*) довершила спустошїня, не бачучи в замку перепони для себе Ясінський послав був ще завчасу конї до Ясеня і там поручив своїм підданім стерегти їх. Тим часом тепер угринівський піп Стефан Малишкович зібрав у друге громаду людей і забрав сї конї. Посеред тих випадків згинуло також двох слуг Ясінського коваль Бартоломей із сином Симоном. Забив їх у Завою підмихайлівський попович Василь Костикович.

Коло 11 падолиста сей священник Іван з Грабівки попровадив селян на двір Павла Гедзїньского у Зборі та його в нінащо обернули, зробивши шкоди на 1500 зл.

Далеко пізнійше, коло 2 грудня, він з селянами з Пїйла, Довгої, Мостиськ, Копанок і Кадовбної нищив шляхотські двори в Голині і Сівці. При нападї на двір Гриня Голинського забили вони Теофілю Ржимовску. Пущено з димом також двори руських шляхтичів, як Гаврила Голинського в обох селах, Івана Голинського в Сівці, там же Федора Голинського. Шкоди починено всім тром до 1000 зл. Пояснити собі докладно сой факт, що бунтівники переслідують тут

руську шляхту, доволі трудно. Мабуть вийшла якась колізія поміж обома сторонами.

Дуже скоро, бо ще 2 жовтня, кількох руських шляхтичів з Голиня, як Павло Жураковський, Григорій Сенькович Голинський, Павло Голинський Дурибович, Іван Голинський, Михайло Должанський. кількох їх підданих, місцеві священники – наважилися на тамошнього шляхтича Адама Пржечмінського. Вони напали на його двір, але там Пржечмінського не найшли, за те довідали ся, що він пересиджує у свого свояка Михайла Должанського. Зараз усі пійшли туди. Втікач заховав ся в комору, але двері висічено та його виволічено, зневажено «поганими словами» і попроваджено з Голиня до Калуша.

Тоді саме були в Калуши козаки, і їм віддано Пржечмінського в руки. Його закували в два ланцюхи, тягнули на колесі та иньшими способами мучили, хочаки видобути від нього грошей. Його вороги повторювали заєдно, що він має 3000 зл. готівкою. В кінці Пржечмінський викупився козакам за суму 200 зл. Усе те не зменьшило завзятя його сусідів проти нього. Забрано йому весь осінний добуток.

Иньша більш інтересна подія, де провідником виступає руський шляхтич, була таки коло Калуша в селі Бабині. Один з тамошньої шляхти Самуель Рожнятовський не чув себе безпечним у своїй хаті і мусів утікати. Задумав був іти до рожнітвського замка, але се вже, мабуть, було за пізно, чи за дуже ризиковно, тому блукав з иньшою бездомною шляхтою по лісам. Подибав його таки бабинський шляхтич-Русин Григорій Угерницький із сином Петром, і оба почали його намовляти, аби не утівав нікуди, лише повертав до своєї хати, до Бабина. Вони, як казали, всі тут безпечні, бо їх хоронять козацькі привілеї й пашпорти.

Рожнятовський дав себе намовити. Як тільки заїхав до дому, зараз дали знати Попови, що приїхав шляхтич. Піп зараз скликав як скорше цілу громаду. Відтак рушили до дому, де був Рожнятовський. Оба Угерницькі стояли на боці і приглядалися, а селяне впали до хати, піймали і звязали пана, на шию закинули мотуз і так «не як шляхтича, але як найбільшого лотра» виволокли. Хотіли його запровадити до Калуша – «wszytkich lotrov, hultaiov y buntowniw stolice». Так провадили його на посторонку, тоді він, знаючи, що його в Калуши може ждати, упав перед ними на коліна і благав дарувати йому жите. Тоді вже ворохобникам не стало терпцю, один з них обухом сокири ударив його в голову, піп також сокирою утяв його в карк і ріжним жорстоким способом добили під огородом Угерницьких. Ще й над трупом збиткували ся, обдертого до голого кинули псам. Тимчасом його жінка схоронилась у хлів з дитиною. Назбитковали ся над нею насмійшками, обнажили, забрали гроші і кинули до арешту. Тут змилосердив ся над нею оден з бабинських селян і тайком випустив її в поблизькі хащі.

Кривава драма відігралась в Тужиліві. Тут на перший пункт виступають селяне з Берліг і Довгого з попом Стефаном. Вони зібрали більшу громаду з сусідніх сіл і вже тоді, коли козаки уступили з Калуша, напали на двір Сівержховецького в Тужиліві. Сей з родиною утік кудись, скінчилось на спаленню і ограбленню двора. Опісля сї селяне ходили ще по нньших дворах, аж б неділь, потім довідались, що молода тужилівська дідичка повернулась до дому, уважаючи, що вже небезпечність перейшла, зараз рушили туди, але тужилівські селяне хотіли схоронити дідичку разом з иншою Анною Куровскою. Один селянин Гнат Маркович переховав їх у себе, иньші селяне поховали дорожші ї річи. Бунтівники почали всякими способами старатись о видачу їх, селян били, навіть погрожували смертю, коли не видадуть Сівержховецької і Куровської. Того не треба було, бо найшлись такі, що доповіли, куди схоронились втікачки. Берложане пійшли до хати згаданого Гната, виволікли і тягнули [...] від хати до хати одберши доголого.

Її поневіряно, бито, силувано, аби призналась, куди сховала гроші. В кінці вона веліла позносити усе, що мала, і віддати напасникам. Сї річи й гроші позабирали, але обі жінки не купили тим ще собі свободи. Запроваджено їх до Довгого. Тут привязали їм каміня до ший і кинули у Ломнцю. Тоді одначе ріка була виляла, і щоб тіла пійшли на глибоку воду, то посували вони їх рогаatinaми й списами на середину, де й потонули.

Навіть коли вже ріка уступила і оба тіла полишились все-таки на березі, загрозили селяне карою смерти тому, хто б поважив ся поховати, радше нехай поїдять їх звірі. Тіла так лежали ще в лютім 1649 р. Дісталось також і Тужіїловцям, за їх прихильність до пані, роблено їм тягом різні пакости ще довго опісля.

Се вже друга подія, що розказує про захорону панів селянами, вельми характерна і в тодішніх часах не часта. Були селяне, що не хотіли приставати до бунтівників і за се терпіли, але прикладів оборони пана таки – не багато. Тут певну ролю очевидно грали місцеві обставини, себто добрі відносини mezi двором і селом в Тужиліві.

З придністрянських околиць сїєї території не багато маємо звісток про народні рухи. Про самий Галич таки не знаємо нічого, окрім того, що се місто було значно знищене і при тім потерпіли тамошні судові книги².

З иньших сел над Дністром є деякі звістки про Луку і Цвітову. З Підгаєць утікали Жиди, спасаючи себе самих і купецькі товари. Б Луці пристанули вони відпочити на полудне й попасти змучених коней. Селяне, побачивши набиті вози, задумали поживитись при сій нагоді. Зараз дали знати до Цвітової. Тут велено їм платити якесь мито, втікачі дали, що бажано, але селяне все ще видумували перепони, щоб задержати Жидів до ночі. Сї догадались, що з того може вийти, тож послали тайком двох з-помежи себе по якогось шляхтича Лен-

чевського, просячи помочи, аби могли перейти на село. Сей заспокоїв їх і не радив пускатись у дорогу, лише переночувати в селі. Жиди послухались і ночували посеред села. Тим часом перед розсвітом збудив їх великий крик селян, що в великій громаді, тамошних і околичних, напали на них одних позабивали, иньших покалічили тяжко, вози порозбивали і все добро у великій скількості порозграбували. А тепер над їхав сей опікун Ленчевский, почав ганьбити селян, що розбивають подорожних. людей, навіть силою відобрав частину здобичі. Селяне порозходились, Жиди просили Ленчевського віддати їм відбити річи, але він нагнав їх з нічим. Усе те було ще перед приходом козаків.

У Цвітовій пограбували иньшим разом селяне, особливо з Горішнього Довгого, двір Яна Блажовського, забрали худобу [...]. Про Войнилів знаємо лише один випадок. В часі неспокоїв Андрій Лещинський переховував дещо з своїх річей у войнилівського руського священника Корчака. За згодою сього господаря міщане рознесли шляхетське добро до чиста. Більше шкоди наробили Лещинському селяне з Дуброви. Вони ще з початком жовтня спалили його двір в Дуброві вартості 500 зл., забравши все до чиста.

Межи поодинокими подіями згадаємо ще про те, як хотинські селяне пограбували Юрия Зарембу. Він утівав з родиною з Волосова до болехівського замка, і коли вечером переїздив коло Хотина (*с. Хотинь. – І. Т.*), селяни напали на нього, а він почувши стріляна, покинув вози і утік з родиною. В тому самому селі потерпіли кривду також Яков і Шимон Бидловські. Близших звісток про се не масмо, лише те, що й селяне з Підгорок мали в тім участь, забрали стадо коней і багато иньших річей.

Для доповнення образу про Голинь треба згадати ще про напад тамошніх селян на Федора Березовського, що під час розрухів ховався по лісах. Забравши худобу, пустили його живим³.

Томашівський С. Т. Народні рухи в Галицькій Русі 1648 р. // Записки наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1898. – Т. XXIII–XXIV. – С. 48–53.

№ 3

1672 р., 14 жовтня. – Витяг з копії листа його милості пана маршалка і великого коронного гетьмана [Яна Собеського] з табору під Калушем
Copia listu J[ego] [mości] Pana Marszałka y Hetmana Wielkiego Koronnego do Króla Je[go] Miłości z obozu z pod Kałusze 14 Octobris 1672.

Adzi-Girey, najmłodszy Soltan, pominąwszy Drohobycz poszedł poza Striy na Bolechow y Doliną, zaraz na całą noc puściłem się za nim. Striy przededniem pominolem, w południe Bolechow, a za Doliną na noc stanąłem. Z tych wszystkich Zamków y innych strzelano na nas, mając nas za Tatarów, bo calle tego nikt y w pomyśleniu nie miał, aby kiedy Wojsko w tych widzieć miał kraiach.

Obnocowawszy tedy za Doliną o pół mile od Roźniatowa, o półtory mile od Kałusze, wzięłem pewną wiadomość, że Nuradyn Soltan złączył się, iakoby to wczora,

z młodym tym, pod Bolechowem, Sołtanikiem, przyszedłszy we dwóch tysięcy do niego Kommonika bez Jasyru, który wszystko pod Komarnem porzucić musiał, a sam puściwszy wojsko w różne strony całą noc uchodząc lasami y błotami nieprzebytymi, aż poza Samborem Dniestr przeszedłszy, z ostatkiem się salvował.

Widząc tedy z ogniów ich, że ku Haliczu kierują, w lasy Bednarowskie, podobnemż Tatarskimi sławne kłęskami, posłałem zaraz w nocy do Kałuszy, aby chłopci w lasy rozpuszczeni te im tam zarąbili ślaki.

Sam zaś z weściem miesiąca ruszyłem się bardzo złemi przeprawami, tak, ledwie nie trzecia część Wojska na zadzie po drogach pozostać musiała. W godzinę po wschodzie słońca przyszedłem na nich zboku, wtuł im puściwszy, (aby się byli tak, iako pod Komarnem, wzad ku Polsce nie cofnęli), Pułk J[ego] [mości] Pana Wojewody Ruskigo. Zmieszali się zaraz obaczywszy Wojsko, ale przecie Jasyru puścić się im nie chciało, aż kiedy Kommunik, a zaraz za nim y Pułki, wsiedli na nich. Soltani sami byli, y wszyscy Murzowie, y Dwór ich, na odwodzie; chcieli uczynić jakąś ostatnią rezolucją, ale Pan Bóg, kturemu to wszystko przypisać potrzeba, y Wojsko, nie dało im tego czasu. Mało się tedy obróciwszy, lubo ich Kommunka namniey pod ośm tysięcy oprócz Kozaków i Turków rachowało się, nas zaś na półtora tysiąca, uciekać lotnie ku pomienionym poczęli lasom, gdzie ich doszedłszy Wojsko nasze, na głowę pogromili.

Wszystkie bowiem chorogwie wzięte, co aby się kiedy z Tatarami trafić miało, dawniejsze nie wspominają dzieje. Zaczyn drogę, lasy y szlaki pełny trupa. Ara Nuradyn-Soltan, albo raczy Wezer, Wódz y Żołnierz wielki, który teraz świeżo pod Batowem naszych rozgromił, Koniuszy, Podskarbi Starszy nad Semenami, y inni prawie wszyscy Dworscy, a boku obudwu Sołtanów pilnujący, żywcem wzięci. Ostatok z lasów ieszcze dotąd chłopci, y czeladź wywłóczą, ale więcey zabiiają, osobliwie chłopci, między którymi iest wielka na to Pogaństwo zawziętość.

Więźniów iuż oddanych sto czterdzieści, między którymi jest dwóch aż z Wielkiej Tatarzey, ale y pod Chorągwiemi iest ieszcze nimało. Sołtani albo zabici, albo po lasach się tułaiow, bo nawet powodne ih konie, suknie, opończe, w zdobycznych, się najduiow rękach. Jasyru pod dziesiątek tą okazać odgromiło się tysięce, między kturymi iest dosyć krwi Szlachetskiej, a naywięcey z Sanockiego kraiu.

Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego. T. 1 cz. 2. Obejmująca pisma od roku 1672 do roku 1674 / Zebr. i wyd. Franciszek Kluczycki, Kraków, Akademia Umiejętności Krakowska, 1881. – S. 1088–1090. – (Acta Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia, Vol. 2a.), (Wydawnictwa Komisji Historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie, Nr. 21.).

Переклад

Копія¹ листа Й[ого] М[милості] пана маршалка і гетьмана Великого Коронного до короля Й[ого] М[милості] з табору з під Калуша 14 жовтня 1672 р.

Адзі-Гірей, наймолодший солтан, оминув Дрогобич і пішов через Стрий на Болехів і Долину. Я відразу вночі рушив за ним. Вдосвіта минув Стрий, в

полудень Болехів і вночі зупинився за Долиною. Зі всіх замків в нас стріляли, приймаючи нас за татарів, бо ніхто й подумати не міг, щоб зустріти військо на цих теренах.

Переночувавши за Долиною, півмилі від Рожнятова, півтори милі від Калуша, отримав інформацію про те, що нурадин²-солтан ніби об'єднався вчора з тим молодим, біля Болехова, солтанчиком³, прийшли до нього з двома тисячами кінноти без ясиру⁴, який все мусив залишити під Комарним, а сам розпустив військо в різні сторони, цілу ніч втікали лісами і непрохідними болотами, за Самбором перейшов Дністер і врятувався з залишком війська.

Побачивши їхні факели (вогни), зрозумів що вони тримають напрямок на Галич, в Боднарівські ліси⁵, що відомі поразками татар. Відразу в ночі відправив до Калуша інформацію, щоб селяни, розпущені по лісах, загородили їм шляхи.

А сам з появою місяця на небі, я вирушив в дуже невдалий похід, майже третя частина війська мусіла залишитись по дорозі. Через годину після сходу сонця, я підійшов до них (*татар. – І. Т.*) з боку, відіславши їм у тил полк Його Величності Пана Воеводи Руського⁶ (що не було так як під Комарним, і вони не повернули в бік Польщі). Серед татар відбулося замішання, коли вони побачили [наше] військо, але ясиру їм не хотілось відпускати, аж поки кавалерія, а згодом полки, почали спільний наступ. Солтани, всі їх військові керівники, оточення і резерв, хотіли прийняти якесь вирішальне рішення, але Господь Бог, якому вдячність велика, і військо не дали їм для цього часу. Вони трохи розвернулись. Було їх щонайменше вісім тисяч, крім козаків і турків, а нас – півтори тисячі. Почали вони втікати в ліси, де зустрілись з нашим військом, яке їх повністю розгромило.

Усі прапори військові ми забрали, щоб, якщо колись прийдеться зустрітись з татарами, вони не згадували минулі події. На дорогах, в лісах і на стежках було багато трупів. Ага⁷ нурадин-солтан, або інакше Великий візир⁸, провідник і військовий, який недавно розгромив наших під Батовим, [їхній] конюший⁹, підскарбій¹⁰, старший над семенами (*козаками російського Семенівського полку. – І. Т.*), майже всі дворові, які пильнували солтанів, взяті в полон живими.

Залишки війська місцеві селяни витягують з лісів і вбивають, особливо знищують ті селяни, які мають велику ненависть до поганів. (*Йдеться про іновірців – мусульман. – І. Т.*)

Полонених є сто сорок, між якими є двоє є з Великої Татарії¹¹. Солтани або вбиті, або по лісах скитаються, бо їхні коні, одяг, спорядження знаходяться в руках переможців. Після цієї битви звільнено десять тисяч людей взятих [татарами] у неволю, між якими було багато походження шляхетського, особливо з Сяноцьких земель.

1675 р., 7 серпня, обоз під Львовом. – Універсал короля Ян III Собеського¹ з оголошенням про призначення Андрея Еллета адміністратором Калуського староства

Jan Trzeci z Bozey łaski obrany krol Polski, Wielki Książę Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Kiowski, Wołyński, Podolski, Podlaski, Inflantski, Siewierski y Czerniechowski.

Wszem w obec y kazdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, a osobliwie urodzonym, szlachetnym obyvatelom, poblizu starostwa naszego Kałuskiego będącym lubo tez y w samym mieszkającym starostwie, wiernie nam miłym łaskę nasze krolewską. Urodzeni, szlachetni, wiernie nam mili. Poniewaz naitasnieysza krolowa Jey M[iłos]ci pani małzonka nasza urodzonemu Andrzeiowi Elletowi, kapitanowi gwardyi naszej, we trzyletną puściła starostwo Kałuskie administracją, tedy y my, uważając jruentes hostiles tempestates y częstokroć grassującego poblizu w tamtych kraiach nieprzyziaciela, a wiadomą w dziele rycerskim biegłość y umiejętność, mając tudziesz męstwo y odwagi w dotrzymaniu zamkow y fortec, wierność y zyczliwość tegosz urodzonego Andrzeia Elleta, kapitana gwardyi naszej, na kommandanstwie postanawiamy y naznaczamy, zamku Kałuskiego opatrność y obrone piłno zalecając, wiern[ym] w[aszym] zaś przykazuiemy, abyście pod kommande iego gromadzili się, y ku poli iego kommandzie parierowali, et in casu periculi albo zabzegającego na zagony nieprzyziaciela gromili y wstręt dawali, we wszystkim, co dobrego commendantowi należy, rządu słuchając. Jnaczyey nie uczynicie wier[ni] w[aszi] pod łaską naszą. Na co, dla lepszey wiary, przy podpisie ręki naszej pięczęć // (1829) przycisnąc kazalismy.

Dan w obozie pod Lwowem dnia VII miesiąca sierpnia roku Panskiego MDCLXXV.

Jan Krol.

Commendanstwo do Kałuscy urodzonemu Elletowi.

Franciszek Gałęcki.

Locus sigilli minoris cancellariae regni.

ЦДІАЛ України, ф. 5 (Галицький городський суд). – Оп. 1. – Спр. 176. – Арк. 1827–1829. Оригінал. Рукопис. Мова старопольська і латинська. Публікується вперше.

Переклад

Ян Третій з Божої ласки обраний король польський¹, великий князь литовський, руський, пруський, мазовецький, жмудський, київський, волинський, подільський, підляський, інфлянтський, сіверський і чернігівський.

Всім загалом і кожному зокрема, кому про це знати належить, а особливо родовитим, шляхетним громадянам, що є біля нашого калуського староства чи що проживають у самому старостві, вірні нам милим, нашою королівською ласкою. Родовиті, шляхетні, вірні нам, милі. Оскільки найясніша королева її

милості пані дружина наша родовитому Анджею Еллету, капітану нашої гвардії, у трилітню адміністрацію надала калуське староство, тоді і ми, беручи до уваги численні ворожі руйнування і ворога, що часто їде верхи близько до тих країв, а відомою у рицарській справі справністю і вмінням, маючи також мужність й відвагу в утриманні замків і фортець, вірність і доброта того ж родовитого Анджея Еллета, капітана нашої гвардії, постановляємо і призначаємо на коменданство², старанно (*забезпечуючи*. – *I. Т.*) опіку й оборону калуського замку³, а вірним вашим наказуємо, щоб під його командування громадились і його команді співпрацювали у полі, і в разі небезпеки чи ворога, що набігає⁴ на загони, громили і перешкоду давали, у всьому, що доброго коменданту належить, слухаючи наказу. Інакше не чинить вірні ваші під нашою ласкою. На що для кращої віри при підписі нашої руки печатку притиснути наказали.

Даний в обозі під Львовом дня 7 місяця серпня року Божого 1675.

Ян король.

Комменданство до Калуша родовитому Еллету.

Францішек Галецький.

/Місце печатки меншої коронної канцелярії/.

РОЗДІЛ II

ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ КАЛУСЬКИХ ХРАМІВ

№ 5

1782 р., 20 лютого. – Акти до справи священників, звинувачених у підбурюванні мешканців села Кропивник і написанні прохань і скарг до двірської управи

Акта до справи священників з округу

калуського оскаржених в підбурюванню селян і писаню суплік

Duchowni którzy poddanych fomentowali y fomentują przeciw zwierzchności dworskiej kałuskiej, y onym supliki pisali. x. Odzierzyński, paroch perehiński, x. Nowodworski, paroch kałuski. x. Koniewicz, paroch petranecki. x. Ktmiewicz, paroch kamiński. x. Lewakowski, paroch kropiwniański. Wszyscy wyżej warażeni duchowni poddanych starostwa kałuskiego fomentując supliki onym z oczernieniem niektórych officyalistów pisali, a nayosobliwiej x. Odzierzyński, paroch perehiński, który y dotąd poddanych fomentuie y supliki do kraysamtu stanisławowskiego pisze. And[rzej] Dunajewski.

Supliką pokorna do wielmożnego pana y dobrodzieja naszego pisana od gromady kropiwińskiej.

1. Wielmożny panie miłościwy y dobrodzieju nasz łaskawy! My cała gromada kropiwińska do wielmożnego pana naszego miłościwego dobrodzieja należące ludzie y nadto zubożale doczekawszy się szczęśliwego pryjazdnu pana naszego y dobrodzieja przy upadnieniu do nóg żalodne nasze krzywdy zanosimy.

2. Przedtym miewaliśmy ten sposób z solą ieździć y zarabiać na kawałek chleba, a teraz nam tego zabroniono, że niemamy sposobu do życia. Zwłaszcza jesteśmy bardzo na szczupłych y młakowatych polach, spuściwszy się na swoje własne zasiewy y sposobu niebyłoby do wyżywienia się, żebyśmy w drogie nie gościli za kawałkiem chleba.

2. Pan Bóg dopuścił na nas w pierwszym roku, że nadto jesteśmy zubożale nietylko od kawałka chleba, ale nawet z bydelka ile któren miał do ostatniego wyzdychało, jeszcze na tym niestało się w tym roku nawet y grad powybijal uwszystkiem ile któren co miał. Nietylko zboże, ale y słomę że wcale, a wcale niemamy sposobu dó życia, chyba wezniemy się jeden za drugim y poydziemy z torbami.

3. Pociągają nas do straży nocney y dzienney. Wypędzają nas na kolię ustawicznie, czego niebywało zdawna, dawien. Wypędzają nas na tlokę niustannie. Co przedtym była proszona tloka do wożenia różnych materyałów do zamku y na żupy solne. Oprócz włożoney pańszczyzny musimy wozić y robić popioły na maydan ustawicznie palić, tak że gospodarz musi w lasach palić, a gospodynie muszą w

domowych gotować popioły y przetakiem przesiwać y pod karą y egzykucyą kozacką.

4. Wymyślono na nas drwa furzonowe, które musimy wozić, albo płacić. Nadzwyczaj jesteśmy uciśnieni to jest każą drzewo ścinać y w szereg wysoki składać. Co nam nieznośną pracą przychodzi, albowiem jeden gospodarz poszedszy rębać jedne klepkę cały tydzień musi koło niey pracować, a nadgrody od tey kleпки tylko dostatiie groszy 24, gospodarstwo przez to musi w domu opuścić.

5. Iak wielmożny pan miłościwy y dobrodziey nasz łaskawy, niewesprze nas ze skarbu do zasiew naszych, to kaźden z nas wiosnę utraci y poydzie za kawalkiem chleba. Gdyż niebędziemy mieli żadnego sposobu do zasiania wiosny. Zaczym Wielmożny panie nasz miłościwy y powtórnie suplikujemy, abyś jako pan miłosierdny raczył weyrzeć łaskawym okiem tak wielkie nasze krzywdy y ubóstwa, ażebyśmy mogli przy łaskawem respekcie otrzymać jakowa dla siebie klemencyę, w czym wznawszy łaski wielmożnego pana y dobrodzieja, za miłe zdrowie y długoletnie panowanie do zgonu majestat boski błagać nieprzystaniemy, jako jesteśmy wielmożnego pana y dobrodzieja naszego. Przypominamy wielmożnemu panu y dobrodziejowi żeśmy mieli hayduka zgodzonego na struże y płacimy, co rok a z niego insza jisluga dworska iest, a my musimy im szego struża naimować na cały rok y płacić mu zł. pol. 150.

6. Kontrubucie dawniey zł. poi. 156 a to przedtym dawaliśmy wraz z kniaziami, a teraz kniazie odłączone, od nas gromady też sami wypłacamy, zwyż wyrażone sumę.

7. Na całym starostwie żadna wieś niedaje łanowego, a my teraz dajemy, a tego przedtym niebywało.

8. Przedtym niebywało takowych ustanów grodenia jak teraz powstało, że dajemy každy po dwa wozy pręcia łozowego, a przedtym tylko dwanaście kołuw y puł wozu pręcia.

9. Prowentu drobnego dawniey zł. pol. 65.

10. Ogradzamy żydowi corok ogród, a tego przedtym niebywało, y co potrzeba reperujemy. Porcij dajemy zł. 43. Straczymy dajemy zł. 18, gr.10.

Na to podpisujemy się cała gromada. Michał Bresławski Iwaś Szachworosz /niðnucl/. Jaś Iwanków /niðnucl/. Iurko Senilun /niðnucl/ Ataman Iwaś Bresławski /niðnucl/, Przysiężny Iwaś Iwanów /niðnucl/.

Бордун М. Д. З життя українського духовенства Львівської єпархії в другій половині XVIII ст. // Записки Наукового Товариства імені Шевченка: Т. СХ: наукова часопис, присвячена перед усім українській історії, фіольольогії й етнографії / під ред. М. Грушевського. – Львів, 1912. – Кн. IV. – С. 84–85.

Переклад

Духовні особи¹, які підбурювали і підбурюють громадян проти управи двірської калуської, в цьому зверненні писали Оджежинський, парох перегін-

ський, Новодворський, парох калуський, Коневич, парох петранецький, Ктмє-віч, парох камінський, Леваковський, парох кропивнянський. Всі, вище вказані духівники, підбурюючи громадян калуського староства, писали скарги, в яких очорнювали деяких урядовців. Особливо Оджежиньський, парох перегінський, який підбурює громадян і пише скарги до станіславської влади. Анд[жей] Дунаєвські.

Покірне прохання² вельмишановного пана добродія нашого, написане від громади кропивнянської.

Вельмишановний пане наш милостивий і добродію наш ласкавий. Ми, вся громада кропивнянська, яка належить до вельможного нашого пана і милостивого добродія, дуже зубожілі люди, дочекавшись щасливого приїзду нашого пана і добродія, впадаємо до ніг і жалісно наші кривди приносимо.

1. До цього часу ми мали можливість возити сіль і заробляти на шматок хліба, а тепер нам це робити заборонено, не маємо умов для життя. Ми проживаємо на малородючих полях, сподіваючись лише на власні посіви і жнива, не можемо прогодуватись. Тому змушені вирушати в дорогу за шматком хліба.

2. Господь Бог дозволив, щоб у першому році ми не тільки зубожіли щодо шматка хліба, але навіть худоба вся у нас виздохала. І це ще не все: град знищив не тільки збіжжя, а солому. Тому зовсім не маємо умов для життя. Залишається нам взятися один за одного та піти з торбами.

3. Змушують нас до сторожування вночі і в день. Постійно гонять нас на залізну дорогу, чого не було з давніх-давен. Постійно виганяють нас на толоку. До цього часу толоку організовували для перевезення різних матеріалів до замку і в соляні шахти. Крім обов'язкової панщини, мусимо возити і робити попіл на майдан і постійно палити. Також господар повинен палити в лісах, а господині мусять готувати попіл в домах і пересівати під загрозою козацької екзекуції (*мабуть, покарання, яке застосовували до козаків. — І. Т.*).

4. Придумано для нас перевезення дерев. Якщо цього не будемо робити, то мусимо платити. Змушують нас вирубувати дерева і складати у високі ряди. Ця робота для нас є нестерпною, оскільки господар покидає свій дім і господарство на цілий тиждень, щоб вирубувати ліс. Отримує за таку роботу тільки 24 гроша.

5. Якщо наш вельможний пан і добродій наш ласкавий не підтримає нас, то навесні кожен з нас, не маючи що сіяти, піде в пошуках шматка хліба. Тому, наш вельможний та милостивий пане, ми вже вдруге звертаємося з проханням, щоб Ви, наш милосердний пан, поглянули своїм ласкавим оком на нашу кривду і бідність. Оскільки ми належимо до пана нашого вельможного і просимо ласки від нашого добродія, і будемо до смерті благодіяти про здоров'я і довголітнє панування аж до смерті. Нагадуємо вельможному панові, що ми мали гайдука (*охо-*

ронця, якого тепер немає. – І. Т.) погодженого на сторожування і платимо, а це є послуга двору. А ми мусимо цього сторожа винаймати і платимо йому 150 зл.

6. Контрибуція раніше була 156 зл., ми давали разом з князями, а тепер князі від'єдналися і ми платимо самі.

7. У цілому старостві жодне село не дає ланову (оплату), а ми даємо. Раніше цього не було.

8. Не було раніше таких правил покарання, кожен дає тепер по два вози прутів з лози. До цього часу було тільки дванадцять кіл та піввоза прутів.

9. Дохід від земельного господарства до цього часу був 65 зл.

10. Кожного року будуємо жидові паркани. До цього часу цього не було. Все необхідне ремонтуємо. Віддаємо 43 зл. [...] зл. 18, гр. 10.

Під цим підписується ціла громада. Михайло Бреславський, Івась Шахворощ /нідниц/³. Ясь Іванков /нідниц/. Юрко Сенілун /нідниц/ Атаман Івась Бреславський /нідниц/, присяжний Івась Іванув /нідниц/.

№ 6

1913 р. – листопад. – Запис про освячення та першу Службу Божу в храмі Св. Архістратига Михайла в Калуші

Єго екцеленсіє Високопреосвященний кир. Андрей гр[аф] Шептицький¹ Митрополит Галицький Архієпископ Львовський і пр[очія] грамотою з дня 27 жовтня 1913 р. Ч. 9722/в уділив ласк Високопреподобному отцю Николаю Рожанському, деканові Калускому і парохові [гр]єско-[к]католицькому в Мостицах, поблагословити нову церков і бічні олтарі в Калуші.

У день храма Св. Арх. Михайла т. є. 21 листопада Р. Б. 1913 доконав по приписаному уставу благословення і першу торжественну Службу відспівав В[исоко] п[реподобний] Николай Рожанский з дяконами оо. Іваном Рошаком, сотрудником і Семеном Іванчуком, катихитою. Слово Бож[е] виголосив о. Володимир Тисовський² пар[ох] Сваричева. Читали службу при олтари Преобр[аження] о. Волод[мир] Петрушевич³, парох, [а] при олтари Св. Параскеви – о. Костантин Петрушевич⁴ з Стрия. У [...] брали участь о. Иларий Янович⁵, парох в Хотини, В[исоко] п[реподобний] о. Йосиф Шелічкович пар[ох]обр[яду] [лат]инського в Калуші, о. Змора, сотр[удник] і о. Хвойка, катехит обр[яду] [лат]инського в Калуші. Народу зібралось около півтисячі людей.

Пляни церкви зробив архітект[ор] В[исоко] п[оважний] (Василь) Нагірний⁶ [...] будову виконав В[исоко] п[оважний] Теодор Мельничук з Ярославя. Олтарі малював В[исоко] п[оважний] Михайло Хацевич⁷ [арт]ист маляр.

Кошта будови церкви і олтарів виносили квоту двіста тисячі корон зложених конкуренція і лептами із церков. Будувалася три роки за правління єго святости папи римського Пія Х⁸ в літо 10, правління Єго величності цісаря Франц[а] Йосифа І⁹ (65 літ).

В комітеті цер[ковно]-паро[хіяльнім] В[исоко] п[реподобний] парох Ферд[инанд] Полюшинський, В[исоко] п[оважний] др. Іван Куровець¹⁰, лікар і Михайло Іваницький і Михайло Дідошак Захарія, міщани калуські.

Предсідателем комітету був парох о. Володимир Петрушевич, ур[одженний] 1848 р., рук[оположений] 1874 р., інс[тальований] (*призначений на парафію*. – *I. Т.*) 1894 р.

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 18-а «Книга доходів і видатків церкви Св. Архистратига Михаїла в Калуші 1913–1922 рр.». – Арк. 1. Оригінал. Рукопис. Мова українська. Публікується вперше

Опубл.: Костишин А. Історія церкви Святого Архистратига Михаїла в Калуші. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – С. 31–33.

№ 7

1927 р. – Інвентар храму Св. Михаїла у Калуші, складений о. Володимиром Тисовським

Церковний інвентар
в парохії Калуш, деканат Калуш, еп. Львівська,
списаний Божого року 1927
о. Володимиром Тисовським, парохом в Калуші

І. Описанє церкви

Церков мурована, побудована 1913 р. архітектором п. Теодором Мельничуком. [Споруда] чотирикутна, стиль бізантійський. Церков має 5 купол[ів] [...].

Підлога з камінних плиток. Храм св. Михаїла. Благословлена 1913 р. В[исоко] пр[еподобним] о. деканом Ник[олаєм] Рожанським. Не мальована. Крита бляхою.

У храмі престолів 3. Антимінс¹ з р. 1913. Піднебесного (*зводу*. – *I. Т.*) нема. Престол дерев'яний. Під престолом в середині – порожнє місце. Правий бічний престол має образи: Преображення, Ісуса Христа, Св. Параскеви. Усі образи знаходяться на бічних стінах престола.

Кивот для найсвятіших тайн – дерев'яний, позолочений. У середині позолочений [...].

Ключ преховується на престолі під [...].

Іконостас [...] побудований (*виготовлений*. – *I. Т.*) 1927 р. Іваном Чмілем за 1100 долярів (різьбярєм з Болехова).

Павлина Гиніцька² дала – 740 долярів.

Анна Гумінілович³ – 110 долярів.

Іван Добрянський – 50 долярів.

Никола Дідошак – 100 дол., решта церква.

Тетрапод⁴ – дерев'яний, покритий мармуровою плиткою, а на нім хрест, 2 свічки і образ в рамках до цілування. Аналогіон⁵ є.

Бічні престולי 2. Образи в бічних престолах – як вище.

Престол бічний – Непорочного зачаття, упривілейований. Моці Св. Йо-сафати, знаходиться в позолоченому хресті на вел[ликому] престолі.

Хрест привіз в 1900 р. із Єрусалима о. Вол[одимир] Петрушевич, парох Калуша.

Сповідальниці – дві великі в церкві, одна в захристії, дві менші до мирношення.

Кринос⁶ – один. При церкві є хор.

У церкві 8 лавок нових, 8 старих. Амвон⁷ – є. виходів із церкви – 4. Захристія – є. Проскомидія⁸ відправляється при престолі в захристії, перед співаною Службою Божою – при престолуку побіч великого престолу.

II. Описанє дзвіниці

Дзвіниця стоїть перед церквою з правого боку, мурована, крита бляхою. Дзвіниця поставлена в р. 1927, поставлена добровільними складками пересічно за 11 000 зл. польських.

Два дзвони – один на 600 кг., другий на 50 кг. Написи є на великім дзвоні, а саме «Фірма братів Фельчинських» і відповідний вірш і рік справлення дзвона 1926. Дзвін великий коштує 625 долярів. За спалених 5 дзвонів в р. 1926. Заплатив Фельчинський 500 долярів. Церков додала 125 долярів, і за всі ці гроші купили 1 дзвін. [Малий] дзвін 50 кг. лишився трохи надбитий з початку служить яко сигнатурка⁹. [У церкві є] 3 ручних малих дзвінки.

III. Описанє риз і одеж церковних

Фелони

1. Золотий в цвіті, стан добрий – 1000 зл.
2. Срібний в цвіті, знищений – 300 зл.
3. Те ж саме.
4. Атласовий, синій в цвіті. Справили брати Фельчинські, стан добрий – 300 зл.
5. Адамашковий¹⁰ синій, знищений – 100 зл.
6. Адамашковий жовтий, знищений – 200 зл.
7. Те ж саме. – 50 зл.
8. Те ж саме. – 25 зл.
9. Зелений, таканий золотом – 1000 зл.
10. Зелений, знищений – 50 зл.
11. Чорний в жовті цвіті, добрий – 500 зл.
12. Чорний [...], добрий – 50 зл.
13. Чорний, адамашковий знищений – 50 зл.
14. Чорний, сукняний, знищений – 30 зл.
15. Чорний, в жовті цвіті, знищений – 30 зл.
16. Білий, [...], добрий – 200 зл.

17. Фіолітовий, [...], добрий – 600 зл.

18. Багрянний, адамашковий в цвіті – 200 зл.

Дві далматинки світлі з одного боку, а з другого – фіолітові – 400 зл.

Стихарів¹¹ полотняних – 17, з яких 10 добрих, а 7 старих, справила церков.

Поясів – 17, наплічників – 15, усі добрі. Лентіонів (ручників до отирання чаші) – 56. Іллітонів¹² [...] – 15. (*Усі зазначені речі виготовлені з полотна. – І. Т.*) Ризи переховуються в шафі в захристії.

Хоругов¹³ адамашкових в добрім стані – 2. Фан¹⁴ полотняних в добрім стані – 12, старих – 8.

Диван 1 великий плюшевий, у доброму стані, зі складок за 1000 зл.

Простоли бічні – 3, добрі, справ[вила] церков.

IV. Описанє знярядів церковних

Чаш є 5 металевих, позолочених. Справлені за церковні гроші, ціна невідома. Дискосів¹⁵ – 5, звід¹⁶ – 5, ложечок – 3. Миро¹⁷ знаходиться в захристії. Образів процесійних – 2; образ хлопчачий, образ дівочий, справлений складками добровільними в р.1924.

Процесійних хрестів – 3, один металевий. Патериць¹⁸ – 3. Кадильниця – 3. Кропило – 1. Кропильниця – 1. Умивальниця знаходиться в захристії. Ампулок¹⁹ – 6. Тацок – 4, Лодок²⁰ – 1.

Ручних хрестів – 10. Напрестольних хрестів – 6.

Ліхтарів великих мосяжних (*латунних. – І. Т.*) – 6, малих мосяжних – 8. Ліхтарів [...] металевих трисвічників – 3. Павук²¹ великий мосяжний – 1. Павуки малі мосяжні – 2. Лямпа вічна (*вічне світло. – І. Т.*) – 1.

Інші річи: Євангелій – 6, плащаниці²² – 2. Монстрації²³ – 2. Образів по стінах церкви – 10. Пультів під Служебники – 2. Хоругви – 2, фани – 22. Сигнатурка [...] – 1. Портрет о. [...] Петрушевича – 1. Ноти церковні на чотири голоси – 1. Пультів під ноти – 5. Шафи на книжки – 2. Шафи на фелони. – 1. Шафи з шухлядами на вино церковне і чаші. Шафка на всі легкі прибори церковні – 1. Комода на свічки – 1. Бюрко (*столік. – І. Т.*) – 1. Подушок на престоли – 6. Подушок під ноги – 4. Всеночник²⁴ – 1. Лямпа перед хором – 1. Ліхтарні до хорих – 2. Лавок на хорах – 4. Крісел – 17. Дивани – 4. Колпаки – (?). Бельдахини – 2. Шалі – 3. Клячник – 1. Збанки – 2. Ведро – 1. Цебрик – 1. П'єц кафлевий і залізний – 1. Катафалок і 18 дерев'яних ліхтарів до него.

Скарбона – 1 [...] залізна, ключів – 2, один у пароха, другий у члена Ради парафіальної.

VI. Чи суть які богослужбові фундації?

36 фундацій грошевих [...], 6 фундацій ґрунтових. Служби Божі річні за фундації:

1. Фундація Петра Кичака, за Петра Кичака раз в рік [...].

2. Фундація Павлини Тиницької, за Павлину в довільнім часі.
3. Фундація о. Ігнатія Губчака, за Ігнатія і родину 2 Сл[служби] Божі річно, довільно.
4. Фундація Петра Сорохтея, за Петра, одна Служба Божа, довільно.
5. Фундація Юстини Каблак, одна Служба Божа, довільно.
6. Фундація Катерини Брусак (Пійло), одна Служба Б[ожа].

Обсяг фундації в гектарах та арах

із зазначенням номера парцелі в «Журналі земельних ділянок»

- Ad. (до. – I. T.) 1. Об'єм ґрунту фундації Петра Кичака – 18 ар, 42 м², парц[елі] 2836/3, 2837/3.
- Ad. 2. Об'єм ґрунту фундації Павлини Тиницької – 1 га., 18 ар., 26 м², парц[елі] 2324, 2325, 2326.
- Ad. 3. Об'єм фундації о. Ігнатія Губчака, 22 ари, 37 м², парц[елі] 3042.
- Ad. 4. Фундація Петра Сорохтея – 19 арів. 0, 7, парц[елі] 4504/2, 4513/2.
- Ad. 5. Фундація Юстини Каблак, об'єм 16 ар., 79 м² парц[елі] 4504/3, 4513/3.
- Ad. 6. Фундація Катерини Брусак (Пійло), об'єм 42 арів.
- Парох тоті парцелі уживає (*використовує. – I. T.*), дохід не сталий, залежить від всіляких обставин.

VII. Дім парохіальний

Поставлений перед 100 літами, мурований покритий гонтами, має 3 кімнати. Двері, вікна, печі в добрім стані. Кухня маленька.

Господарські будинки: маленька стаєнка і стодола, побудовані 1920 р. в добрім стані, обори дві. Загорода мала. Городу майже нема. Сад 1 га.

Ріллі 5 гект[арів], 40 ар., 72 м². На данину в 1920 р. продано парц[елю] 3256 в обширі 75 ар., 17 м².

Сіножати 16 гект[арів], 21 ар., 40 м².

Мапи ґрунтові (аркушки) – є.

Сервітут²⁵ (пасовиська, дрова, мливи) – по думці устави з 20/3 1874 [р.], Ч. 29 Д[іє][ц]езії [м]итрополичої гр[еко-католицької] інтабулюється слубністу (*священнику. – I. T.*) пашення худоби на парцелах 797, 3255/1, 6429/3, 6430, 6731/1, 6732 на рік гр[еко-католицького] пробоства в Калуши для 4 волів, 4 коней, 6 коров. 4 ялівок від 1/5 до 1/11 щорічно.

З фонду релігійного парох побирає щомісячно 115 зл.

VIII. Бібліотека церковна.

Служебники великі в полотняній оправі (*далі. – п. о.*) – 3.

Служебники тонкі (папандекля²⁶) – 3.

Акафестники п. о. – (папандекля) – 2.

Требників (папандекля) – 6.

Службник великий у шкіряній оправі – 6.

Парастасники в п. о. – 2.

Пом'яник²⁷ в п. о. – 1.

Часословів²⁸ в п. о. – 4.

Молитвослови в п. о. – 2.

Октоїхи²⁹ в п. о. – 2.

Ірмологіони³⁰ в п. о. – 2.

Ізборники в п. о. – 2.

Пісні церковні в п. о. – 2.

Тріюді постні³¹ в п. о. – 3.

Служба непор[очного] зачаття в п. о. – 1.

Служба Пр[есвятої] євхаристії в п. о. – 1.

Псалтир³² в п. о. – 1.

Трефологійон³³ в п. о. – 3.

Типик [он]³⁴ в п. о. – 1.

Служба Св. Йосифа в п. о. – 1.

Служба серцю Христ[а] в п. о. – 1.

Діяння Апостолів в п. о. – 2.

Глас [...] в п. о. – 1.

Книг з нотами хоралу в п. о. – 5.

Страстна утрєння в п. о. – 1.

Євангеліє в нар[одній] мові в п. о. – 1.

[Бібліотека] знищена, спалена в р. 1917 під час боїв військ російських і німецьких.

[Залишилось] – Євангелій – 6 (палотневих 2, шкіряних 3, полот. 1). Письмо Старого і Нового Заповіта з поясненнями. Парох має власну бібліотеку богословську.

Для визичування книжок парохіянам до читання [діє] бібліотека при братстві Серця Христового. Бібліотека новозаложена [має] 90 книжок : видання оо. Василіян і «Доброї книжки». Завідує сею бібліотекою – парох. Позичанем книг займається Марія Тисовська. На помноженє парохіяльної бібліотеки є добровільні складки, а дещо дозичає з біжучих доходів [...].

Книги метрикальні суть від р. 1785: хрещених 12 т., вінчаних 4 т., померлих 6 т.

[У церкві] є подавчий, передшлюбний протоколи і спис душ. Єсть окрема шафа на переховування актів і книг парохіяльних.

КМК. – Ф. Окремі надходження (далі О. н.) 84 Церковний інвентар парохії в Калуші. – 20 арк. Оригінал. Рукопис. Мова українська. Публікується вперше

**1933 р., 23 серпня. – Програма соборчика кондеканальних
отців-душпастирів у Старому Угринові**

До В[исоко] преп[одобних] кондеканальних оо. душпастирів

Підписант запрошує цим В[исоко] преп[одобних] Отців на соборчик, який має відбутися дня 12 вересня ц[ього] р[оку] в Угринові Старім, зі сліду-ючою програмою:

I. В церкві: сповідь всіх кондеканальних оо.

Богослуження:

1) Служби Б[ожи] читані за померлих кондек. Отців від 8 ½ год.

Рано почавши.

2. Службу Б[ожу] за добродіїв [...] сир[отинського] фонду відчитає В[исоко] преп[одобний] о. Волод[имир] Марчак.

3. Службу Б[ожу] співану в намірени господаря, відправит підписаний; проповідь до вірних виголосит Вс[е]чесний о. Ст. Маркевич.

4. Всі оо. Не зайняті богослужінням слухатимут сповідей вірних.

5. По літургії, соборний парастас.

II. Реколекції: 11 ½ год. Практична лекція науки релігії з дітьми вищих спе[енів]; «II Симол Віри» переведе Вс[е] Чесний о. Ант[оній] Костирка (те-матична лекція може бути і довільною).

III. В парохіяльнім домі :

1. Молитва перед нарадами;

2. Дискусія над переведеною лекцією.

3. Відчитання розпорядків Митр[ополичого] Ординаріату.

4. [...]: «А прообрази Пр[е]чистої Д[іви] Марії в св[ятому] писанні Ст[арого] зав[іту]», зреферує В[исоко] преп[одобний] о. Вол[одимир] Скоро-багатий.

5. Справа «посмертних датків» для осталої свящ[еничої] рідні.

6. Внесення членів.

7. Означення місця для слід[уючого] соборчика.

8. Молитва по закінченню і підписане соборчик[ового] протоколу.

Голинь 26/8 /нідниц св./

Довге 28/9 /нідниц св./

Пійло 31/8 /нідниц св./

Калуш / без підпису св./

Гр[еко]-кат[олицьки]й калуський деканальний уряд.

23 серпня 1933 р. /нідниц / о. Керновський

КМК. Ф. «Архів». – Спр 18 «Матеріали з історії християнських храмів Калуша й Калушини». – Арк. 92. Оригінал. Рукопис. Мова українська. Публікується вперше.

**1944 р., 31 жовтня. – Доручення голови Калуського райвиконкому
К. Бондаренка керівникам релігійних громад провести інвентаризацію
церковного майна**

У.Р.С.Р.

Калуш, о. Тисовському

(рукописний запис)

Виконавчий Комітет
Калушської Райради
Депутатів трудящих
Станіславської області
Дня 31 жовтня 1944 р.
№ 315/44

До всіх Керівників релігійних Культів в Калушському районі

Уповноважений Ради по справах Православної Церкви по Станіславській області проводить облік всього церковного майна всіх віросповідань та облік Керівників релігійних Культів.

Згідно розпорядження Виконавчого Комітету Станіславської обласної Ради депутатів трудящих від 25. X. 44 р. № 1621 Виконавчий Комітет Калушської Районної Ради депутатів трудящих пропонує Вам скласти інвентаризаційну опись в 2 примірниках на все церковне майно, цінності і будинки з оцінкою вартості всього майна. Один примірник інвентаризаційної описі направити уповноваженому Ради по справах Православної Церкви при Облвиконкомі, другий примірник Райвиконкому, а в себе записувати в Інвентаризаційну книгу.

Всі примірники інвентаризаційної описі підписують віруючі громадяни не менше 20 осіб не позбавлені виборчих прав по суду, досягнувши 18-річного віку. Всі інвентарні описи завіряє Райвиконком. За схоронність майна несуть відповідальність підписавші інвентаризаційну опись.

Попереджується, що за неповний облік майна і цінностей або навмисне скриття, винні подавші відомості притягаються до кримінальної карної відповідальності.

Відомості інвентаризаційної описі Облвиконкому доставлять Керівники релігійних громад, де вони і проходять облік.

Термін виконання – 10 листопада 1944 р.

Голова Райвиконкому */підпис/* К. Бондаренко

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 98 «Документи церкви Св. Архістратиґа Михаїла в Калуші 1944 – 1996 рр.». – Арк. 14. Копія. Машинпис. Мова українська. Публікується вперше.

**1990 р., 14 лютого. – Витяг з Рішення Калуської міської ради
про реєстрацію релігійних громад греко-католицького віросповідання**

ВИТЯГ З РІШЕННЯ

від 14. 02. 1990 р., № 31

м. Калуш

Про розгляд заяв віруючих
мікрорайонів Підгірки, Хотінь,
Загір'я та міста Калуша

Розглянувши заяви віруючих мікрорайонів Підгірки, Хотінь, Загір'я та м. Калуша про реєстрацію релігійних громад греко-католицького віросповідання, виконавчий комітет міської Ради вирішив:

1. Зареєструвати релігійну громаду греко-католицького віросповідання в м. Калуші та передати в їх користування культове приміщення, що знаходиться на пл. Перемоги (*сьогодні це майдан Шептицького. – І. Т.*)

2. Просимо виконком обласної Ради народних депутатів вийти з клопотанням перед Радою в справах релігій при Раді Міністрів СРСР про реєстрацію релігійної громади греко-католицького віросповідання в м. Калуші.

Голова виконкому / без підпису / І. В. Березівський

Секретар виконкому / без підпису / А. І. Панькович

Вірно:

В. о. зав. Загальним відділом / підпис / М. Й. Чауш

/ Печатка канцелярії Калуської міської ради /

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 98 «Документи церкви Св. Архістратиґа Михаїла в Калуші 1944–1996 рр.». – Арк. 15. Завірена копія. Машинопис. Мова українська. Публікується вперше.

**1998 р., 12 грудня. – Розпорядження Івано-Франківської обласної
державної адміністрації «Про передачу у власність релігійної громади
РКЦ костелу св. Валентина у м. Калуші»**

УКРАЇНА

Івано-Франківська обласна державна адміністрація

Калуська міська рада народних депутатів

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

від 28. 12. 1998 р. № 1160

м. Івано-Франківськ

Про передачу у власність
релігійної громади РКЦ
костелу св. Валентина у
м. Калуші

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про своводу совісті та релігійні організації», враховуючи висновок Калуської міської ради та розглянувши заяву римо-католицької релігійної громади м. Калуша, передати культову споруду-костел Св. Валентина у власність вищезгаданій релігійній громаді після її звільнення православною громадою парафіян церкви св. Григорія Богослова.

Голова обласної державної
адміністрації /*печатка* / /*підпис*/ Михайло Вишиванюк
КМК. – Ф. «Архів». – Спр 18 «Матеріали з історії християнських храмів Калуш
й Калущини». – Арк. 1, 2. Копія. Комп. друк. Мова українська. Публікується
вперше.

РОЗДІЛ III
МАТЕРІАЛИ ПРО ГРОМАДСЬКІ ТОВАРИСТВА ТА УСТАНОВИ
КУЛЬТУРИ КАЛУША

№ 12

1921р., 2 жовтня. – Замітка мешканця села Загір'я про керівний склад товариства «Просвіта» та діяльність творчих колективів

ДОПИСИ

Загіре, пов[іт] Калуш. Незважаючи на різні колоди, кидані нам підноги з боку темних духів, просвітне життя в нашій передмістю починає здобувати чим раз більше заінтересовання, головню серед молоді.

З початком цього року відбулися загальні збори читальні «Просвіти» і до виділу вийшли люди ненаситної волі і щирої праці, як: Дмитро Сулима, голова; Юрко Келебай, місто голова; Петро Келебай господар, Панько Павлишин, секретар; Катря Сметанська, бібліот[екар] і Сметанський, Микула, Кадобяньський, Сулима і другий Сметанський яко члени видділу. Відсвятковано Шевченківський ювілей і зібрано з гори незначну суму на фонд «Учітеся».

Зараз зорганізовано при читальні гарний церковний хор.

За ініціативою «інваліда» Миколи Сулими зібраний в короткім часі вдруге аматорський кружок, що ще в 1919 р. виставив «Ой не не ходи Грицю...», дає в неділю дня 2 жовтня ц. р. в салі Народного дому в Калуші ювілейну виставу Івана Франка «Учитель», комедію в трьох діях.

Найбільше дається відчути недостача власної хати, хоча над побудуванням такої початок був вже зроблений, та завдяки деяким людям злої волі плян будови розвіявся, а для нас своя хата лишилася тільки задушевним бажанням. Апелюєм в цім місци і цею дорогою до «Виділу філії Просвіти в Калуші», взглянути на нашу господарку і усталити правне відношення стану посідання добра читальняного (матеріал будівельний), що забрав церковний комітет, зглядно уряд громадський в Загірю під свою розпорядимість.

Загірянин

Батьківщина. – Львів, 1921. – 2 жовт. – Ч. 31. – С. 6; Копія КМК. – Ф. «Архів». Спр. 24. Українські просвітні товариства на Калушині. – Спр. 24. – Арк. 96.

№ 13

**1992 р., 3 грудня. – Рішення Калуської міської ради
про створення музею міста Калуша**

УКРАЇНА

КАЛУСЬКА МІСЬКА РАДА НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ

РІШЕННЯ

від 3 грудня 1992 року
Про створення музею
міста Калуша

Заслухавши та обговоривши пропозицію голови міської Ради, враховуючи необхідність піднесення ролі національно-патріотичного виховання населення, міська Рада народних депутатів вирішила:

1. Вважати доцільним створення музею міста Калуша.

2. Виконавчому комітету розробити заходи по реалізації програми створення музею міста Калуша і передбачити на 1993 рік фінансування робіт по його створенню.

Голова міської Ради
/печатка канцелярії міської Ради /

Р. Сушко
/без підпису/

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 57 «Красназвичий музей Калущини». – Арк. 1. Копія. Машинопис. Мова українська. Публікується вперше.

№ 14

1997 р., 23 грудня. – Рішення Калуської міської ради про відкриття історико-красназвичого музею Калущини

УКРАЇНА

КАЛУСЬКА МІСЬКА РАДА НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ

РІШЕННЯ

від 23 грудня 1997 року, № 294

м. Калуш

Про відкриття історико-красназвичого музею
Калущини

На виконання рішення XXI сесії (XXI скликання) міської Ради від 03.12. 1992 р. і на підставі зібраних історико-документальних матеріалів міста і району, виконавчий комітет міської Ради вирішив:

1. Відкрити історико-красназвичий музей Калущини 28 грудня 1997 року в будинку по вул. Шевченка, 9.

2. Відділу культури оформити паспорт історико-красназвичого музею Калущини і подати його на затвердження міськвиконкому та управління культури обласної державної адміністрації до 20 січня 1998 року.

3. Фінансовому відділу виконкому в бюджеті міста на 1998 рік передбачити видатки на утримання історико-красназвичого музею.

4. Контроль за виконанням даного рішення покласти на завідувача відділу культури міськвиконкому п. Бревка Р. А.

Міський голова
/печатка канцелярії міської Ради/

Р. Сушко
/без підпису/

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 57 «Красназвичий музей Калущини». – Арк. 2. Копія. Машинопис. Мова українська. Публікується вперше.

РОЗДІЛ IV

СВІДОЦТВА ВИПУСКНИКІВ ФАХОВИХ ШКІЛ

№ 15

**1896 р., 12 жовтня. – Свідоцтво про закінчення навчання
з ковальського фаху, видане Стефанові Кушлику з села Баня,
Калузького повіту**

BOŻE DOPOMÓŻ

UCZCIWEI PRACY

L 43

ŚWIADECTWO UKOŃCZONEJ NAUKI

L. 304/896

Niżej podpisany majster rzemiosła kowalskiego poświadczam niniejszem, że mój uczeń *Stefan Kuszlik* rodem z Bani, powiatu Kałuskiego, kraju koronnego Galicyi, obrządu gr[reko]-kat[olickiego], uczący [...], pozostawał [...] w nauce przez lat 4 od dnia 7 października 1892 do dnia 12 października 1896, a gdy tenże przez swoją wzorową pilność dostatecznie się wyuczył, wyzwalam go z dniem dzisiejszym na Towarzysza rzemiosła kowalskiego, w dowód czego świadectwo niniejsze wobec świadków własnoręcznym podpisem stwirdzam.

Kałuż, dnia 12 października 1896 [r].

Wilhelm Sebastian

Wilhelm Strómich

Wydziałowi

Walentin Wirth

Masjster

Ze strony podpisanego przełożenia Stowarzyszenia rękodzielników przemysłowców potwierdza się w zupełności niniejsze świadectwo przez majstra kowalskiego pana Walentego Wirtha, swemu uczniowi *Stefanowi Kuszlikowi* wydane z tą uwagą że uczeń ten zapisany w księdze uczniów na str. 70/ 266 tomu I z dniem dzisiejszym wpisanym zostaje do księgi Towarzyszów na Nr 146, tomu I.

Kałuż, dnia 12 października 1896

Ze strony Zwierchności gminnej zatwierdza się niniejsze świadectwo po myśli § 14 ustawy przemysłowej z dnia 15 marca 1883 roku dz. u. p. Nr 39.

Zwierchność gminna Bania
dnia 15 paźdzernika 1896

Przełożony

Jan Mazak

Hrybyk

Przełożony gminy

Kondrat

Печатка: «Urząd gminy Bania»

Печатка «Korporacya rękodzielników w Kałuszu»

PRACUJ I OSZCZĘDZAJ

PRACA WZBOGACA

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 2 «Документи з історії Калуша XIX ст.». – Арк. 8. Оригінал.

Рукопис. Мова польська. Публікується вперше.

Переклад

БОЖЕ, ДОПОМОЖИ В ЧЕСНІЙ ПРАЦІ

1.43

Свідоцтво про закінчення навчання

Я, що нижче підписався, майстер ковальської справи, засвідчую, що мій учень *Стефан Кушлик*¹, місце народження – Бана, Калуський повіт, Галіція, греко-католицького обряду, навчався протягом 4 років: від 07 жовтня 1892 року до 12 жовтня 1896 року. Оскільки він продемонстрував зразкові результати навчання, отримав запрошення до Товариства ковальської справи. На підтвердження цього дане свідоцтво власним підписом засвідчую за присутністю свідків.

Калуш, 12. 10. 1896 року.

Вільгельм Себастьян
Вільгельм Струмїх
Відділові

Валентін Віртх
Майстер

Дане свідоцтво підтверджено майстром ковальської справи п. Валентином Віртхом, членом «Товариства майстрів ручної роботи». Свідоцтво, видане *Стефанові Кушлику*, засвідчує теж, що він був вписаний до Книги учнів на с. 70. 266 том I.

Від сьогоднішнього дня є уписаний до Книги Членів Товариства на № 146 том I.

Калуш, 12 жовтня 1896 року.

Адміністрація Гміни затверджує дане свідоцтво на підставі парагр[афа]14 Промислового закону 15.03.1883 р. № 39.

Адміністрація
15.10.1896 р.

Куруючий
Ян Мазак

Начальник Гміни
Кондрат Грибик

Печатка «Корпорація Майстрів Ручної роботи в Калуші»

Печатка «Уряд Гміни Бана»

ПРАЦЮЙ І ЗАОЩАДЖУЙ

ПРАЦЯ ЗБАГАЧУЄ

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 2 «Документи з історії Калуша ХІХ ст.». – Арк. 8.
Оригінал. Рукопис. Мова польська. Публікується вперше.

№ 16

1926 р., 29 березня. – Дублікат Свідоцтва Михайла Долинки
з Калуша про задачу ним екзамєну на підмайстра
слюсарно-машинної справи

Wolne od stempla – po myśli §[...] 4

ustawy przemysłowej

Do liczby 255

DUPLIKAT
ŚWIADECTWO

złożenia egzaminu na czeladnika ślusarsko-maszynowego

Pan *Michał Dolinka*, ur.1907 r. w Kałuszu, powiat Kałusz, Rzeczpospolita Polska. Wyuczywszy się w czasie od dnia 5 sierpnia 1922 r. do dnia 5 sierpnia 1925 r., razem przez trzy lata, rzemiosła ślusarsko-maszynowego; poddał się dnia dziesięjszego egzaminowi na czeladnika ślusarsko-maszynowego i egzamin ten zdał z wynikiem «bardzo dobrym».

Stowarzyszyniowa Komisja egzaminów czeladniczych w Kałuszu.

Kałusz, dnia 15 sierpnia 1925 r.

Czł[onkowie] Komisji egz[aminów] – *Jan Fojfor*
/печатка/ : «*Korporacja rękodzielników w Kałuszu*», *bez niđnucy/*

Przez Władze usnanowiony przewodniczący Kom[isji] [egz]aminów –
Bein.

Potwitrdzam, że niniejszy odpis zgadza się z oryginałem.

Kałusz, dnia 29 marca 1926 r.

Przełożony Korporacji i przewodniczący Kom[isji]egz[aminów] – */niđnuc/*
Bein.

/печатка/ «Korporacja rękodzielników w Kałuszu».

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 17 Дипломи й свідоцтва про закінчення середніх загальноосвітніх та професійних навчальних закладів. – Арк. 3. Оригінал. Машинопис. Мова польська. Публікується вперше.

Переклад

Без штампу – згідно § [...] 4 закону промислового

№ 255

ДУБЛІКАТ
Свідоцтво

Про складання екзамену на підмайстра слюсарно-машинної справи. Пан *Міхал Долінка*, 1907 р. н. в Калуші, повіт Калуш, Річ Посполита (Польща). Навчаючись з 5 серпня 1922 р. до 5 серпня 1925 року (три роки) слюсарно-машинній справі, приступив сьогодні до екзамену на підмайстра слюсарно-машинної справи і здав екзамен з результатом «відмінно».

Об'єднана комісія підмайстерських екзаменів у Калуші.

Калуш, дня 15 серпня 1925 р.

Чл[ени] комісії екза[менаційної] – *Ян Фойффор*
/печатка: «*Корпорація ремісників в Калуші*» /без підпису/

Призначений владою Голова Ком[сії] [екзаменаційної] – *Bein*

Підтверджую, що даний витяг вірний з оригіналом

Калуш, дня 29 березня 1926 р.

Керівник Корпорації і Голова Ком[сії] [екзаменаційної] – */niđnuc/ Bein*
/печатка/ «Корпорація ремісників в Калуші».

РОЗДІЛ V

КАЛУЩИНА В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ ТА ЗУНР

№ 17

1916 р., 30 вересня. – Протокол ревізії австрійським військом дзвонів на парафіях Войнилів і Довпотів

PROTOKOLL

aufgenommen in der k. k. Bezirkshauptmannschaft in Kalusz am 30 September 1916 betreffend Glockenabnahme in der gr. kat. Pfarrkirche zu Wojniłow.

Es erscheint der gr. kat. Administrator Eugeniusz Mandzj und gibt folgendes an:

Am 24. September 1916 erschien in der Pfarrkanzlei Herr Oberleutnant Novopacky und erklärte, dass er alle Glocken abnehmen zu beauftragt ist und trotz meiner mehrmaligen Bitten um Zurücklassung einer Glocke, hat er alle Glocken weggenommen.

Weiters gibt der Oberwähnte an, dass laut Verordnung des Ministeriums für Kultus und Unterricht vom 12 September 1916. Zl. 3379/K.U.M. dürfen die Glocken vom 18 Jahrhunderte und auch ältere nicht weggenommen werden. Zuletzt wird bemerkt, dass von jeder Abnahme ein Doppeltes Protokoll verfertigt werden muss von dem ein Exemplar samt Quittung mit dem Inhalte von der Hole des Gewichtes und Wertes dem Pfarante überlassen werden muss aber bei der Abnahme der Glocken in der gr. kat. Pfarrkirche hat der Oberleutnant Novopacky keine einzige Bescheinigung weder Quittung zurückgelassen, noch Protokol geschrieben.

Die weggenommenen Glocken haben folgend Zeichnungen:

1. Von der Kirche des heiligen Nikolaus wurden 4 Glocken weggenommen:

a/ Anno Domini vom Jahre 1701;

b/ Roku Bozija 1678;

c/ [Roku Bozija] 1650;

d/ Roku [...]1820.

2. Von der Kirche Christi Geburt 4 Glocken.

a/ Anno Domini vom Jahre 1701;

b/ Roku Bozija 1785;

c/ Roku Bozija 1654;

d/ Anno Domini « » 1825;

3. Von der Kirche Marie Geburt wurden 4 Glocken weggenommen

a/ ohne Aufschrift nur das Jahr 1128 ?/;

b/ Roku Bozij avom Jahre 1600;

c/ Anno Domini 1617;

d/ Anno Domini 1754.

4. Von der Kirche der Heiligen Kosmia und Damian in Siolko ad Wojniłow wurden auch 5 Glocken weggenommen.

- a/ Roku Bozija vom Jahre 1834;
- b/ Anno Domini 1715;
- c/ ohne Aufschrift 1715;
- d/ Roku Bozija 1792;
- e/ Anno Domini [...].

5. In der Kirche des Heiligen Parascewi in Dołopotow bei Wojniłow wurden 3 Glocken mit folgenden Zuschriften weggenommen:

- a/ Roku Bozija vom Jahre 1772;
- b/ «Dominus Speravi Inte»
- c/ ohne Zuschrift vom Jahre 1747.

Der Obgenannte bittet um Nötiges veranlassen zu wollen, damit wenigstens eine Glocke jeder Kirche zurücklassen zu wollen d.i.2/3 von den alten Glocken laut Verordnung des Ministeriums für Kultursun Unterricht vom 12 September 1916. Zł. 3379/K.U.M.

C. k. Starostwo w Kałuszu
pod. 30. IX. 1916 L. 25167
n. r. 24851

Geschlossen und unterfertigt.

Eugeniusz Mandzj gr. kat. Pfarrverweser (*записано від руки*)

Kałusz d.30/9-1916

/na odpisieprotokolu/

der k.u.k.Quart.M.Abt.3 Bolechow
zur Kenntnissnahme und mit Bezug
auf den Befehl des 3 A.K. vom 7/9-
1916 zł. Qu.N 18614 das Nötige veranlassen zu wollen.

ДАІФО. – Ф. 568. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арк. 52, 52 зв. Оригінал. Машинопис. Мова німецька, польська, латинська; КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 3 Копіарій документів: Калушина в роки Великої війни 1914–1918 рр. – Арк. 39–40. Публікується вперше.

Переклад

ПРОТОКОЛ

записано в к. к. округ району Калуша 30 вересня 1916 р. щодо дзвонів у Греко-Католицькій Парафіяльній Церкві Войнилова

Зі слів греко-католицького адміністратора Евгеніуша Мандзія, який стверджує наступне:

24 вересня 1916 року в парафіяльному офісі з'явився пан лейтенант Новопацький і заявив, що він був проінструктований, щоб забрати усі дзвони і, незважаючи на мої неодноразові прохання залишити дзвін, він забрав усі дзвони.

Крім того, згідно з зазначеним вище, відповідно до указу Міністерства культури і науки від 12 вересня 1916 [р.] зл. 3379 / К.У.М. дзвони XVIII століття та старші не повинні бути відібрані. У кінці зазначено, що кожна подія реквізиції повинна супроводжуватись подвійним протоколом, який виготовляється способом копіювання разом із квитанцією зі змістом про вагу і вартість та повинен бути залишений у будинку парафіяльного священика, але коли у великій католицькій церкві було знято дзвони, лейтенант Новопацький не залишив жодного сертифікату чи квитанції, а також не писав протоколу.

Видалені дзвони мають наступні надписи:

1. Від Церкви Святого Миколая було відібрано 4 дзвони:
 - а / Року Божого 1701;
 - б / Року Божого 1678;
 - в / Року Божого 1650;
 - г / Року Божого 1820.
2. Від Церкви Різдва Христова 4 дзвони:
 - а / Року Божого 1701;
 - б / Року Божого 1785;
 - в / Року Божого 1654;
 - г / Року Божого 1825.
3. Від Церкви Народження Марії були забрані 4 дзвони:
 - а / без надпису, тільки рік 1128 /?/;
 - б / Року Божого 1600;
 - в / Року Божого 1617;
 - г / Року Божого 1754.
4. З церкви Святих Космія та Дем'яна села Войнилів також вивезено 5 дзвонів;
 - а / Року Божого 1834;
 - б / Року Божого 1715;
 - в / Року Божого 1715;
 - г / Року Божого 1792;
 - д / Року Божого [...].
5. З Церкви Святої Параскеви в селі Довпотів, що перед селом Войнилів, вивезли 3 дзвони з наступними надписами:
 - а / Року Божого 1772;
 - б / «Владико, надіюся/ сподіваюся на тебе».
 - в / без надпису від року 1747.

Прошу взяти до уваги вищеназване, оскільки необхідно залишити принаймні дзвони з кожної церкви д.і.2/3 як старі, відповідно до указу Міністерства культури і науки від 12 вересня 1916 [р.]. Зл. 3379 / К.У.М.

Закінчено і підписано:

Евгеніуш Мандзій /підпис/

гр. кат. експозит у Войнилові

/штамп/ Ц. к. староство в Калуші
30. IX. 1916 Л. 25167, № 24851

Калуш, дата 30/9-1916

/на копії протоколу/

k.u.k.Quart.M.Abt.3 Болахів

для інформації та з посиланням

за командою 3 А.К. від 7/9-

1916 [р.]. Zl. Qu. N 18614 надав необхідні

свідчення за вимогою.

№ 18

1917, 4 жовтня. – Звернення пароха Новиці о. Романа Кунцевича до Староства в Калуші з проханням виділити матеріальну допомогу мешканцям села, які зазнали матеріальних збитків під час воєнних дій у липні 1917 р.

Ч. 79.

До

Світлого ц. к. Староства в Калуши

Під час страшної битви в Новиці в часі від 10 до 23 липня того року шаліла страшна пожега, так що спалилися так много будинків, при тім погоріло по більшій часті тим господарам не лише всьой інвентар, але і всі одяги і билизна, так що ті люди остают лиш в тім, що носят на собі.

Ті люди зголошуються в комітеті заповоговим з прозбою, щоб представити їх Світлому ц. к. Староству о визнанье на тую ціль якої заповоги.

По тій причині осміляє ся підписаний тут понизше виказати всіх, котрі по правді понесли через цей пожар так велику страту в білизні, що осталися майже в тім, що на собі, а понеже дорогім часі, не успіючи собі ради дати, – предлагає, їх комітет через з прозбою о уділеніе на тую ціль заповоги, слідуот:

- 1) Анна Романович, вдова – погоріло все.....№ д. 539
- 2) Анна Головчак – пог[оріло] всьо..... 545
- 3) Павло Кучерак – погоріло всьо.....539
- 4) Марія Лилик (чоловік при війську) – пог[оріло]всьо.....5
- 5) Теодозія Олійник (три сини при війську) – пог[оріло] всьо.....517
- 6) Йосиф Шулик – погоріло всьо..... 582
- 7) Марія Ханеньків – погоріло всьо6

8) Попівняк Дмитро – погоріло всьо і 3 штуки худоби.....	513
9) Настя Мельник, вдова.....	393
10) Віктор Соколовський – погоріло всьо, худобу забрано (<i>запис закреслено. – І. Т.</i>).....	487
11) Кортавска Катерина (чоловік при війську).....	12
12) Іван Данилів – погоріло всьо.....	401
13) Іюстина Хацевич – чоловік при війську, погоріло всьо.....	490
14) Настуня Юрків – чоловік при війську, погоріло всьо.....	258a
15) Анна Курилишин, сирота – згоріло всьо.....	258
16) Онуфрей Стефанютин, вдовец.....	335
17) Анна Ільків.....	589
18) Теодозія Лилик, мати Якова.....	200
19) Юрко Михайлюк.....	196
20) Таня Головчак.....	237
21) Соколовський Павло.....	328
22) Пахнич Василь.....	304
23) Василь Хоміцький.....	37
24) Прокопів Стефанія.....	–
25) Анна Беньковська, вдова.....	428
26) Настя Кучерак, вдова [...].	260
27) Анна Васишлишин Івана.....	274
28) Софія Стефурак Никити.....	310
29) Катерина Кузевич (<i>запис закреслено. – І. Т.</i>).....	188
30) Магда Петрів Матія.....	189
31) Марія Стрільців Федора (хата не згоріла, тільки білизна).....	250

Предложивши тут зголосившіся люди ствердая підписаний, що їх хати і все погоріле справді і просит, щоб було можливо їх наділити запомогою.

Новиця, дня 4 жовтня 1917 [р].

о. Роман Кунцевич, гр. к. парох Новиці
і предсідатель запомогового Комітету.

ДАІФО. – Ф. 568. – Оп. 1. – Спр. 42. – Арк. 99, 99 зв. Оригінал. Рукопис. Мова українська; КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 3 «Копіарій документів: Калущина в роки Великої війни 1914–1918 рр». – Арк. 18–19. Копія. Рукопис. Мова українська. Публікується вперше.

1918 р., листопад. – Події листопадової національно-демократичної революції 1918 р. на Калущині. Свідчення учасника подій вістуна Романа Лучаковського

Калущина, як і вся українська Галичина, чекала під кінець 1918 р. у великому напруженні, що станеться після остаточного розвалу Австро-Угорської монархії. Адміністративний апарат [у] 90 відсотках знаходився в руках польських урядовців. Було ясно, що з хвилиною розпаду австрійської монархії поляки старатимуться заволодіти Галичиною. У Львові Українська Національна рада приготувляла край в догідній хвилині перебрати владу в українські руки – самочинним, революційним актом. По всіх повітових містах існували Повітові народні комітети, які стояли у тісному зв'язку зі Львовом. У Калуші такий комітет очолював адвокат д-р. Микола Желехівський. У його складі були також молодий сотрудник і катехит о. Павло Джулинський, начальник Повітової торговельної спілки, Осип Ткачук, працівник Саліни Семен Захней, суддя Юліян Білинський, міщанин Добрянський, учитель Дометій Попович, а з по ближчих сіл о. [Микола] Іларій Янович зі села Хотинь, управитель школи зі села Підмихайля – [Володимир] Глодзінський¹, парох зі села Угринів о. Андрій Бандера і парох зі села Рівня о. Наконечний.

21 жовтня 1918 р. у Львові о. П. Джулинський зустрівся з послом Галицького сойму Калущини д-ром Іваном Курівцем (лікарем митрополита Шептицького), який порадив порозумітися із секретарем Української Національної ради д-ром Ст. Бараном, який сказав перебрати державну владу. Після чого у Калуші створено Комітет акції, о якого обрано о. Павла Джулинського, Осипа Ткачука, Семена Захнея.

30 жовтня виїхав до Львова на нараду д-р Микола Желехівський. Тим часом вночі з 31 жовтня на 1 листопада Тайний центральний комітет зайняв несподівано Львів. Враз цим була розголошена українська суверенна влада на Галицькій землі. Зі Львова розіслано кур'єрів з наказом сотника Дмитра Вітовського перебрати адміністрацію і військові установи в українські руки.

До Калуша такий кур'єр прибув 1 листопада. Був ним студент Богословії Яців. Сам д-р Желехівський не встиг ще вернутися зі Львова і перебрання влади провели члени Комітету акції о. Павло Джулинський, директор Осип Ткачук та й Семен Захней.

Калуські українці не були приготовлені до державного перевороту. Тому минув цілий день 1 листопада на приготування, а сам акт перебрання влади стався щойно вночі з 1 на 2 листопада.

Щоб мати поміч на випадок збройного опору в місті, вислано до найближчих сіл кур'єрів, щоб місцеві сільські провідники зорганізували негайно селян і на годину 5-6 рано станули під Калушем та там чекали детальних наказів.

Кільком воякам, що були в тому часі на відпустці, доручено роззброїти у селі Голинь місцеву станицю державної жандармерії, а на знак, що наказ виконано, запалити умовлену копицю сіна і вирушити з селянами у сторону калузького залізничного двірця на поміч калушанам.

У самому Калуші з доручення директора Осипа Ткачука міщанин Петро Цимбалістий роздобув 12 старих крісів і трохи муніції. Заговорники зібралися на жидівському цвинтарі. Було їх около 20, а між ними два підстаршини УСС, Микола Лещій і Дмитро Максимяк, міщанин Петро Цимбалістий, Семен Захней, Василь Ничай, Михайло Іваницький і інші. У порозумінні з о.[Павлом] Джулинським команду перебрав директор Ткачук. Насамперед, роззброєно станицю державної жандармерії, яку заздалегідь обставлено зі всіх сторін. Під вікнами станув Михайло Іваницький, вхід обсадив з кількома людьми підстаршина УСС Лещій. До будинку першим увійшов Михайло Іваницький, за ним Семен Захней і Василь Ничай. Вони роззброїли, насамперед, коменданта станиці, а за ним і всю залого станиці.

*Роман Лучаковський,
вістун УГА*

Заосмотрившись в добру зброю, вони з черги наскочили на Військову Стаціону Команду. Там теж ніхто не ставив опору. Дальше Семен Захней з міщанами обсадив будинок поштового і телеграфічного уряду. За той час о. П. Джулинський зайняв повітовий центр державної адміністрації – староство. З ним був теж гімназійний учитель Дометій Попович. Уже до того часу інший відділ зарештував у його приватнім помешканні старосту поляка Струсінського і відставив його на станицю державної жандармерії. На вимогу о. Джулинського староста зложив і підписав формальний документ, силою якого він передає уряд в руки української влади. Після цього старосту відпущено домів.

Залізничний дверець, що мав військову залого з мадярських вояків, зайняв відділ самих калушан, якими проводив о. Павло Джулинський.

У місцевій броварні фірми Мільштайн і Шпіндель була мадярська військова частина, яка творила залого міста Калуша. Її обеззброєно теж без проливу крові. Вся залого числила около 300 вояків і всіх їх роззброєно.

Обсаджено теж копальню соли [...], де також не прийшло до кровопроливу. Легко зайнято суд, податковий уряд, магістрат, шпиталь та інші установи. По всіх вулицях Калуша, що вели до міста, розставлено варти.

Ранком того дня, тобто в суботу 2 листопада, до Калуша, влилися ріки до околичних селян. Їх очолювали провідники о.[Іларій]-Микола Янович, о. Андрій Бандера², о. Наконечний, о. Кароль, панна Скрутівна та інші. Біля 10 години

вранці місто і повіт були вцілости в руках української влади. Переїняття влади в Калуші і в повіті відбулося справно, спокійно, без насильства.

Рівночасно з Калушем перебрано владу у містечку Войнилів. Владу перебрали місцеві діячі, якими провадили Гаджаровський і купець Дурбак. З ними були в постійному зв'язку дооколицні священики, передовсім о. декан Мулик³.

У Калуші зразу обсаджено українцями всі уряди і пости, які досі знаходилися номінально в руках австрійського уряду. Пост шефа повітової державної адміністрації перебрав д-р Микола Желіхівський. Староство почало зватися Повітовим державним секретаріатом.

Начальником поштового і телеграфічного уряду назначено Теодозія Левицького, що до того часу був поштовим урядовцем в Калуші. Начальником Повітового суду призначено суддю Юліана Білінського [...]. Скарбового уряду – Мартинця, а його заступником Оргинського, обидва були урядовцями того ж уряду. Харчевий уряд перебрав дотеперішній директор Повітової щадниці і кооперативний діяч Гимко Барिश.

Директором Повітової кооперативної централі став дотеперішній управитель Повітової будівельної спілки Осип Ткачук. Саліну передано під хвилевий заряд Семенові Захнеєві, поки не прибув гірничий інженер Маріян Козаневич. Управу державних лісів у Калуші передано абсолювентові Віденської лісової академії Остапові Бобикевичеві, після нього перебрав цей пост інженер Мирон Крижанівський, поручник, інвалід, родом з Бучача.

Народне шкільництво в місті і в повіті очолив як інспектор досвідчений учитель Петро Юрчик. Директором виділової школи в Калуші назначено Івана Сандурського, досі вчителя в тій школі. Дирекцію приватної гімназії, що діяла в Калуші, перебрав учитель гімназії, Дометій Попович. Уряд державного землеміра залишився в руках українця, інж[енера] М. Чорпіти. Державний нотаріат вів нотаріальний кандидат Мирон Мосора. Санітарну опіку над містом і повітом передано лікареві, підполковникові австрійської воєнної фльоти, д[окто]рові Маркилеві Рожанковському⁴, що одночасно виконував лікарську службу і для місцевої військової залоги. Він теж перебрав управу повітового шпиталю. Посадником міста Калуша обрано міщанина Михайла Дідошака на місце поляка, лікаря Вурста.

Рівночасно створено Повітову військову команду, а комендантом її назначено хорунжого австрійської армії юриста д-ра Осипа Дудикевича⁵ [...]. Він був сином старого громадського діяча о. Корнила Дудикевича⁶, пароха с. Кропивник. Секретарем тої ж команди став Антін Бойкович, калушанин, б[увший] урядовець Судової Табулі, підстаршина австрійської армії.

Військову стацінну команду перебрав чотар Олександр Крижановський, який у перших днях листопада вернувся з Італійського фронту. Військову команду залізничного двірця передано хор. Левові Крижановському, який вернувся з Альбанського фронту. Йому до помочі додано хор. Йосипа Бойдуника з

Долини. Оба брати Крижановські були синами о. Івана Крижановського, пароха с. Берлоги. Їх третій брат Андрій зголосився відразу до фронтової служби. Команду над запасною сотнею, яку відразу зорганізовано для вишколу добровольців, перебрав чотар Стах Лескович, син урядовця калуського магістрату. Сотня мала зразу яких 80 стрільців. Опісля при сотні було зорганізовано вишкіл скорострільів під командою зразкового старшини – чотаря Петра Миговича, сина громадського діяча зі села Небилів.

До часу зорганізування державної жандармерії була ще в Калуші Військова вартівня для військово-поліційних потреб. Її комендантом назначено підхор. Романа Бариша, сина директора місцевої щадниці Тимка Бариша. Команду повітової державної жандармерії доручено чет. Ількові Переймі. Після нього перебрав її фаховий вахмайстер австрійської жандармерії Яхніцький, що до того часу був комендантом такої станиці в селі Завадка.

Якийсь час діяла в Калуші озброєна жидівська міліція, якої головним завданням було допильнувати адміністраційно дільницю, звану «Підвалля», що була замешкана головно жидівською біднотою, де ще за австрійської влади вибухла епідемія холери. У часі зимових морозів вдалося українській владі цю епідемію зліквідувати. Комендантом тої жидівської міліції був поручник Леон Ляндсман, син власника готелю в Калуші.

Потреба мобілізації і вишколу власного війська для війни з поляками вимагала створення зовсім нової установи – Повітової військової команди, якої завданням було упорядкувати як слід діяльність місцевих, чисто місцевих станиць. У канцелярії цієї установи працювали однорічні вістуні УСС Василь Данилів і Василь Гачак.

Для інформації населення почав незабаром виходити тижневик «Голос Калуша», як орган Повітового державного комісаріату, під редакцією журналіста Михала Струтинського, уродженця села Підмихайля.

Молода українська адміністрація зложена на поспіх, станула змісця в обличчі важких завдань, а саме: удержання і забезпечення публічної безпеки і спокою серед населення [...], закріплення рідної влади на місцях, на ладнання [збору] податків, заосмотрення населення в ліки, мануфактуру (*промислові товари*. І. Т.), харчі, опал, світло (нафту, свічки), запобіганню заразних хвороб.

Але передовсім треба було перевести бранку до війська: добровольців, після перших днів національного підйому зголошувалося мало. Щойно після відвороту УГА з під Львова в травні 1919 р. ішли масово із доброї волі в ряди УГА. Уродженці Калущини в УГА: місто Калуш – підполковник, лікар, д-р. Маркил Рожанковський, поручник, адвокат Олександр Чорненко, поручник, адвокат, д-р.Тарас Коритовський, четар Василь Коритовський, четар, суддя Степан Гладишовський, четар Євстахій Лескович, підхорунжий Роман Бариш, підхорунжий Василь Решетилевич (УСС), підстаршини Василь Дідошак (УСС),

Дмитро Максимяк (УСС), Іван Мандрик (УСС), Андрій Рубчак, [Семен] Гумінілович та однорічний [вістун] Василь Гачак.

При УГА полевими духівниками служили о. Михайло Кравчук (1-ша бригада УСС), родом з с. Довга Войнилівська, о. Ілярій Янович, парох зі с. Хотинь, о. д-р. Карло Ярмі, парох зі с. Берлоги, о. А. Бандера, парох зі с. Угринів Старий.

Луцаковський Б. Калущі і Калущина у листопадіві дні 1918 р. // Українська Галицька Армія: У 40-річчя її участі у визвольних змаганнях 1918–1919 рр.: Матеріали до історії : Вид. хор. УСС Дмитро Микитюк. – Т. 3. – Вінніпег: друкарня видавничої спілки «Поступ», 1966. – С. 157–163.

№ 20

1919 р., 12 січня. – Витяг із повідомлення часопису «Нове життя» про урочисте відзначення у Калуші схвалення закону про об'єднання ЗУНР і УНР

Калуш, 8 січня 1919 р.

Сьогодні відбулося величаве свято з приводу зєдинення обох українських республік. Розпочалося полевим богослуженням на площі перед церквою. Патріотичну проповідь виголосив парох о. [В.] Тисовський. Потім промовляв повітовий комендант Др. Осип Дудикевич. Свою промову закінчив він отсими словами: «Розкривається висока могила Шевченко в Каневі. Встає дух віщого Тараса та благословить на схід і запад, на північ і полудне – і заносит молитву: Боже великий, єдиний, Україну спаси!». Хор почав зараз потім співати пісню, що залишається від тих слів.

В поході головними вулицями міста взяло участь до 20 000

людей з цілого повіту, що поприходили з хоругвами і прапорами. В часі походу грала салінарна музика і співав міщанський хор під управою п. Семаня Захнея.

На ринку задержався похід і там промовляли: Др. Олександр Чорненко¹, Тимко Барिश², делегат Національної повітової Ради о. Бандера і Тарас Коритовський.

Торжество відбулося серед дуже піднесеного настрою і зробило сильне вражіння.

Нове життя. – 1919. – 12 січ.; Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали: у 5-ти томах 8-ми книгах. Том 3, книга 1: Суспільно-політичні процеси. Національно-культурне відродження / Укладачі: О. Ю. Карпенко, К. П. Мицан. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. – С. 12–13.

**1919 р., 19 липня. – Донесення завадківського поліційного відділку
Калуському повітовому поліційному управлінню про розподіл
селянами діличної землі з часів ЗУНР**

Po sprawdzeniu wiosek, znajdujących się na terytorium miejscowego posterunku policyjnego, informuję:

W czasie okupacji ukraińskiej niektóre osoby nie pozwoliły sobie na żadne nadużycia i przemoc wobec narodu polskiego, jedynie społeczności zarządzali majątkami polskimi tak, jakby były ich własnością.

Na terytorium posiadłości ziemskiej w. Zawadka przedstawiciele tej społeczności podjęli decyzję o tym, że każdy mieszkaniec może zabierać z lasu tyle drewna, ile chce, w cenie 8 g za 1 m³ twardego drewna.

Świadkowie: Karyczort, leśniczy i Rogosz Wojciech, zarządca tego majątku.

Na terytorium posiadłości ziemskiej w Stańkowa przedstawiciele tej społeczności podjęli decyzję o wydaniu bezpłatnie wszystkim tym, którzy dobrowolnie walczyli w armii ukraińskiej, po 1 m³ drewna, pozostali mogli brać tyle ile potrzeba w cenie od 4 do 8 g za 1 m³.

Świadek hrabina Diduszycka

Zrobili to samo w Nehiwc i Werchnie. Następnie t. zw. rolnicza komisja powiatowa oddała pola i łąki dziedzicznych gospodarstw w Zawadce, Werchniomu, Negiwciach, Stańkowij mieszkańcom tych wiosek w cenie od 12 do 20 g za morg (Morg – jednostka miary powierzchni ziemi, 0,56 ha).

Świadkowie: Rogosz, zarządca majątku w Zawadka, Burchard, zarządca majątku w Werchniomu, Czarkowski, właściciel ziemski w Negiwciach, hrabina Diduszycka, właścicielka ziemska w Stańkowij.

Pod czas wycofania ukraińskie jednostki wojskowe całkowicie ograbowali gospodarstwa w Zawadce, Werchniomu, Negiwciach, Stańkowij, zabrali bydło, remanent zniszczyli. Oprócz ziemskich majątków, cofając się jednostki wojskowe zabrali własność księdza Mikruty z w. Dowha Wojnyliwska.

Świadkowie wyżej wspomniane.

Podalsze śledztwo przeprowadza miejscowa żandarmeria. O jakichkolwiek nadużyciach lub przemocy poinformujemy dodatkowo powiatowe kuratorium policji.

Wachmistrz Domka

Переклад

Перевірювши села, які розташовані в районі діяльності місцевого [поліційного] відділку доповідаю:

Під час української окупації окремі особи не вчинили польському населенню жодних зловживань і насильства, тільки громади розпоряджались польськими маєтками, так нібито вони були їх власністю.

На території поміщицького маєтку в Завадці представники цієї громади ухвалили, що кожний житель гр[омади] може брати з дідичного лісу стільки дров, скільки йому подобається, по ціні 8 к. за 1 куб. м. твердого дерева.

Свідки : Каричорт, лісничий і Рогош Войцех, управитель цього маєтку.

На території поміщицького маєтку Станькова представники цієї ж громади ухвалили видати безкоштовно всім добровольцям укр[аїнської] армії з цієї гр[омади] по 1 куб. м. дров, інші ж могли брати, скільки їм потрібно по ціні від 4 до 8 к. за 1 куб. м. Свідок гр[афиня] Дідушицька.

Так само вчинили в гр[омадах] Негівці в Верхнє. Потім т. зв. рільнича пов[ітова]комісія віддала поля й луки дідичних господарств у Завадці, Верхньому, Негівцях, Станьковій жителям тих же громад по ціні від 12 до 20 к. за морг¹. Свідки: Рогош, управитель маєтку у Завадці, Бурхард, управитель маєтку у Вархньому, Чарковський, дідич у Негівцях, і гр[афиня] Дідушицька, дідичка у Станьковій.

Під час відступу ук[раїнські] загони повністю розтягнули всі дідичні господарства у Завадці, Верхньому, Негівцях, Станьковій, забрали всю худобу а реманент знищили. Крім дідичних маєтків, відступаючі загони забрали майно ксьондза Мікрути з Довгої Войнилівської.

Свідки вище згадані. Дальше розслідування ведеться місцевою жандармерією і при виявленні будь-яких зловживань чи насильств про це буде додатково повідомлене п[овітове] у[правління] поліції.

Вахмістр Домка

ДАЛО. – Ф. 274. – Оп. 1. – Спр. 33. – Арк. 101. Машинопис. Засвідчена копія. Мова польська.

Опубл.: Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Документи і матеріали: у 5-ти томах 8-ми книгах / Укладачі: О. Ю. Карпенко, К. П. Мицан. – Том 3. Книга 1: Соціально-економічні відносини і визвольні змагання. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. – С. 137–138.

№ 22

1924 р., 24 листопада – Напад бойовиків «Летюча бригади» УВО на поштові (інкасаторні) транспорти в Калуші

В крайовій команді УВО¹, що складалася з військових старшин, які мали за собою світову війну на різних фронтах, визвольну українську боротьбу, мало віддавали часу на балачки і засідання. Це були люди діла і снували пляни не на те, щоб поринати в мареннях, тільки щоб їх здійснювати і то негайно. Вже завтра, а може й сьогодні.

У крайовій команді під проводом інж. Ярослава Индишевського військово-бойовий сектор перейняв Юліян Головінський². Першим своїм завданням поставив Юліян Головінський – забезпечити організацію сильною фінансовою базою. Необхідні для політичної і революційної роботи УВО фонди думав він

здобути від ворога, конфісковуючи зібрані податками з української людности гроші в державних касах.

Для тих задань задумав Головінський створити і вишколити в практичній бойовій заправі групу сильних фізично здорових і відважних бойовиків. Вирвати їх з українського довкілля, законспірувати в чужому оточенні [...], щоб змити чуйність поліції.

Бойова група Юліяна Головінського дістала в історії націоналістичного революційного руху назву «Летючої бригади УВО». Належав туди, в першу чергу, Головінський. Він не був з тих, що других виправляв на небезпеку, а сам сидів на тилах та ждав на звіти. Разом з бойовиками йшов він на різні акції. За те й любили його бойовики, були йому вірні до безтями [...].

Далі йшов «Мілько», цебто Омелян Сенік [...], завжди усміхнений і привітний. Його завдання – плянування, підготовка і перевірка акцій. Найбільше довіряв Головінський спокійному Іванові Паславському, а далі йшли Володимир Молкович, Антін Стефанишин (*з Долини*), Микола Бігун (*студент філософського відділу в Празі*), Микола Ясінський (*із Станиславова, випускник гімназії*), Михайло Вербицький та ін.

Державні гроші лежали в центральному Банку Польському та його філіях по великих містах, у касах скарбових урядів та в поштових урядах. Ці останні були найслабшим місцем, найбільше заражені на доступ публіки. В той час, як у банках і скарбових урядах гроші лежали на місці, у системі поштової служби вони були в безнастанному русі: від малих поштових урядів до центральних, від скарбових кас до поштових, з великих центрів до малих міст і містечок. У такому довгому ланцюгові тяжко було дати добру охорону кожній ланці найлегше підстергти слабе місце і вдарити по ньому. А ще й так склалося що, у вищій поштовій адміністрації мав Головінський родича і знайомих зо шкільної лавки і від них діставав точні інформації, так дуже потрібні для кожної вдатної акції. І зосередив він свої удари на експропріацію польських державних грошей у поштових урядах.

Скільки таких експропріацій і де, того ніколи не довідаємося. До найбільш відомих належать напади на поштові вози під Богородчанами (29 серпня 1924 р.), два рази в Калуші, в Долині (19 липня 1925 р.) [та інших місцевостях]. Всі вони відбулися від лютого 1924 до осені 1925 [р.]. Для УВО було здобуто 42 тис. злотих, сума на той час дуже велика.

Розвідка донесла, що з каси скарбового уряду в Станиславові під кінець кожного місяця відходить поїздом до поштового уряду в Калуші около 75 000 злотих, призначених для державних урядовців. Головінський постановив перехопити ці гроші в самому вже Калуші [30 травня 1924 р.] на шляху від залізничної станції до міста. До нападу призначив групу п'ятьох бойовиків і сам неждано з'явився на місці, перейнявши над нею провід. На залізничній станції стояли Володимир Люпуль (*випускник вчительської семінарії, калушанин*)

і Данів (*справник в кооперативі*) з недалекого села. Вони мали йти за пошто-
вим возом аж до місця на закруті дороги, де ждав «Юлько» з Льольком і Ясін-
ським та Володимиром Молковичем. Боївка спинила віз і стероризувала пісто-
лями візника з поштовим урядовцем [Білоусом] та поліциста Красняка, додано-
го для охорони транспортування грошей. Візник кинувся втікати і треба було
[Миколі Бігуну] за ним пустити постріл, а ще й поліцей почав підводитися і ді-
став кулю в бік. Стрілянина залярмувала прохожих, годі було докінчити напад,
бойовики пішли у відворот, без більших пригод відійшли наміченою трасою і
вернулися, хто до Львова, а хто до Станиславова.

Невдача не знеохотила «летючої бригади». Бойовики виждали кілька мі-
сяців, доки не забувся травневий напад, і повторили його 28 листопада 1924 р.
Пляновано виконати напад в самому поїзді на останній зупинці перед Калушем.
До поїзду в Станиславові всіла боївка з десяти осіб, провідник її перейшов усі
вагони поїзду, щоб перевірити чи не їдуть ним які поліцисти або озброєні вій-
ськові. На зупинці [перед Калушем] ждав ще один бойовик з місцевих. Він мав
дати знак, що все в порядку, можна зачати. Напад мав відбутися в той спосіб,
що три бойовики стероризують машиніста на локомотиві, щоб не рушив він по-
їзду з місця. Решта тим часом увійшла б до поштового вагону і, загрузивши
урядовцям пістолями, забрала би мішки з грішми.

Провідник боївки вийшов на платформу, побачив місцевого бойовика, що
мав дати знак, він ждав на цей сигнал [...] і не діждався, поїзд рушив з місця,
щось мало стати на перешкоді [...]. І знову відложено напад.

29 листопада засілися бойовики на тому місці при закруті дороги від залі-
зничної станції до міста. Все йшло, як було передбачено. Гроші в Станиславові
завантажено на поїзд, один з бойовиків їхав тим самим поїздом, щоб слідкувати
за всім. На станції в Калуші перевантажено мішки з грішми на бричку, екіпаж
якої у складі візника, урядовця і поліциста, рушив до міста. На закруті до неї
підскочили бойовики, скомандувавши «руки в гору!». Пасажири скорилися на-
казові.

І нагло скоїлося нещастя, що в одній секунді змінило ситацію. В тім же
моменті, коли два бойовики намагалися зловити коней за уздечки, а решта по-
ралися коло ескорти – грюкнув стріл. Це молодого, ледве-ледве двадцяти-
літнього Романа Барановського не витримали нерви, і він непотрібно і може
напівсвідомо передчасно вистрілив. Два перші бойовики не встигли ще вхопити
за уздечки, коні сполошилися і рвонули наперед – все пропало надаремно³.

Учасники нападу розбіглися, але поліції вдалося багатьох затримати, а
після розслідування справи засудити на різні терміни ув'язнення.

**Книш 3. На повні вітрила! (Українська військова організація в 1924–1926 рр. –
Торонто: Срібна сурма, 1970. – С. 170–194, 209–210; Український національно-визволь-
ний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відп. ред. М. Кугутяк. –
Том 1. – Книга 1 (1919–1929). – Івано-Франківськ, 2012. – С. 422–428, 435.**

Водь Головного руского комітету виборчого у Львовѣ, дня 27 н[ового] ст[иліо] січня 1891.

/ніднус/ Ом[елян] Огоновскій, заст. предсѣдатель
/без ніднусу/ секретар

КМК. – Ф. «Архів». – П. 2 «Документи з історії Калуша XIX ст.». – Арк. 5. Оригінал. Рукопис. Мова українська. Публікується вперше.

№ 24

1924 р., 29 грудня. – Розпорядження Ради Міністрів про долучення до міської громади Калуша сільських громад Баня, Загір'я та Новий Калуш у Калуському повіті

№ 117

Poz. 1058

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 grudnia 1924 r.

O włączeniu do gminy miejskiej Kałusza gmin wiejskich Bania, Zagórza i Nowego Kałusza w powiecie kałuskim.

Na zasadzie art[ykułu] 1 i 2 ustawy z dnia 1 sierpnia 1923 r. w przedmiocie dokonywania zmian granic miejskich na obszarze b[yšwzego] Królestwa Galcji i Lodomerji wraz z Wilkim Księstwem Krakowskim (Dz[iennik] Ustaw R[eczpospolitej] P[olskiej], № 92, poz. p.719) zarządza się co następuje:

- § 1. Do gminy miejskiej Kałusza włącza się gminy wiejskie: Banię, Zagórze i Nowy Kałusz.
- § 2. Wykonanie niniejszego rozporządzenia powierza się Ministrowi Spraw Wewnętrznych.
- § 3. Rozporządzenie niniejsze uzyskuje moc obowiązującą z dniem 1 stycznia 1925 r.

Ministr Spraw Wewnętrznych: [...] Ratajski.

Ministr Sprawiedliwości: A. Żyliński.

Prezes Rady Ministrów i Ministr Skarbu: W. Grabski.

Dzennik Ustaw Rzeczpospolitej Polskiej. – Warszawa, 1924. – 31 grudnia. – № 117. – S. 1573.

Переклад

№ 117

Поз. 1058

Розпорядження Ради Міністрів від 29 грудня 1924 року

Про приєднання до міської громади Калуша сільських громад Баня, Загір'я і Новий Калуш в Калуському повіті.

На підставі ст. 1 і 2 Закону від 01 серпня 1923 року щодо здійснення змін міських кордонів на території колишнього Королівства Галіції і Льодомерії разом з Великим Королівством Краківським (Зб[ірник] Законів РП, № 92, п. 719) відбуваються наступні зміни:

1. До міської громади Калуша приєднано сільські громади Баня, Загір'я та Новий Калуш.
2. Виконання цього розпорядження покладено на Міністра Внутрішніх Справ.
3. Дане розпорядження набуває чинності 01 січня 1925 року.

Міністр Внутрішніх Справ: Ратайські
Міністр Юстиції: А. Жилінські
Голова Ради Міністрів і Міністр Фінансів В. Грабські

№ 25

1991р. червень. – Добровільна дитяча спілка «Соколята» у Калуші. (за матеріалами газети «Дзвони Підгір'я»)

У червні 1991 р. на хвилі українського національного відродження у Калуші була створена добровільна дитяча спілка «Соколята», мета якої – виховання справжнього громадянина України, будівничого незалежної держави. Як записано в її Статуті, «організація об'єднує в своїх рядах дітей, котрі вважають Україну своєю Батьківщиною і прагнуть вирости чесними, добрими, гідними громадянами Української Суверенної Держави».

Діяльність спілчан передбачала: вивчення історії краю, його звичаїв і традицій, підготовку концертних програм до релігійних і державних свят, збір підручників літератури, періодики для надсилання українцям діаспори, встановлення зв'язків із однолітками за межами України, удосконалення знань рідної мови та вивчення іноземних мов, фізичне загартування, участь у туристичних мандрівках.

Найважливіші цінності соколят такі: Україна, дружба, родина, час, життя, праця, здоров'я.

Вступ дітей до спілки здійснювався з дозволу батьків та за їх активної підтримки. Діяльність організації передбачала всебічний і гармонійний розвиток дитини. Вона складалася із первинних територіальних осередків (6–15 осіб у кожному). Керівними органами спілки були: загальні збори, голова, заступник, відповідальний секретар, координатор, батьківська рада (координує дії спілки, контролює господарську діяльність).

Гасло спілки – «Бог і Україна», а щоденне вітання – «Гартуйтеся». Святокове вітання звучало так: «Честь України – готов боронити». Соколята носили однострої та відзнаки. Вели літопис спілки.

Заняття спілчан розпочиналися молитвою, а закінчувалися гімном «Соколят». Провідником калуських «Соколят» був учитель історії середньої школи № 2 Олег Малярчук.

Експедиція соколят до Галицького замку 1992 р.

Калуська спілка «Соколят», очолювана Олегом Малярчуком, утворена у червні 1991 р. Організація налічувала бл. 30 осіб віком від 6 до 16 р.

Вона складалася із куренів імені Олекси Довбуша та Петра Сагайдачного. Метою своєї діяльності спілка вважала: вивчення історичної та культурної спадщини краю; формування прихильного ставлення дітей до минувшини краю шляхом організації екскурсій, виступів фахівців з історичних дисциплін, організації зустрічей із колишніми членами товариства «Сокіл». Важливим складником діяльності «Соколят» була співпраця із представниками старшого покоління сокільської організації, що забезпечувало збереження традиційного зв'язку поколінь і передавання життєвого досвіду.

Вихованка цієї молодіжної організації в 30-х рр. ХХ ст. Марія Волочанська розповідала молодим соколятам, як у її юнацькі роки батьки заохочували дітей бути прихильними до всього українського, виховували їх на творчості Т. Шевченка, І. Франка, М. Підгірянки (М. Домбровської), тогочасних патріотичних виданнях «Дзвіночок», «Світ дитини» та ін.

У свої спогадах оповідачка із сумом згадувала, як «більшовицька система виховувала дітей без віри в Бога, сіяла бездуховність в людських душах, відсутність милосердя, добра й любові до ближнього».

Газета «Дзвони Підгір'я» від 20 липня 1991 р. у публікації «Соколята» вивчають край» повідомляла про те, що «свою першу поїздку за маршрутом «Калуш – Стрий, Дрогобич, село Івана Франка» здійснили члени дитячої спілки «Соколята». Діти побували на батьківщині Івана Франка – у Нагуєвичах, відвідали давній Дрогобич, там вони оглянули архітектурні пам'ятки міста й сумно-

звісну в'язницю НКВС, де замучено 486 українських патріотів, оглянули архітектурні пам'ятки міста й сумнозвісну в'язницю, де замучено 486 українських патріотів.

Важливе значення в житті соколят, а згодом – сумівців мало спілкування з однолітками з різних регіонів України. Така нагода випала представникам калузької організації СУМ під керівництвом Олега Малярчука. Група юнаків і дівчата (15 осіб) з 8 до 21 серпня 1993 р. проходила вишкіл в таборі СУМ «Деснянські хвилі», що на Чернігівщині.

Часопис «Дзвони Підгір'я» від 7 вересня липня 1993 р. у статті «Честь України – готов боронити!» так висвітлював перебування калушан у сокільському таборі на Чернігівщині: «Вони входили в рої: «Соколи», «Червона рута», «Лісові мавки» тощо. День починався о пів на восьму з ранкової руханки. Далі – збірка, де весь табір молодшого і старшого юнацтва шикувався у три лави. На ранковій збірці промовлялася молитва, звучав гімн України, головний писар зачитував наказ на день. Після сніданку і впорядники розводили рої на заняття. Лісова галявина або пологий берег Десни служили за аудиторію, де діти черпали знання з історії, краєзнавства, медицини. Поряд з юнацтвом чи на купанні в річці, чи на вечірніх гутірках були отець Мірчук (США), отець Августин Діткун (Бразилія), семінаристи Вищої Львівської Духовної Семінарії, гості з діаспори (Марія П'ятка, Віра Гайдамаха). Кожний день в таборі був насичений цікавою і різноманітною програмою».

Опікун Спілки української молоді Ліда Ружицька у газеті «Дзвони Підгір'я» від 11 січня 1995 р. зазначала: «На добровільних засадах працюють з сумівцями молоді інженери, педагоги Петро Кузів, Володимир Климентій, Олег Малярчук, Роман Рожик. Упродовж п'яти років велику підтримку Спілці української молоді надавали Лагодюк В. М. (ЗКУ), священники УГКЦ отці Михайло Бігун, Дмитро Кишенюк, Михайло Бойко. Щиро і по-родинному прагнуть вкласти всі свої знання, все побачене і пережите, всю правду у дитячий розум Марія Волочанська, Ольга Руда, Тетяна Барбелюк, Ірина Сохацька, Дарія Пітулей, Любов Телька, Зоряна Іванців-Костишин, Ганна Дутка, Іван Кульчицький та інші».

На показовому занятті рою «Червона калина» добровільної дитячої спілки «Соколята» побували учасники обласного семінару директорів позашкільних установ та методистів з питань виховної роботи відділів освіти. Ганна Іванець у статті «Більшого щастя нема для нас, як Україні служити» у «Дзвонах Підгір'я» від 7 березня 1995 р. писала: «На заняття рою до Центру художньої творчості прибули запрошені гості, члени опікунської ради спілки п. Олег Малярчук та п. Марія Волочанська, колишні соколята, а тепер сумівці Назар Злепка і Тарас Передерко. З уст Тараса Передерка та Назара Злепка приємно було почути

про добровільний вступ до спілки з поради батьків, знайомих, змістовну і цікаву працю в ній та її значення. Соколята побували в Манявському скиті, Галичі, Крилосі, Львові, Києві, Кам'янці-Подільському, де відвідали музеї та пам'ятні історичні місця, відпочивали в горах, ночували в наметах. Вони отримали багато вражень, збагатили свої знання, світогляд, змужніли фізично».

Загалом, спілка «Соколята» у Калуші готувала молодь до життя, виховувала юнаків і дівчат на християнських засадах, здійснювала культурно-освітню, спортивно-оздоровчу й туристичну діяльність.

Матеріали з історії дитячої спілки «Соколята» м. Калуш // Приватний архів доктора історичних наук Олега Малярчука. – Арк. 1–12.

№ 26

**1991 р., 21 серпня. – Рішення Калуської міської ради
про «Про політичну ситуацію в країні»**

УХВАЛА

Калуська міська Рада народних депутатів
(XIV надзвичайна сесія)

від 21 серпня 1991 року

«Про політичну ситуацію в країні»

м. Калуш

Заслухавши та обговоривши доповідь голови міської Ради народних депутатів добродія Романа Сушка «Про політичну ситуацію в країні», сесія ухвалила:

1. Вважати комітет по надзвичайному стану антиконституційним органом, рішення та постанови якого є незаконними і не підлягають виконанню.

2. Міська Рада народних депутатів та її виконавчі органи, підприємства та організації в своїх діях повинні керуватися тільки конституцією та законами України, рішеннями і постановами обласної та Верховної Ради УРСР.

3. Звернутись до Голови Верховної Ради УРСР Л. М. Кравчука та Президію Верховної Ради УРСР з вимогою негайно скликати позачергову сесію Верховної Ради УРСР для обговорення політичної ситуації і прийняття невідкладних заходів по захисту суверенітету України, прав і життя громадян.

4. На зборах підприємств, установ та організацій обговорити питання політичної ситуації в державі і їх роботи в умовах надзвичайного стану.

5. З метою запобігання в місті росту злочинності та правопорушень організувати протягом найближчих п'яти днів цілодобове чергування добровільної народної дружини «Міська варта». Керівникам підприємств увільнити членів «Міської варті» на вказаний період від основної роботи зі збереженням заробітної плати.

6. Звернутись до міських відділів внутрішніх справ, КДБ та міської прокуратури з вимогою чіткої координації дій з місцевою владою.

7. Миському виконавчому комітету направити телеграму в підтримку дій керівництва Російської Федерації.

8. Звернутись до Голови Верховної Ради УРСР з вимогою рішучого осуду ним перевороту в країні.

9. Звернутись до Голови Верховної Ради СРСР від Калушчини з вимогою зайняти рішучу позицію в оцінці останніх й подій і не допустити беззаконня, забезпечити дальший розвиток суспільства на демократичних основах.

10. Депутатам міської Ради прийняти найактивнішу участь в зборах трудових колективів міста, де розглядатиметься питання щодо політичної ситуації в країні та на Калушчині.

Голова міської Ради / підпис / Р. В. Сушко
/ Печатка. Калуська міська Рада /

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 34 «Калуська міська Рада народних депутатів». – Арк. 8–9. Копія. Машинопис. Мова українська. Публікується вперше.

№ 27

1991 р., 23 серпня. – Наказ генерального директора виробничого об'єднання «Хлорвініл» Олега Романенка про ліквідацію компартійних структур на підприємстві

КАЛУСЬКЕ ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ «ХЛОРОРВІНІЛ»

НАКАЗ

від 23 серпня 1991 р.

№ 628

м. Калуш

З метою ліквідації причин державного заколоту проти законно вибраного Президента СРСР

наказую:

1. Припинити діяльність всіх структур КППС виробничих підрозділів ВО «Хлорвініл».

2. Вважати недоцільним перебування в лавах КППС керівних працівників об'єднання.

3. Директорам заводів, начальникам цехів, керівникам служб об'єднання:

3.1. 24 серпня 1991 року опломбувати всі приміщення надані адміністрацією для роботи партійних комітетів і організацій, включаючи партком підрозділів ВО «Хлорвініл».

3.2. До 27 серпня 1991 р. конфіскувати все майно, що було передане об'єднанням для забезпечення роботи партійних структур. Звільнені приміщення використовувати для виробничих потреб.

3.3. В тижневий строк провести демонтаж всієї партійно-політичної агітації, розміщеної на території об'єднання, так і на під'їзних дорогах до нього.

3.4. З наказом ознайомити всіх працівників об'єднання.

Генеральний директор / підпис / Романенко О. М.

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 30 Промислові підприємства Калуша. – Арк. 52. Копія. Машинопис. Мова українська. Публікується вперше.

Виробниче об'єднання «Хлорвініл»

РОЗДІЛ VII
ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНО-
ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ НА КАЛУЩИНІ
(40–50 рр. XX ст.)

№ 28

1946 р., 21 січня. – Витяг із плану боротьби партійних і каральних органів Радянської влади з підпіллям ОУН на Калущині у першому півріччі 1946 р.

Сов[ершенно] секретно

План ликвидации банд-боевок и Оуновского подполья по Калушскому району
По состоянию на 25/1.–46 года.

Группа «СБ» по городу Калуш

Агентурно-следственным путем установлено, что в г.Калуше действует банд-группа «СБ», которая, совершила ряд террористических актов.

Состав этой группы установлен следующий:

1. Прокопец Владимир 1920 год рождения,
2. Лещий Игнат – 30 лет;
3. Файфер Карл – 25 лет;
4. Лещий Евгений – 23 лет;
5. Рубчак Владимир Янович¹ – 27 лет.

Данная группа «СБ» действует на окраине города Калуш в районе хутора «Залесье», улиц Высочанка, Матиевка и Нещанска.

Для ликвидации данной группы необходимо:

1. В районе деятельности группы «СБ» провести вербовки агентурно-осведомительной сети в том числе завербовать 1-2 агентов-внутренников.
2. В районе действий банд-группы, силами 215 полка ВВ НКВД и 140 СД систематически устраивать засады.
3. До 7/II-46 года провести 3 чекистско-войсковых операции на хуторе «Залесье», где часто укрывается банд-группа с задачей ее ликвидации.

Ответственный за ликвидацию банд-группы «СБ» ст[арший] опер. уполномоченный РО НКГБ лейтенант – Голиков.

ДАІФО – П-17. – Оп. 1. – Спр. 58 – Арк. 6. Оригінал. Машинопис. Мова російська; КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 6. Колекція документів та фотоматеріалів про діяльність ОУН та відділів УПА на Калущині 1944– 1951 рр. – Арк. 254. Копія. Машинопис. Мова російська.

Опубл.: Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в XX столітті. Документи і матеріали / Відповідальний редактор професор Микола Кугутяк. – Том 2. – Книга 2 (1945–1946). – Івано-Франківськ: КПФ «Лік», 2010. – С. 272.

1946 р., 23 лютого – 15 березня. – Витяг зі звіту секретаря обласного комітету КП(б)У Михайла Слоня про хід боротьби з УПА і підпіллям ОУН у Станіславській області

Секретарю ЦК КП(б)У
тов. Коротченко
г. Киев

Совершенно секретно
экз. № 1

ОТЧЕТ

О ходе ликвидации остатков бандеровского националистического подполья в Станиславской области за период с 23 февраля по 15 марта 1946 г.

Войниловский районный отдел НКГБ используя показания арестованного курьера Калушского надрайонного «провода» ОУН по кличке «Чумак» – 9 марта с. г. с участием войсковой группы и спецбоевки Райотдела НКГБ, под руководством начальника Войниловского РО НКВД капитана Романова, провел операцию по ликвидации подполья ОУН в с. Верхня Войниловского района.

В ходе операции на поле, в близи с. Верхня, был обнаружен хорошо замаскированный бункер, в котором укрывались 4 бандита.

На предложение сдаться из бункера вышел только «Ворон», а остальные 3 бандита, находящиеся в бункере, оказали вооруженное сопротивление и были убиты.

[Уничтожены]: бывший руководитель финансово-хозяйственной референтуры Калушского окружного провода ОУН – «Комар», главарь боевки СБ Калушского надрайонного провода ОУН «Маркиян» и комендант боевки СБ надрайонного провода ОУН Когут Василий по кличке «Шугай». Из бункера изъято: 1 автомат, 2 винтовки, 1 пистолет и 2 гранаты.

В этом же селе были убиты: главарь референтуры СБ Калушского надрайонного провода ОУН Тымкив по кличке «Карый» и главарь боевки СБ кущевского провода ОУН «Железняк».

Секретарь Станиславского обласного комитета КП(б)У
/nidnuc/ М. Слонь

ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 2960. – Арк. 156. Оригінал. Машинопис. Мова російська; КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 6. Колекція документів та фотоматеріалів про діяльність ОУН та відділів УПА на Калушині 1944–1951 рр. – Арк. 255. Копія. Рукопис.

2017 р., 22 червня. – Короткий інформаційний звіт про проведення пошукових робіт на місці загибелі учасників українського націоналістичного підпілля

22 червня 2017 р. № 07-06/2017

м. Івано-Франківськ

Вступ. На основі історичних досліджень відомо, що 6 вересня 1945 р. працівниками районного відділу НКВС була виявлена повстанська криївка в лісовому масиві поблизу с. Підгірки. В ході зіткнення між повстанцями та енкаведистами загинуло 6 українських підпільників (Калиній Володимир, 1923 р. н., Магас Іван, 1918 р., Лилак Іван, 1922 р. н., Магас Степан 1915 р. н., Табачук Зеновій, 1927 р. н., Когут Данило, 1923 р. н.). Після цього в криївці енкаведисти вилучили автомати ППШ 3 шт., гвинтівки 3 шт., пістолети 3 шт., гранати 17 шт., друкарські машинки 2 шт.

3 та 6 червня 2017 р. членами волонтерської пошукової групи та працівниками КП «Пам'ять» вдалося локалізувати місце повстанського схрону (криївки) в лісовому масиві поблизу села Підгірки (тепер територія м. Калуш) та провести розкопки).

Визначення термінів.

Схрон (криївка) – будова для переховування українського націоналістичного підпілля, основною ознакою і метою якої було цілковите маскування в умовах підпілля.

Огляд місцевості.

В ході пошукових робіт було виявлено елементи зруйнованої повстанської криївки, яка знаходиться поблизу сучасної Калуської районної лікарні в лісовому масиві недалеко від яру.

Огляд будови повстанського схрону.

Криївка мала вигляд викопаної на схилі прямокутної ями, глибиною з східного боку 1,2 м, а з західного – 1, 5 м. Таким чином, перекриття криївки виглядало як похила поверхня з перепадом у 30 см. і, очевидно, повторювало конфігурацію схилу. Основа ями повстанського схрону мала прямокутну форму розмірами 2x1,5 м.

Перекриття криївки було виготовлене з березових балок товщиною 8–10 см., які зверху були вкриті дошками товщиною 40–45 мм. Зверху над дерев'яним перекриттям був прошарок ґрунту товщиною 25 см., перекритий шаром руберойду, поверх якого насипано шар ґрунту товщиною 50 см.

Таким чином, товщина від дерев'яного перекриття до поверхні становила 75 см. На момент розкопок стеля криївки обвалилася і знаходилася на рівні підлоги. Слідів самої підлоги не виявлено. Також не було виявлено й слідів облаш-

тування вертикальних стін схрону, а лише фрагменти опорних стійок, що знаходилась в чотирьох кутах схрону, на яких трималося перекриття.

Загалом облаштування підлоги і вертикальних стін було відсутнє.

Вхід у криївку був зверху зі східної сторони криївки. Розмір та конструкцію входу важко визначити, оскільки він не зберігся.

Не виявлено слідів вентиляції, каналів для відведення води й стоків.

Огляд виявлених предметів.

Серед виявлених предметів за кількістю найбільше представлені гільзи від набоїв автомата ППШ в кількості 49 шт. та 8 гільз калібром 7,62 мм. Від гвинтівки. Більшість гільз виявлено при вході до схрону, де також частини від двох набоїв до автомата ППШ та гільза калібром 26 мм від сигнального пістолета Шпагіна (СПШ), т. зв. «ракетниці».

У верхній частині західної стінки схрону виявлено по 9 куль від набоїв до автомата ППШ та гвинтівки. По всій площині криївки на підлозі виявлені уламки від гранати Ф 1 в кількості штук, найбільший з яких розміром 3,9 x 1,1 см. Також було знайдено дві сполучні втулки від запалювального механізму до ручної гранат Ф. 1. За 5 м від криївки на північний захід виявлено металічний саперний щуп довжиною 52 см.

Серед інших виявлених предметів в схроні були два рулони руберойду шириною 40 см товщиною 12 см, два цвяхи довжиною 5-6 см, а також 3 металічні циліндри (два з них мідні), які є деталями друкарської машинки та ніжка від друкарської машинки.

Висновки: будова та конструкція виявленого схрону не передбачала тривале перебування повстанців. Виявлені предмети, а саме велика кількість гільз, ілюструють бій між повстанцями та енкаведистами, елементи друкарської машинки свідчать про достовірність ідентифікації саме того схрону, де загинув Калиній Володимир та інші підпільники.

Директор КП «Пам'ять» /*ніднуч*/ В. В. Тимків
/печатка/ КП «Пам'ять»

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 7 Документи з історії криївки підпілля ОУН у Підгірках. – Арк. 15–16; Оригінал. Комп. друк. Мова українська. Публікується вперше.

РОЗДІЛ VIII
ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

№ 31

**1782 р., 20 лютого. – Прохання мешканців села Мостище до львівського
стольника з проханням зменшити податки і повинності, встановлені
панським двором для громади**

Supplika pokorna do wielmożnego I[egomości] P[ana] Stolnika lwowskiego, pana y dobrodzieja. Supplika przez x. Nowodworskiego, parocha kałuskiego pisana.

Wielmożny imci nayosobliwszy panie y dobrodzieju! My gromada Mościska² przy nayniższym upadnieniu do stóp wielmożnego pana y dobrodzieja wnosimy naypokorniejszą prośbę nasza w uczynionych nam krzywdach od jursdykcyi dworskiej:

1 mo. Iż my maiac pańszczyznę do odbycia, które powinniśmy odbywać podług inwentarza mamy w tym wielka krzywdę, że nam niedopuszczają sobie nic zrobić w polu, około zasiewów, gdyż nas goniają ustawicznie oprócz samey pańszczyzny to w łatry, to w klepki demeńskie to do różnych robocizn skarbowych nas zażywają.

2 do. Zapamiętaliśmy, iż jak się postawił maydan pierwszy, y drugi w tych leciech do pierwszego postanowili na gromadę nasza do odbycia na łannego gospodarza co ma czeladź po półtora korca, a na pieszego poł korca, a teraz na jednego gospodarza naznaczono pod surową ekzykucyą na naymizerniejszego po korcy 4, a na lepiej się mającego po korcy 6, do zupełnego oddawania, a na inszego y po więcej przypadnie.

3 tio. Był zwyczaj u nas żeśmy trzymali hayduka rokowego, któren odbywał stróżę, a teraz iuż trzeci rok, jak zrucili hayduka a naznaczono odbywać stróżę, gdzie na każdego człowieka dób 18 w roku.

4 to. Nigdy u nas tego zwyczaju niebyło, abyśmy ogradzali arędarzowi gumno, stajnie, chlewy, ogrody bez pańszczyzny, a teraz musimy pod surową ekexecyą to wypełniać bez żadney powinności zapłaty y ekzykucyę stawować musimy.

5 to. Podatki z gruntów naszych wszelkie opłacamy a niemamy spokoju y wolnego wygonu na naszych pastwiskach własnych, gdyż skarbowe woły, konie wypasają a te pasowiska, a naszemu bydełku paść niedopuszczają.

6 to. Iż my nietylko, że swoją grątową pańszczyznę odbywamy ale y do budowli żupy nowej straciliśmy iedne lato, a drugie około budowli ratusza, trzecie około folwarku nowego, dodając różnych materyałów do teyże budowli, a za to żadney robocizny, ani pańszczyzny nam nie wytrącają.

7 mo. Tłoki żadney u nas nie bywało a teraz postanowiono na nas odbywać po dni 4 lub pociężne lub pieszą.

8 vo. Przedtym niedawaliśmy osypu tylko zł. 2, gr. 15 z pręta pola, a teraz podniesiono na nas drugich zł. 2 y gr. 15, co opłacamy iuż od lat 15.

9 no. Przed tym u nas zwyczaj był żeśmy dawali kur 15 yjay kup 2, prosię, gęś, pułtrzecia korca owsa, za sieczkę zł. 1. na pieniądze worek 1 z nowego płótna przy odebraniu rogowszczyzny, drugi przy odebraniu osypu. DREW jarzmowych fura jedna od ciągłego gospodarza. Po tym za to wszystko płacić kazano zł. pol. 60. A my teraz dajemy y tych kur 15, jay kop 2, prosię, gęś, półtora korca owsa, za sieczkę zł 1, worków na pieniądze, drwa jarzmowe, y tych zł. 60.

10 mo. Rabialiśmy siana styrtu zakośney sążni 10 zwyczajnych, aby było w czele sążni 2, y wysokości sążni 2. A teraz y sążeń większy, y na dołożenie styrtu każo dawać siana wozow 10, jak się styrtu osiedzie.

11 no. Gdy się bywało okna y piec w karczmie popsują za reperacyę onych, połowę gromada, a połowę arędarz płacił, a po tym arędarz gromadzie spłacił, arędarzowi zaś w wypłaceniu rathy przyjmowano, a teraz gromada sama musi reparować bez żadnego wytrącania.

12. do Kontrybucyi spoczątku jak włożono płaciliśmy zł. pol. 155, y podróznego zł. 1 y gr. 15. A teraz daiemy zł. 233 y gr. 8, y podróznego zł. 1 gr. 15, y niewiemy co za przyczyna, że im. pan Podliwski, pisarz prowentowy, gdy przyszłe rozpis aby sldadać kontrybucye na przykład zł. 155. A w tydzień lub daley znowu każe dodawać insuper zł. 30 lub więcej.

13 tio. Tenże pan pisarz prowentowy przy pisaniu rogowszczyzny od każdego gospodarza bierze jay 3, y gęś. Przy odbieraniu zaś rogowszczyzny oprócz zwyczajnego kwitowego co się płaci po gr. 2, od każdego bydłęcia bierze po gr. 1. A to niedawnemi czasy nastalo.

14 to. Z folwarku len nam nawrzucają, a potem każą powisma gotowe dawać, w czym to jest krzywda, że inszemu dostanie się len zgniły, to musi swoje powisma dawać. Pan dyspozytor poty do skarbu odebrać niechce, póki dla niego gospodarz nieda swoje powismo, co u nas nie bywało. W których krzywdach z jak nayniższym upadnieniem do stóp wielmożnego pana y dobrodzieja upraszamy o względy łaskawe dla nas mizernych poddanych. A my za miłe zdrowie y szczęśliwe panowanie majestat boski błagać będziemy.

My gromada cała mościska obieramy z pomiędzy siebie ludzi dwóch znających się do tego interesu, y ci ludzie niżej podpis znakiem krzyża świętego stwierdzają. Michał Łuciuw /niðnuc/, Michał Dutczyn /niðnuc/ I my na to cała gromada zezwalamy.

/niðnuc/

D. 20 Feb, 1782 a. w Kałuszu

Бордун М. Д. 3 життя українського духовенства Львівської єпархії в другій половині XVIII ст. // Записки Наукового Товариства імені Шевченка: Т. СХ: наукова часопис, присвячена перед усім українській історії, фільольогії й етнографії / під ред. М. Грушевського. – Львів, 1912. – Кн. IV. – С. 86.

Переклад

Покірне прохання до вельможного його величності Пана Стольніка (*особа, яка працювала при дворі володаря*) львівського. Прохання написано калуським парохом Новодворським.

Вельможний пане і добродію¹! Ми, громада Мостиць², низько впадаємо до ніг вельможного пана і добродія і приносимо нашу покірну просьбу про вчинені нам кривди від юрисдикції двору панського:

1. Працюючи сумлінно на панщині, відчуваємо велику несправедливість, оскільки не дозволяють нам нічого зробити на своєму полі, біля засівів. Крім панщини, змушують нас до різних робіт: заготівля дощок, лат.

2. Згідно з тим, що постановив перший та другий майдан нашої громади, податок господаря, який має худобу по півтора бушля³, хто не має – півбушля. А тепер на одного найбіднішого господаря під суворим примусом, по 4 бушлі, а для того, хто живе краще – 6. Іноді виходить і по більше.

3. Була в нас традиція утримання річного охоронця, який сторожував. Останні три роки охоронця нашого звільнили і змушують нас сторожувати – на кожного припадає 18 діб на рік.

4. У нас ніколи не було звичаю, щоб ми власникові загороджували вбиральні, стайні, хліви, городи поза панщиною. Тепер мусимо це робити під суворим примусом і без будь-якої плати.

5. Податки за землю платимо, але не маємо спокою і вільного вигону на наших власних пасовищах, бо панські воли і коні випасають на цих пасовищах, а нашу худобу пасти не дозволяють.

6. Ми не тільки працюємо на панщині, але і витратили ціле літо на будові нової соляної жупи, ще одне літо на будові ратуші, третє – на новому маєтку. Даємо на будову різні матеріали, за що нам не платять і не зараховують як панщину.

7. Не було в нас ніколи толок. А тепер вирішено, щоб ми відпрацьовували по 4 дні важкої праці.

8. До цього часу ми не давали внеску, лише 2 зл. 15 гр. з частини поля, а тепер збільшили нам на 2 зл. 15 гр., який платимо вже 15 років.

9. До цього часу ми давали 15 курячих яєць, порося, гуску, півбушля вівса, січку на 1 зл., 1 мішок з нового полотна під час відраховування рогівщизни, другий під час відраховування осипу (*збіжжя*. – *I. Т.*). Фіра дерева від одного господаря. Наказано платити за це 60 зл. Ми тепер віддаємо і ті 15 курячих яєць, порося, гуску, півтора бушля вівса, за січку 1 зл., мішки, деревину, і ще ті 60 зл.

10. Ми робили 10 звичайних стирт сіна, щоб було 2 сажні ширини і два сажні висоти. А тепер більше сажнів, і на додаткових 10 возів сіна, як стирта осяде.

11. Бувало, що в корчмі нищились вікна і пічка. За їх ремонт половину платила громада, а половину платив власник. Тепер громада зобов'язана ремонтувати без будь-якої плати за це.

12. Спочатку данину ми платили 155 зл. і 1зл. 15гр. мандрівних. Тепер платимо 233 зл. 8 гр. і 1зл. 15 гр. мандрівних. Не знаємо, з якої причини пан Подлівські, приватний писар, надсилає наказ про суму данини наприклад 155 зл., а через тиждень або більше знову наказує додавати 30 зл. або й більше.

13. Той самий писар під час писання рогівщизни від кожного господаря бере 3 яйця і гуску. При отриманні рогівщизни крім звичайного письмового підтвердження, за яке платимо по 2 зл., за кожну одиницю худоби бере по 1 зл. Це відбувається віднедавна.

14. З фільварку нам дають льон, а потім наказують готові повісма віддавати. Несправедливим є те, що коли хтось отримає гнилий льон, то мусить власні повісма віддавати. Пан диспозитор приймає тільки тоді, коли господар віддасть своє повісма. Цього раніше не було.

З цими несправедливостями падемо до ніг вельможного пана і добродія, просимо про ласкаві рішення для нас, мізерних підданих. А ми будемо благодати Господа про здоров'я та щасливе панування. Ми, ціла громада с. Мостище, вибираємо від себе двох людей, які обізнані з даного питання, а вони знаком святого хреста (підписом) підтверджують написане. Міхал Луців /підпис/, Міхал Дутчин /підпис/. Ми, ціла громада, даємо на це дозвіл /підпис/

Дня 20 лю[того], 1782 р. в Калуші

Бордун М. Д. З життя українського духовенства Львівської єпархії в другій половині XVIII ст. // Записки Наукового Товариства імені Шевченка: Т. СХ: наукова часопис, присвячена передусім українській історії, фіольології й етнографії / під ред. М. Грушевського. – Львів, 1912. – Кн. IV. – С. 86.

№ 32

1848 р., 7 червня. – Лист Руської Ради в м. Калуші до Головної Руської Ради з проектом економічних вимог і пропозицій, які повинні висунути східно-галицькі депутати у Віденському парламенті

Від ради русько-народної деканату Калуського
До ради Головної русько-народної Львівської

Всечесніші братія русини!

Ми, члени ради русько-народної деканату Калуського, всі купно на представлення нам від громад тутейшого округу слідуючі пункти, в'яществом голосів та згодні з добром общим узнанні, вашому благородію предлагасмо з тим желанієм, дабисьте сії депутатам сеймовим у Відні предложити ізволили.

1. Всі піддані, в деканаті Калуськім жиуючі, складають найусерднішеє благодареніє єго величеству благородному імператору Фердинанду I¹ за ласку тую, що проізволив нас освободити від панщини і винести на ступінь рівний з

інними обивателями краю по сему обіцяють і поновляють вірність і прихильність к пресвітлому его трону і, даби щастя їх заблисле їм і на потім було забезпечено і усталено, покорно благають.

2. Даби (понеже по ухиленні панщини существууючії на грунтах панських служебності мають остоятися недотикальними, а піддані, которі желяють уживати служебність на панських грунтах, суть обов'язані платити за того сорозмірну заплату) їм, тим способом, еше більша не вложена недоля, як була сама панщина, которої сліди уже тепер постерігатися дають, гди пани за сам ліс і пасовисько від громади неліченої по 300 і більше днів роботизни вимагають.

3. Даби (понеже многим громадам пани і домінія так приватніі, як і камеральніі, самовладно і гвалтом перед поміром в року 1820 і потім грунти орніі і лази відібрали і собі на пасвиська і ліси пообертали, а громади надаремно до циркулів і губерніі ся удавали і всі тіі грунти і доселі під панами зостають, а на тепер громади за свої власніі пасовиська і ліси, которіі перед тим їх лазами були, мають панам чинші платити) не помір з року 1820 за підставу посядлості взятий був, токмо помір Йосифінський² гди через помір з року 1820 громади всюди дуже великіі кривди понесли.

А гди помір йосифінський за підставу почитається, в той час більша справедливість окажется, а громади, позискавши свої грунти і лази назад, не імніють потреби з панами утяжлившіі еше, як може панщина була, роботи згоди.

А так поміром з року 1820 в сем[у] округі слідууючіі громади кривди великіі понесли: камеральні села Вістова, Мислів, Рип'янка, Завій, Грабівка, Петранка, Красна, Лдзіне (*тепер Вербівка Рожнятівського району Івано-Франківської обл. – І. Т.*), Кадобне, Копанки, Калуш, приватніі – Хотінь, Студинка, Бабин (*тепер Бабин-Зарічний Калуського району Івано-Франківської обл. – І. Т.*), Слобідка, Войнилів, Долпотів, Перевозець. Всім тим громадам позабирали домініі грунти і лази і яко свою власність уживають, а піддані оплачують урбаріальний податок від тих.

4. Самовладно і гвалтом поза[би]рали пани грунти підданчіі добріі, а надано їм в заміну зліі, мокріі і не в такій многості, як то в Студинці зроблено, через которую заміну громада зубожіла, которая заміна рівно фундамент есь в поміру з року 1820.

5. Даби установлена була комісія для розпознання тих відібраних грунтів і лазів, підданчих, которая би разом і вглянути могла в розмаїті і незначні кривди громади, которіі понесли доселі від своїх панів і котрих ток правний не могли доселі еше укінчити.

6. Інніі громади, яко то Хотіня, мали прово врубу в лісах підгорецьких на опал і будівлю, з которим село давно єдно панство робили, але їм від недавна заперечено е тоє право і нині жодного опалення не побирають.

7. Громадам Берлог і Вістови заперечила від недавніх літ домінія камеральна калуська риболовство в воді, которая плине через їх ґрунти, і упрашають, аби тоє назад позискати змогли.

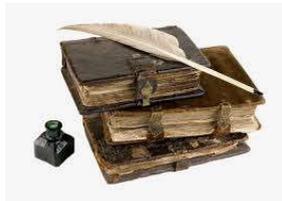
8. Всі громади купно желаніє своє оказали, аби танша була сіль і вільна їм так звана суровиця на власних ґрунтах, гди ж сіль варена їм за дорога і при їх убожестві їм тяжко такую купувати.

9. Всі на кінець громади упрашають, даби принаймні просьби свої без штемпелів до урядів вільно їм було подавати.

З ради русько-народної деканату Калуського
Михаїл Ковблянський, предсідатель
Павел Кушлик, секретар

Дня 7-го іюня 1848 р.

ЦДІА України у Львові. – Ф. 180. – Оп. 2. – Спр. 16. – Арк. 84 ; Класова боротьба селянства Східної Галичини (1772–1849): Документи і матеріали / уряд. : Олег Купчинський та ін. – К. : Наукова думка, 1974. – С. 393 – 395.

РОЗДІЛ ІХ

МАЙНОВІ ЮРИДИЧНІ АКТИ

№ 33

1829 р., 10 січня. – Передшлюбна угода Яна Кушлика і Теклі Козоріз
Intercyza przed Ślubna

Stawesnego Anrzeja Kuszlika rodzony Syn Jan pod N[ume]rem Consl: 475 staraęc się o dożywotnego Pszyjaciela o Panne Tekli rodzoną Curkie Ignacego Anastasyę Kozorizów Małżonków Mierzczan Kałuskich [...] za błogosłowieństwem Boskiem Rodzice przydzielaiąc się do tego i zapisuią Dzieciom swoim następujący Posag.

Stawelny Ignac i Anastasyja Kozorizy Małżonkowie mieszkaiące pod N[ume]-rem Consl: 79 zapisuią rodzonej swey Córce Tekli i nasze swemu Zięciowi Janowi Kuszlik Posag takowej:

1. Sianożęc w gaju zwaną na 3 Morgi ułkim, w swych Miedzach okrysloną jednym Bokiem od Sisnożęci Philipa Kram – drugim Bokiem i przyczołkim po Rzeku Siwkę a przypiera do gruntu Iana Leszczyńskiego po Rudki.

2. Gruntu ornego na pułtora Morga Bryniowiczow Garb zwane jednym Bokim od Gruntu Julka Puhneja – drugim Bokim od gruntu Orektionalnego Iacinskiego do rzeki Siwki prypiera.

3. Parę wołow średnych wprzędne tudzież.

4. Do Budowli w Gotowiźnie Zł[otych] Ryń[skich] Pięcdziesiąt N[ume]ro 50 fł[oren]uw. Oraz przyzwaiją wyprawę podług Stanu Mieskiego do której wyprawy także Korali sznurków Pięć Córce naszej daie derklarujemyj.

Zw[any] Anrzej Kuszlik ze swojej Strony zapisuię synowi swemu Janowi i narzczonej Synowej Tekli z Kozorizów, a to:

1. Ogrod pod Osadę na Przedmiesciu za Rzeką Siwką o Miedze z Andrzejem Serbinem i Widoniaków j ich Ogrodow.

2. Gruntu ornego na Nietrebij zwanej pod N-remTopo i Nowym 1802 – 2 Morgi 674 sążni o Miedzą Andrzeja Marczuk[a].

3. Gruntu ornego na ieden Dzień orania nad Słoną Rudką o Miedzę jednem Bokiem do puł Rudki a drugim Bokiem do Kupionego Gruntu po Miedze.

4. Wołow parę najmłodszych, Krowę iedną Cielną z pomiędzy Pięć, które zechce, naostatek do zabudowania.

Synowi smemu ile mojej możności pomoc deklaruię. Naostatek z oboch Stron Rodzice deklaruią Dzieciom swoim Błogosłowieństwo Boskie i nasze Rodzicielskie, a dla dotrymania przyrzeczenia naszego w przytomności uproszonych do tego Swiadków własnymi Rękami podpisuiemy – i dla wiecznej Pamięci do Ksąg Gruntowych Miejskich Kałuskich Intabulować pozwalamy.

Kałusz, Dnia 10 Januarii 1829

Przytomnie Swiadcowie

Nikołaj Mandryk +
Piotr Hominiłowicz +
Stefan Kuszlik +
Paul Kuszlik +
Johan Odziejzyskij /*niðnuc*/

Intercyza Jana Kuszlika i Tekli z Kozorizow Małżonkow w roku 1829.

Notarijusz /*niðnuc*/

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 2 Документи з історії Калуша XIX ст. – Арк. 1–2.

Оригінал. Копія. Рукопис. Мова польська. Публікується вперше.

Переклад

Передшлюбна угода

Рідний син Андрія Кушлика Ян [проживає] за ном[ером] 475 прагне мати приятелем своїм аж до смерті панну Теклю, дочку Ігнатія та Анастасії Козорізів, міщан калуських. З Божого благословення батьки записують своїм дітям наступний посаг:

Подружжя Гната та Анастасії Козорізів, які проживають за ном[ером] 79, записують своїй дочці Теклі і зятеві своєму Янові Кушлику наступний посаг:

1. Сіножать в гаю на 3 морги, яка межує з одного боку з сіножаттю Пилипа Крам[а], а з другого – річкою Сівкою та землею Яна Лещинського до Рудок.

2. Орної землі півтора морга, горб Бриньовічів. Межі: з одного боку земельна ділянка Юлія Рухнея, з другого – земельна ділянка [...] латинського аж до річки Сівки.

Пара середніх волів. Для будівництва 50 злотих, 5 штук коралів (*намисто. – I. T.*).

Андрій Кушлик зі свого боку записує своєму синові Янові і його нареченій Теклі з Козорізів:

1. Город під Осадою на передмісті за річкою Сівкою, який межує з городами Андрія Сербіна та Відоняків.

2. Орної землі, званої Нетребій, під номером топо[графічним]1802 – 2 морги, 674 сажні в межі з Андрієм Марчуком.

3. Орної землі на один день орання під Солоною Рудкою, яка межує з одного боку з полями Рудки, а з другого – з купленою землею.

4. Пару молодих волів, 5 корів в тому числі, з яких одна тільна.

Обіцяю допомагати моему синові, скільки матиму сили. З обох сторін батьки засвідчують благословення Батьківське і Господнє. Для дотримання нашої обіцянки запросили свідків. Засвідчуємо власними підписами – і даємо згоду на занесення вище написаного до Калуських міських земельних книг.

Калуш, 10 січня 1829 року.

Свідки

Міколай Мандрик +
Петро Гомінілович +
Стефан Кушлик +
Пауль Кушлик +
Йохан Оджежинській /*нідпис*/

Передшлюбна угода Яна Кушлика і Теклі з Козорізів, 1829 рік

Батьки дочки

Гнат Козоріз +
Анастасія Дружина +

Батьки сина

Андрій Кушлик +
Анна Дружина +

Нотріріус /нідпис/

№ 34

1867 р., 25 лютого. – Контракт продажу-купівлі земельної власності, укладений між калушанами Софроном Пітулеєм та Гринем Мікульським
Копія. Kontrakt kupna i sprzedarzy

Міędzy Sofronem Pitulej[em] jako sprzedającym i Hryniem Mikulskim jako kupującym obydwu mieszkańcy z Kałusza w następujący sposób zawarty:

1. Sofron Pitulej nabył tytułem darowizny od ojca swojego Wasyla Pitulej ogród pod top. № 726, 733 i 734 w obszarze miasta położony wolnej własności i ten ogród na podstawie darowizny dnia 1 Marca 1866 [r.] prawem własności posiada.

Otoż z tego ogrodu sprzedaje Sofron Pitulej część jedną a to 40 sążni długa a 11 sążni szeroka w granicach na wschód około drogi publicznej na zachud około ogrodu Jana Taranowskiego, na południe około reszty Sofrona Pitulej a na północ około posiadłości kupiciela Hryniowi Mikulskimu za 206 zł[otych] r[yńskich] [...]. Dwieście szesć zł[otych] ryń[skich] austr[yjackiej] Wal[luty], na rachunek ktorej ceny 140 zł [otych] r[yńskich] [...]. Sto cztedzieście zł[otych] r[yńskich] a w (*слово już закреслене. – I. T.*) a sprzedającemu już zaliczył z czego ten że kwituje a resztę dnia 21 Września 1867 [r.] /siedem / gotówkę złożyć % mu zobowiązał się.

2. Sofron Pitulej przedmiot kupna i sprzedarzy kupicielowi dzisiaj w posiadanie fizyczne symboliscznie przez wręczenie tego dokumentu oddaje i za jakość tego gruntu żadnego poręczenia nie przyjmuje.

3. Obie strony zrzekają się wyraźnie prawa zarzutów przeciw temu układowi z tytułu nadwerżenia wartości nad połowy.

4. Nadeżyłość od przeniesienia własności kupiciel sam zapłacić obowiązuje się, a nakoniec.

5. Zezwala Sofron Pitulej na intabulację tego układu i prawa własności tym dokumentem, na kupiciela przeniesonego. Wdowód czego podpisy interesentów wobec świadków.

Działo się w Kałuszu w Galicyi dnia 21 Lutego 1867 [r.].

/+ / Sofron Pitulej
za podaniem piera podpisał Teodor Odzierzyński;
w[łasną] r[ękow] Hryń Mikulski.

Jako świadek Teodor Odzierzyński w[łasna] r[ęko]w
/ +/ Dmyter Wintoniak

podpisał Teodor Odzierzyński w[łasna] r[ęko]w.

**КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 2 Документи з історії Калуша XIX ст. – Арк. 3–4. Копія.
Рукопис. Мова польська. Публікується вперше.**

Переклад

Копія.

Угода купівлі-продажу

Укладено між Софроном Пітулеєм, котрий продає та Гринем Мікульським, котрий купує, обоє мешканці Калуша. Положення контракту:

1. Софрон Пітулей отримав даровизну від свого батька Василя Пітулея сад за топ. № 726, 733 і 734, розташований на території міста і за даровизною отримав право власності 01 березня 1866 р.

З цього саду Софрон Пітулей продає за 206 злотих одну частину, яка має 40 сажнів довжини та 11 сажнів ширини. Межує: на сході з дорогою громади, на заході – з садом Яна Тарановського, на півдні – з частиною саду Софрона Пітулея, на півночі – з земельною територією купця Гриня Мікульського.

Із двохсот шести злотих ринських валюти австрійської в рахунок вартості [придбаного] сто сорок злотих ринських продавцеві вже заплатив, про що має квитанції, а решту зобов'язується віддати 21 вересня 1867 року, при цьому 7 % від цієї суми зобов'язався віддати готівкою.

2. Предмет купівлі і продажу Софрон Пітулей віддає сьогодні у власність фізичну символічно, вручаючи цей документ, за якість земельної ділянки не приймає ніякої гарантії.

3. Обидві сторони зрікаються права подання скарг щодо цих домовленостей відносно зменшення вартості більше як на половину.

4. Оплату за перенесення власності покупець зобов'язується здійснити сам.

5. Софрон Пітулей дає дозвіл на внесення запису до земельної книги про зміну права власності на покупця.

На підтвердження цього підписи зацікавлених осіб та свідків.

Місце події – Калуш в Галиції, 21 лютого 1867 р.

Софрон Пітулей /*нідпис хрестик*/
за дорученням підписав Теодор Одежиньські
та власною рукою Гринь Мікульські.
Як свідок Теодор Одежиньські власною рукою
/*нідпис хрестик*/ Дмитер Вінтоняк підписав
Теодор Одежиньські власною рукою.

1927 р., 30 листопада. – Лист-довіреність керівництва господарсько-кредитної спілки «Хліборобський союз» у Калуші про надання адвокату Іванові Сохацькому повноважень представляти інтереси спілки в судових та інших установах

Загальна повновласність,

засадою якої підписана Господарсько-кредитова спілка «Хліборобський Союз». Кооператива зареєстрована з обмеженою порукою в Калуші, «установляє В[исоко поважного] Д[окто]ра Івана Сохацького¹, адвоката в Калуші, своїм генеральними повновласником, надаючи йому загальну силу і владу заступати нас у всіх судових і позасудових справах, вносити всякого рода позови і інші письма, внески та правні средства, приймати всякого рода вирокі і ухвали судові, заключувати з довжниками нашими судові і позасудові угоди, просити о інтабуляцію² або екстабуляцію³ і на них дозволювати, провадити ексекуції⁴ і тимчасові зарядження, відбирати і квітувати⁵ готівку, згоджуватися на полюбовний суд, словом ділати так, як добро наших інтересів буде вимагати, а те, що наш повновласний або його субститут⁶, якого після власного вибору може іменувати, на підставі цієї повновласти зроблять, узнаємо за важне і нас обов'язуюче.

В Калуші, дня 30 листопаду 1927.

Повищу повновладсть
приймаю і переносу на Івана Аронца⁷
к[райового] а[адвоката] в Калуші

/ підписи/

о. В. Тисовському */ підпис/*

/ итемпель/ Господарсько-кредитова спілка «Хліборобський союз». Кооператива з обмеженою порукою в Калуші.

/ итемпель/ Д[окто]р Іван Сохацький в Калуші

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 100-б Нотаріальні акти міста Калуша. – Арк. 19. Оригінал. Машинопис. Мова українська. Публікується вперше.

1928 р., 3 вересня. – Обґрунтування Окружного суду в Станіславові у справі Юзефи Когут з Підгірок

Окружний суд як апеляційний під проводом президента Метеллі в при співучасті [С]уддів [О]кружного [С]уду Мельцера і Висоцького в справі мал[жонки] Йосифи Когут через опікуна Кирила Когута позовниці, заступленої через адв[оката] Д[окто]ра Желеховського в Калуші проти Павла Капця, сина Івана і Гната Капця¹, сина Івана в Підгірках пізваних, заступлених через адв[оката] Д[окто]ра Коритовського в Калуші о узнане контракту продажі за безуспішний з прич[ичи]н в наслідок апеляції позиваючої сторони від вироку повітового суду в Калуші з 1 мая 1928 р. (спр. С. 6/28/6) на основі обіма сторонами переведеної успішної розправи апеляційної, орік (*постановив. – І. Т.*).

Апеляції позовниці узгляднюєть і оспорений першосудовий вирок [який] затверджуєть з тим, що позовниця винна заплатити пізваним титулом коштів відкличного переводу квоту 34 зл. 95 сот. До 14 днів під строгостию екзикуції.

Вартість предмету спору устійнюєть на квоту 400 зл.

Обусновання

Апеляция оспорила першосудовий вирок з причини неточного переведення розправи і хибної оцінки під оглядом дійсним і правним.

Замітам тим однак брак обоснування, бо не можна доглянутись неточности розправи в поминенню доказу з інших знатоків. Скоро перші затоки з цілою повностию подали вартість предметового ґрунту на квоту 650 зл. і оречене своє достаточо обоснували.

Оцінки справи рівно ж влучно, бо скоро перший пізваний заплатив другому пізваному за будучий в бесіді ґрунт квоту відповідаючу дійсній вартости того ґрунту, при чім ціну купна заплатив в цілости до рук Лейби Вінніца, яко того, котрий позовницю в спорі єї до CVII 3/26, фінансовав, а трансакція та відбулась за відомостию і згодою Лейби Вінніца, то без огляду на се, який має характер умова межі Лейбою Вінніцом, а опікою малолітньої позовниці щодо фінансування процесу до CVII 3/26, позовниця не є управленою до оспорення предметової правної чинности.

З тої причини апеляцію позовниці полишено без узгляднення.

Оречене о коштах відкличного переводу операєть на §§ 41 і 50 цив[ільного] пр[ава].

Коштів відповіді апиляційної не призначено для браку (вимога § 468 [цив]ільного[права]).

Устійнене вартости предмету спору слідувало по думці § 50 цив[ільного] пр[ава] згідно заповіданієм в позові.

Окружний суд

Станиславів, дня 3 вересня 1928 р.

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 100-а Матеріали судового процесу 1928 р. – Арк. 30, 45. Копія не завірена. Мова українська. Публікуєтья вперше.

РОЗДІЛ X

БІОГРАФІСТИКА КАЛУШИНИ

№ 37

Калушанка Анна Гуменілович (Йонкер)

Важливою частиною історії Калуша є вивчення життєвого і творчого шляху наших краян, які через ті чи інші життєві обставини змушені були покинути власні домівки й осісти в чужих краях. Але, перебуваючи на чужині, вони не забували рідну землю, родину і близьких, яких повсякчас підтримували. До таких патріотичних особистостей належить і калушанка Анна Гуменілович (Йонкер). Джерелом відомостей про наших краян за межами України є зарубіжна українка.

Із матеріалів сучасної канадської україніки відомо, що у передмісті Калуша – Макіївці (*район політехнічного коледжу. – І. Т.*) – здавна проживало кілька родин шляхетного походження. Була серед них і сім'я Дмитра Михайловича Гуменіловича, одруженого із Марією Сорохтей, що належала до патріотичної родини Сорохтейів. Брат Марії пожертвував власний будинок для української школи, а син сестри о. Зіновій Павлович був пархом у Хотіні. Сама Марія Сорохтей належала до церковного сестринства при церкві Св. Михаїла в Калуші та читальні «Просвіта».

Саме в сім'ї Михайла і Марії Гуменіловичів 25 грудня 1888 р. народилася донька Анна. Змалечку дівчина любила українські пісні, брала участь у виставах, співала, декламувала вірші на сцені. Молодший брат Семен навчався гри на скрипці.

Першими із родини Гуменіловичів до Канади прибули 16 квітня 1892 р. Розалія Гуменілович (1858 р. н.) зі своїм чоловіком Павлом Шимком (1858 р. н.). Разом із ними приїхали брати Розалії Михайло (1865 р. н.) та Андрій (1854 р. н.), які поселилися в околицях Вінніпегу. У цьому гурті був і свояк Анни Михайло Гуменілович, тесля за фахом. Усі вони 6 листопада 1906 р. отримали канадське громадянство.

У 1907 р. до Вінніпегу переїхала Анна Гуменілович. Під час Великої війни 1914 – 1918 рр. Гуменіловичі повернулися на батьківщину, а молода Анна залишилася на чужині.

На одному із зібрань НТШ вона познайомилася із Степаном Бочовським із Серафинців (*нині село в Городенківському районі Івано-Франківської області. – І. Т.*), з яким й одружилася. У сім'ї було двоє дітей: син Зіновій (*майбут-*

*Анна Гуменілович
з доньками Галиною
та Лукією*

ній летун) і донька Галина. Однак подальше спільне життя не склалося, батько покинув сім'ю.

25 квітня 1918 р. Анна одружилася з лікарем із Вінніпегу Генрі Йонкером, голландцем за походженням. Маючи відповідний статок, Анна займалася благодійною діяльністю, вона пожертвувала 1000 дол. на створення Інституту Петра Могили.

У 1922 р. із молодшою донькою Лукією вперше відвідала Калуш. Брата Семена, вояка легіону УСС, удома не застала – він загинув у боях із більшовиками на Східній Україні. Нового зятя мама Анни не сприйняла, бо він не визнавав східний обряд і не приступав до сповіді.

Узимку 1923 р. Анна повернулася до Вінніпегу. У листопаді 1928 р. вона підтримала виступи протесту населення Галичини проти польського свавілля. 14 грудня того ж року Анна Йонкер очолила «Канадійсько-український клуб», який підтримував галичан і виступав проти польської окупації краю. Згодом вона стала керівником жіночого руху в Канаді. У 1930 р. взяла участь у роботі Міжнародного жіночого конгресу у Відні (Австрія).

У травні-червні 1930 р. Анна Йонкер прибула до Львова, де відвідувала зібрання тамтешнього «Союзу Українок», очолюваного Міленою Рудницькою. Пробувши у Львові п'ять днів, вирушила до Калуша. Цього разу у Калуші Анна гостювала три місяці, вона часто відвідувала Народний дім, Рідну школу, заохоронку (*сиротинець*. – І. Т.). Родинну оселю Гуменіловичів у Калуші Анна передала для потреб місцевого «Союзу українок». Померла Анна Йонкер (Гуменілович) 6 травня 1936 р.

Як українка, вона наполегливо пропагувала досягнення вітчизняної культури серед поселенців Канади, була активною громадською діячкою і меценаткою, виступала за міжнаціональну співпрацю в царині культури.

Книш І. Патріотизм Анни Йонкер. – Вінніпег: Відділ комітету українок Канади, 1964. – С. 2–3, 5–6, 10, 12, 16–17, 32–33, 47, 67, 78–80, 154, 167–169. Примірник оригіналу книги зберігається в бібліотеці КМК.

№ 38

Нові матеріали про бунчужного УПА

Володимира Макаровського (Малину) (1901–1966 рр.)

Важливою проблемою вітчизняної історіографії національно-визвольної боротьби за українську державність 40-50 рр. ХХ ст. є вивчення життєвого і бойового шляху командирів низової ланки ройових і чотові УПА, станичних і кущових провідників ОУН, на плечах яких лежав увесь тягар виконання поставлених керівництвом завдань. Історичні відомості про них дуже скупі або їх і зовсім немає. Сучасні дослідники збирають їх буквально по крупинках. Але певного успіху у цьому напрямку досягнуто. Нещодавно вийшла друком книга краєзнавців Степана Лесіва та Петра Ганцюка «Курінь УПА «Промінь»: історія

формування та бойовий шлях відділів (Калуш, 2017), присвячена 75 річниці Української повстанської армії.

З появою цього видання стався великий прорив у справі відновлення світлої пам'яті про тих, хто загинув у боротьбі за незалежну Україну. Автори опрацювали великий пласт архівних документів Галузевого архіву СБУ, архіву Обласного Управління СБУ Івано-Франківської області, Центру досліджень визвольного руху, фонди краєзнавчих музеїв. На основі документальних джерел їм вдалося реанімувати (*відновити в колективній пам'яті краян*) та ідентифікувати десятки невідомих або маловідомих постатей учасників визвольних змагань. Дослідники деталізували біографічні відомості про повстанців, з'ясували їхні псевда, військові звання, посади, участь у бойових акціях, обставини загибелі, нагороди тощо. Книга відзначена новизною фактичного матеріалу, невеликі обсяги історичної інформації в середині розділів роблять текст видання легким для читання. Праця, вкладена авторами у видання такої біографічно-документальної збірки, гідна пошани і продовження.

Краєзнавці-дослідники вперше подали біографічні відомості про нашого крайнина Володимира Макаровського (Малину) учасника визвольної боротьби 40-50 рр. ХХ ст. Народився Володимир у 1901 р. в Калуші в сім'ї диригента церковного хору. Початкову освіту здобув у Калуші. З 1914 р. був учасником церковного хору. У 1923 р. вступив до лав Війська Польського. Після закінчення обов'язкового дворічного терміну служби залишився в армії на контрактній основі до 1930 р. Отримав звання капрала (дорівнювало лейтенанту). У 1931 р. Володимир повернувся до Калуша, де проживав до 1934 р. У 1935 р. Переїжджає на проживання до Галича, де працює у церковному хорі. У 1939 р. Повертається до Калуша, вступає на службу до робітничої гвардії, яка охороняла промислові підприємства міста. У серпні 1940 р. займає посаду начальника охорони на калійному комбінаті.

*Володимир
Макаровський,
калушанин,
ст. булавний
УПА*

У серпні 1941 р. Володимир Макаровський вступає на службу до Української допоміжної поліції (*дали УДП*). Він очолює комендатуру УДП у селищі Брошневі. У червні 1942 р. проходить поліцейний вишкіл у Львові і в жовтні того ж року стає комендантом станиці УДП у Рожнятові. У зв'язку з наближення фронту 27 березня 1944 р. станиця УДП на чолі з комендантом у повному складі переходить до теренової мережі підпілля ОУН Рожнятівщини. Згодом він разом із повстанцями прибуває у Болохівські ліси, де займається військовим вишколом новобранців УПА.

У квітні 1944 р. Ярослав Юсип (Журавель) призначає В. Макаровського бунчужним (політвиховником) до сотні «Журавлі». З початку серпня В. Мака-

ровський перебував на лікуванні, а в жовтні 1944 р. за дозволом теренового провідника ОУН легалізувався. Проживав із сім'єю у селі Янівка (*нині Іванівка*) на Рожнятівщині, працював бухгалтером лісапромгоспу у с. Ілемня Рожнятівського району.

У грудні 1944 р. Володимира повторно мобілізували в УПА, призначивши начальником штабу новосформованого куреня «Промінь». У березні 1945 р. через погіршення стану здоров'я виходить із лав УПА.

30 грудня 1945 р. під час облави у селі Янівка, заарештований органами МДБ. Змушений був погодитися на співпрацю, внесений до складу винищувального батальйону в Рожнятові. У 1948 р. переведений на службу в Галицький район.

Після закінчення бухгалтерських курсів в Рогатині у 1950 р. працює за спеціальністю в Галичі в колгоспі імені Сталіна.

30 жовтня 1952 р. заарештований вдруге органами МДБ. Цього разу за вироком Військового трибуналу Прикарпатського військового округу Володимир Макаровський був засуджений на 25 років виправно-трудоих таборів і 5 років позбавлення громадянських прав. Звільнений у 1956 р. Повернувся в Галич, де й помер 29 серпня 1966 р. Старший булавний УПА.

Незважаючи на перипетії долі, Володимир так і не став своїм для радянської влади, бо інакше вона б не засудила його на двадцять п'ять років виправно-трудоих таборів.

Серед інших учасників боротьби, вихідців із Калущини, варто згадати Федора Зварича (Волиняка) з Грабівки, вояка сотні «Сіроманці» куреня «Гайдамаки» та інструктора-вишкільника СКВ на Калущині. Петра Фединича (Чумака) з Кадобної, ройового сотні «Заграва». Андрія Луціва (Стріли), ройового сотні «Круки», Івана Моклюка (Тура) з Яворівки, кулеметника сотні «Круки», Непика Миколу (Кривоноса) з Томашівців, інструктора-вишкільника відділу 87 «Хорти» ТВ «Магура», Мар'яна Картуша (Морозенка) з Томашівців, коменданта Військово-польової жандармерії у відділі 87 «Хорти» куреня «Промінь» та інших.

Лесів С., Ганцюк П. Курінь УПА «Промінь». Історія формування та бойовий шлях». Калуш : Історичний клуб «Магура», 2016. – С. 63–64, 87, 92, 93, 95–96; Тимів І. Повстанський командир Володимир Макаровський // Західний Вісник. – 2017. – 19 жовт. – № 41. – С. 4.

РОЗДІЛ XI

СПОГАДИ

№ 39

Минуле Калуша у спогадах Ірини Сохацької

До приходу радянської влади Калуш був затишним невеликим і чистим містом. Його вулиці не так часто змінювали назви, а якщо котрусь із них перейменовували, то її старе найменування пам'яталося. Так вулиця Станіславська колись називалася Цісарською, вулиця Ватутіна (нині Ковжуна) мала назву Струкова гора. Там мешкав добродій Струк, який був дуже маєтним чоловіком. Коли його єдиний син загинув на фронтах Великої війни 1914–1918 рр., то батько весь маєток віддав на церкву. Те місце, де тепер стоїть церква і будівлі, розміщені вище від неї, то було Струкове поле, а там, де зараз вулиця Богдана Хмельницького, в давнину розташовувалось Макієве село.

Місцевість, яку називали Баня, мала вулиці із такими назвами як Співана Баня (нагорі), а нижче від неї Злодійська Баня. У центрі міста пролягала вулиця Фегонівка. На вулицій Підвальній колись стояла будівля першої української читальні – знесена у минулому (1990 р. – *І. Т.*). Сирітська захоронка містилася на вулиці Коцюбинського, нею опікувався священник Тисовський і монахині, що там мешкали. Вони самі вели господарку, варили дітям їжу. Засновником всіх захоронок у Західній Україні був митрополит А. Шептицький. Улітку, коли люди мали багато роботи на полі, то віддавали своїх дітей туди, так як тепер у дитячий садок. На цьому будинку висіла таблиця, із написом «Сирітський захист імені Андрея Шептицького». Маленька дерев'яна церква стояла на тому місці, де тепер райсоюз.

Перед будівництвом райсоюзу на цьому місці товариство «Січ» у Калуші мало волейбольну пощадку та приміщення для гри в кеглі, які в той час називалися «круглями». Щорічно на цьому місці відбувалися фестини. Організували свята українські товариства «Просвіта» й «Рідна школа».

Пізніше на земельній ділянці, приналежній до церкви, українські кооператори вирішили збудувати молочарню, до якої фірами звозили молоко мешканці навколишніх сіл. Упаковка на калуське масло містила фірмовий знак «Ц-С» (Центросоюз), посередині між буквами – листок конюшини. Масло було свіже і запашне. Його можна було придбати в невеличкій крамниці, що була у приміщенні молочарні, тут також пропонували свіжу маслянку. Продавцем у крамниці працювала пані Марта Мікула (згодом Возняк), завжди привітна, у білосніжному одязі і білій хустині з вишивкою. Довголітніми працівниками молочарні були Курник з Підмихайля, Дідик з Пійла, а з жінок – Тарновська, Реброва, Матійців.

Перед війною у 1936 р. почалося спорудження будинку української кооперації в стилі модерн. Неподалік кооперації, при гостинці, був український банк, яким управляв Барिश. Трохи вище банку було приміщення «Союзу українок», керівниками якого були Марія Тисовська, а згодом – [Стефанія] Чорпітова. Незабаром старий будинок завалили, а землю під забудову купив адвокат Сохацький, який спорудив на цьому місці добротний будинок. На початку 40-рр. там проживали працівники НКВС, у 1944 р. розміщувався суд, а згодом – бібліотека, ощадкаса, оремі кімнати були передані під житло.

Ірина Онищенко-Сохацька *Про часи давно минулі // Дзвони Підгір'я. – 1991. – 5 лип. – № 102. – С. 1.*

№ 40

1949–1950 рр. – Пастка для підпільників ОУН.

Спогади репресованого Е. Лісового з Калуша

Одним із найжорстокіших методів боротьби з визвольним рухом була «Бочка». Це вершина видумки гебешників. Оскільки я довго просидів у слідчій тюрмі, то мав нагоду зустрічати нещасних молодих хлопців, які «впали в Бочку» і детально розповідали мені про техніку дії цієї підступної машини.

Розповім про «Бочку», яка знаходилася в Калуському районі на правому березі Лімниці, неподалік Перевозця. Було це в 1949–1950 рр. Головним керівником цих провокаційних комбінацій був генерал Федорчук.

Про конструкцію (*механізм дії. – І. Т.*) «Бочки». У вигідному місці біля шляху та обов'язково в лісі будували криївку зі всіма атрибутами. Вона дуже ретельно маскувалась. У середині все виглядало, як належить: на стіні портрети керівників ОУН, друкарські машинки з українським шрифтом, різноманітна підпільна література. Потрапивши сюди, хтось із нещасних очі витрищував з подиву і ніяк не міг би хоч на мить засумніватися.

Одного вечора із Калуської тюрми вивели молодого чоловіка (Андрія), посадили в кузов вантажного автомобіля і посилено вартою повезли в напрямку Станіслава. На під'їзді до Вістівського лісу на машину «несподівано» напали «хлопці» у мазепинках. Імітувавши бій (всі вартові побиті, з виглядом крові), машину спалюють і «визволеного» ведуть у криївку, попередньо зав'язавши йому очі. Тут починає діяти підступний механізм провокації.

– Друже провідник» – доповідає один з визволителів, – ми взяли одного сексота, що їхав у кузові автомобіля, накритого брезентом! Ось він!

«Провідник» псевдобойки – це колишній учасник підпілля ОУН (зрадник, перевертень), який діяв на Рогатинщині чи біля Галича із секретаркою такого ж штибу, що стала його дружиною.

Після страшних катувань нещасного ведуть вішати, але немовби непарком один із гебешників каже: «Хлопче, шкода тебе, може хтось в Калуші дасть гарантію, що ти свій, а не сексот».

– Авжеж, є мої побратими, які посвідчать, що я не «хомут» (зрадник).

І знову допит, але вже спокійно, без тортур, бо жертва називає прізвища всіх відомих її підпільників.

– Тепер ти посиди трохи, а ми перевіримо, чи не брехав, – каже «провідник». Тим часом у Калуші починаються нові арешти. Через кілька днів уночі жертву з зав'язаними очима випускають, відводять в околиці Бабина і наставляють, нікому нічого не розповідати.

Відійшовши кілометр чи два, підпільник чує наказ: «Руки вгору»! Це облавники. Спійманого везуть до Станіслава на слідство у в'язницю. Тепер починається пекло. Суд – і від 10 до 25 років позбавлення волі. Підпільники ОУН аж ніяк не могли повірити, що все що з ними діється, то справа рук одих і тих же людей.

Лісовий Е. Так заманювали в пастку // Дзвони Підгір'я. – 1991. – 3 гуд. – № 186. – С. 3.

№ 41

Родаки Калуша. Спогади калушанки Христини Мілевич (Величкович)

Мій рід по батьковій і материній лінії має давнє походження. Його представником був бургомістр Калуша у 1648 р. Гриць Великович. Прадід Теодор Іваницький (1860 р. н.) теж очолював магістрат у Калуші. Він був заможним й освіченим міщанином.

Мама моя, Наталія Іваницька, одружилася із калушанином Касіяном Величковичем, народила три дочок – Христину, Надію й Любомиру.

Дід Атанасій (1887 р. н.) у неповнолітньому віці залишився сиротою. Його спільне з опікуном життя було нестерпним. Опікун змушував Атанасія до непосильної праці, залякував, знущався. Щоб якимось змінити обставини свого життя, Атанасій одружується з дівчиною, старшою за нього на два роки, Розалією Брусак. На Височанці ще збереглася хата, звідки походить бабуся.

За обсягом земельних володінь Атанасій був другим у Калуші після Митрика Іваницького. Як член товариства «Просвіта», систематично відвідував читальню, був радником магістрату.

У 1919 р. Атанасій брав участь у роззброєнні австрійського гарнізону та встановленні української влади в Калуші.

В одинака Атанасія з Розалією було 16 дітей, з яких живими в дорослому віці залишилося 11. Дідусь тішився своїми нащадками, і коли всі сідали обідати або вечеряти за довгий стіл у світлиці на вулиці Макіївка (де сьогодні ювелірна крамниця), промовляв: «Це мої діти, моя втіха, їх у мене, як апостолів у Ісуса Христа, тільки Юди немає».

У господаря Атанасія було багато поля, тому всі діти працювали з ранку до вечора. Інколи дід мусив наймати підсобних робітників із навколишніх сіл

(їх можна було віднайти на ринку, де вони збиралися в очікуванні можливого заробітку).

Діти всі були працьовиті, доброго, зичливого характеру, гарно навчалися в школі. Хоча бабуся не завжди хотіла щоденно відпускати дітей до школи, жаліючись, що в самої багато роботи і потрібна допомога.

Моя мама, Наталія Іваницька (1925 р. н.), закінчила бюровий (діловодний) відділ торговельної школи в Калуші¹ у 1943 р. Але працювала вона вихователькою в дитячому садочку, розташованому на вулиці Св. Анни. Цьоця Ірина (Микульська) навчалася на лікувальному відділі Станіславського медінституту. Вуйко Михайло загинув на війні у 1942 р.

Корені нашого родового дерева глибокі й широкі. Майже всі його представники залишилися проживати в Калуші. Сьогодні це родини Головка, Дрань, Іваницький, Король, Челядин, Табачук, Челядин, Шпенюк та інші, які працюють на благо нашого міста і краю. Ще кілька штрихів хотілось би додати про цьоцю Ірину. Змалечку вона вирізнялася вдумливістю, неординарністю, любила наспівувати журливі пісні про неволю українського народу та боротьбу за національне визволення.

Ще будучи студенткою медінституту, співпрацювала із підпіллям ОУН, через яке постачала медикаменти, літературу для повстанських відділів УПА, надавала потрібні лікарські поради й консультації. Своєю сумлінною працею здобула авторитет і повагу серед підпільників. Якщо вона за когось поручалася і запевняла, що та людина не має провини, то до її думки прислухалися. Прикладом є випадок із сусідом Іваном Дідошаком, якого представники СБ ОУН мали намір повісити. Врятувала цю людину Ірина, запевнивши підпільників в її невинності.

Співпраця Ірини з ОУН стала відома органам держбезпеки. Прилюдно (наочній ставці) Ірину видав зрадник [Михайло] Магас з Підгірок, який заявив наступне: «А що, не правда, що працюєш з бандерівцями? Передавала мною літературу, ліки та інше?». Як наслідок – 10 років ув'язнення у Воркуті.

Пригадуючи важкі часи, Ірина, скаржилася на страшні знущання слідчих, які під час допитів запихали шпильки під нігті, таврували розпеченим залізом, застосовували інші болісні методи зізнання. Перебуваючи на межі терпіння, Ірина занурилася в сніг, щоб замерзнути, але її знайшли й не дали вчинити самогубство. Просила Бога, молилася, щоб нікого не видати навіть уві сні.

*Ірина Іваницька,
калушанка, лікар,
симпатик ОУН*

Єдиною надією на краще життя стала зустріч з майбутнім чоловіком Іваном Микульським, лікарем-рентгенологом, з яким після закінчення терміну ув'язнення одружилася. У сім'ї народилися дві дочки Оксана та Мирослава. Після закінчення термінів заслання до Калуша повернулися всі родичі, крім Ірини, яка через постітне переслідування мусила весь час змінювати місце проживання.

Того ж дня, коли у медінституті заарештували Ірину, уночі енкаведисти приїхали за бабусею Розалією (дідусь помер раніше), і всіх, хто проживав у хаті з прізвищем Іваницький, вивезли до Сибіру. Що могла заможна родина взяти із собою в клуночок? Хліба і гроші – ось і все.

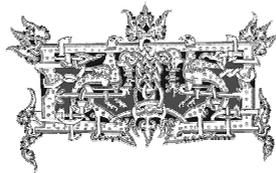
А тим часом більшовицькі конфіскатори цілий тиждень возили із маєтку Іваницького збіжжя, картоплю, забирали коней, волів, птицю та ін.

Із родиною Іваницьких тісно пов'язані життєві долі калуських священиків о. Володимира Тисовського, імості Марії, а особливо – о. Романа Монцібовича².

Простежується цікавий збіг оставин – прямий нащадок мого дідуся Наталія Титівна Табачук, як і її колишній прадід, була радником міського голови Ігоря Насалика.

*Христина Величковиц
вул. Лесі Українки, 42*

**КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 95 Матеріали з історії калуських родин. –
Арк. 19–20. Оригінал. Рукопис. Мова українська.**

РОЗДІЛ XII ЕПІСТОЛЯРІЙ

№ 42

1941 р. – Лист поваги та вдячності Павлини Плаксей-Кіселевської до Єврейського фонду для праведників зі спогадом про події у Калуші влітку 1941 р.

Letter of Appreciation and Thank You

Paulina Plaksej-Kisielewska

Kalusz, Poland [...] Summer 1941

When the Germans occupied Kalusz, Poland (now Ukraine), in 1941, they murdered the town's Jewish intellectuals, orphaning many children. A young Jewish girl approached Paulina Plaksej and her mother, Bronislawa, begging for food. Paulina and her mother felt for the child and gave her hot soup. The next day the girl returned with more children, and Paulina and her mother fed them. They could not stand by as children suffered.

At the end of 1941, the Jews of Kalusz were forced to move into the ghetto. Paulina and her father, Zacharias, acted as couriers, smuggling notes in and out of the ghetto. As a result, many Jews trusted the Plaksej family – they knew that if they were able to escape from the ghetto through the sewer system, they could seek the family's help.

The first family to escape was Sara and Solomon Shapiro and their son, Chaim. They hid at Paulina's house. When it became too dangerous for them to stay there, Zacharias found a safer place for them to hide. He brought Sara, Solomon, and Chaim to a trusted friend who was already hiding Jews in a bunker beneath his barn. Later, another Jewish woman, Rozia Unger, escaped from the ghetto and sought out the Plaksej family. They also brought her to the farmer's bunker. Paulina regularly brought whatever food and supplies were needed. Sara, Solomon, Chaim, and Rozia, along with thirteen other Jews, stayed in this bunker for over a year. To this day the identity of the farmer is not known.

In 1942, Miriam Helfgot escaped from a transport to Belzec and made her way to the Plaksej house asking for shelter. Miriam did not know the Plaksej family. They agreed to give her shelter and she was hidden in a wardrobe for months. Zacharias obtained forged papers for Miriam and took her to another village where she would not be recognized as a Jew. There the Germans, believing she was a Pole, picked her up and sent her to a German farm as a forced laborer. After the war, she reunited with her husband and daughter. Due to the efforts of Paulina and her family, all of the Jews they helped survived the war.

Paulina is in her 80s and lives in Krakow, Poland. Dear Jewish Foundation for the Righteous.

I am very grateful for the financial assistance that you have provided, especially for increasing the monthly award level, and for the additional special grant in the amount of \$ 400 USD I would like to wish you much happiness. May all your wishes come true and may you continue succeeding at your work I thank you once again and I send you warm greetings.

Paulina Kisielewska nee Plaksej

25 June 2012

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 51 Матеріали з історії єврейської громади Калуша. – Арк. 2. Оригінал. Комп. набір. Мова англійська. Публікується вперше.

Переклад

Пауліна Плаксей-Кісілевська

Лист поваги та вдячності

Калуш, Польща [...] Літо 1941 р.

Коли німці окупували Калуш, Польщу (нині Україну) в 1941 р., вони вбивали єврейську інтелігенцію міста, роблячи сиротами багато дітей. Молода єврейська дівчина підійшла до Пауліни Плаксей та її матері, Броніслави, просячи їсти. Пауліна та її мати відчували жалість до дитини і дали їй гарячий суп. На наступний день дівчина повернулася з багатьма дітьми, а Пауліна та її мати нагодували їх. Вони не могли стояти осторонь, коли страждали діти.

Наприкінці 1941 р. євреї, які жили в Калуші, були змушені переїхати в гетто. Пауліна та її батько, Захарія, виступали в ролі кур'єрів, передаючи контрабандою записки в гетто і назад. Як результат, багато євреїв довіряли родині Плаксей – вони знали, що якщо вони зможуть втекти з гетто через каналізаційну систему, вони зможуть знайти допомогу у цієї сім'ї.

Першою сім'єю, яка втекла, була Сара і Соломон Шапіро та їх син Хаїм. Вони заховалися в будинку Пауліни. Коли їм стало занадто небезпечно залишатися там, Захарія знайшов для них більш безпечне місце для переховування. Він привів Сару, Соломона і Хаїма до довіреного друга, який вже ховав євреїв у бункері під його сараєм. Пізніше інша єврейська жінка, Розія Унгер, втекла з гетто і шукала родину Плаксей. Вони також привели її до бункера фермера. Пауліна регулярно приносила їжу та необхідні предмети. Сара, Соломон, Хаїм і Розія, а також тринадцять інших євреїв, залишилися в цьому бункері більше року. Дотепер ім'я фермера невідоме.

У 1942 р. Міріам Хельфгот втекла з транспорту, на якому їхала в Белзец і проклала свій шлях до будинку сім'ї Плаксей з проханням про притулок. Міріам не знала сім'ї Плаксей. Вони погодилися дати їй притулок, і вона ховалася в гардеробі місяцями. Захарія отримав підроблені папери для Міріам і відвіз її в інше село, де вона не була визнана єврейською жінкою. Там німці, вважаючи, що вона полячка, взяли її і відправили на німецьке господарство як примусово-

го робітника. Після війни вона возз'єдналася з чоловіком і донькою. Завдяки зусиллям Пауліни та її сім'ї всі євреї, яким вони допомагали, пережили війну.

Пауліні зараз понад 80 років і вона живе у Кракові, Польща.

Пауліна Кісілевська дівоче Плаксей

25 червня 2012 р.

№ 43

1998 р., 23 березня. – Лист Нестора Лещія до Христини Величкович з біографічними відомостями про родину Лещіїв з Калуша

Дорога Христино! Позавчора отримав від Тебе листа і сьогодні відписую Тобі! Постараюсь по мірі своїх можливостей подати деякі відомості про стрийка Юліяна і мого тата, також про себе. Не дуже багато подробиць можу подати, бо у ті часи я був у такому віці, що не дуже цікавили справи родинні. Але що зможу, то подам. Я маю відомості про родину Лещіїв, які подав для [написання] історії Равщини, хоч не знаю, чи вона коли-небудь з'явиться друком.

Отже, Юліян Лещій народився 1. 07. 1886 р. в Калуші. Брат його Павло, народився 4. 07. 1891 р. Обидва [були] синами Гната і Розалії. У сім'ї було семеро дітей – четверо хлопців та троє дівчат, а тому нелегке було їх дитинство. Найобдарованішими були тільки двоє дітей – Юліан і Павло. Після закінчення школи [вони] змогли продовжити навчання завдяки матеріальній допомозі батьків, які змушені були багато в чому собі та своїм дітям відмовляти.

У 1906 р. Юліян, а в 1909 р. Павло успішно здали матуру (*випускний екзамен. – І. Т.*) в Перемиській гімназії. Далі чекало їх навчання у Львівському університеті на юридичному відділенні. У той час там працювали такі видатні особистості як Ів[ан], Мих[айло] Грушевський та інші. Після закінчення університету і отримання ступеня доктора права обох братів чекала світова війна.

У 1914 р. вони служили в австрійській армії. Павло був надпоручником артилерії, брав участь в бойових діях в Італії та в боях за Перемишль. Юліан, теж офіцер, у перший рік війни потрапив в російський полон і повернувся в Галичину тільки після революції в Росії. Павло після розвалу Австро-Угорської імперії, [разом] з УГА перейшов Збруч, де, захврівши на тиф, потрапив до більшовицького полону. Був засуджений до розстрілу. Але [врятувався], завдячуючи своєму колишньому джурі, сербу за національністю, який на той час був у більшовицькій армії і випадково його впізнав. Павло втік з полону, перейшов лінію польсько-більшовицького фронту і повернувся [додому], де на нього чекала дружина Домініка, корінна угнів'янка, дочка Михайла й Еви Дворницьких. [Павло] оженився з нею ще під час війни у 1917 р. Наступного року у них народилася дочка Ярослава (у майбутньому Турянська).

Павло спочатку працював у с. Жаб'є (*нині Верховина. – І. Т.*), а відтак – в Угневі (*місто районного значення Сокальського району Львівської області. – І. Т.*). У 1925 р. народився син Нестор.

Після 1930 р. сім'я переїхала до Рави-Руської, де Павло отримав посаду народного судді з цивільних справ. Після приходу в Галичину більшовиків у 1939 р. працював короткий час в існуючому «Маслосоюзі». Перед тим його сім'я була викинена з власного дому і проживала у знайомих.

10 квітня 1940 р. Павло був заарештований органами НКВД і засуджений до 8 років концтаборів. Мама дружини та дружина з сином Нестором були вивезені на поселення до Казахстану в село Богословка Актюбінської області. Павло відбував ув'язнення в Північному залізнично-шляховому таборі м. Котласа Архангельської області. Подальша доля його не відома.

Дружина Павла та її мама померли в засланні: мама (моя бабця) в 1941 р., Домініка в 1943 р. син Нестор, мобілізований в Червону армію, брав участь у бойових діях. До Львова повернувся у 1948 р., де замешкав у стрийка Юліяна, бувшого відомого адвоката, а на той час застрашеного чоловіка, у якого більшовики відібрали його канцелярію і який практично до кінця життя своїх днів вів зледенне існування. Юліян усе життя проживав у Львові, де мав власну канцелярію та декілька власних будинків. Він був активним членом товариства кооперативного банку «Дністер». До речі, всі студенти-правники проходили практику в його канцелярії. Радянська влада поклала кінець існуванню його як людини і як знаного адвоката. Решту своїх днів він прожив нужденно, не маючи ніякої матеріальної допомоги, крім невеликої пенсії. Помер у Львові 12 квітня 1971 р. Стараннями племінника Нестора та його дружини, похований на Личаківському кладовищі в гробівці Лещіїв-Вульчинів (*тут спочивають Кипріян Лещій з дружиною з роду Луцинських і Лещієва Данка (Богданна) з Гавранків, поховання періоду 1914–1917 рр. – текст дописано рукою Нестора Лещія. – І. Т.*).

Павло й Домінка були інтелігентними людьми, патріотами і в такому дусі виховували своїх дітей. Жінка Павла була членом «Союзу українок» і співпрацювала дружиною з равського катехита о. О. Лещука та іншими союзниками.

Павло та Юліян надавали матеріальну допомогу різним українським просвітницьким організаціям і митцям. У родині Павла знаходили притулок актори театру «Заграва» під час [своїх] гастролей. На ниві громадського життя Павло тісно співпрацював [...] з адвокатами Карповичем, Дубляницею, інж[е-нером] К. Целевичем, ініціатором видання історико-мемуарного збірника «Угнів і Угнівщина», [приятелював] з родинам Білозірів, Богачевських, Гоцьких Приймів.

Нестор у 1948 р. вступив до Львівської політехніки на нафтовий факультет. Оженився з дочкою відомого львівського педагога Т. Бабія – Мартою. У 1950 р. у сім'ї народився син Роман. Після закінчення навчання Нестор один рік працював на Долинському нафтопромислі. Згодом повернувся до наукової праці, спочатку на посадах ст[аршого] лаборанта у Львівській політехніці, асис-

тента, ст[аршого] викладача. У 1966 р. захистив дисертацію кандидата технічних наук. У 1976 р. направлений на роботу в Алжир, де працював до 1969 р. Після повернення, продовжив викладацьку працю у Львівській політехніці на посаді доцента. Два роки був заступником декана. Упродовж п'яти літ очолював кафедру гідравліки і сантехніки. Науковий доробок – понад 100 наукових публікацій, 9 підручників і посібників, понад 70 науково-методичних праць.

Друга дитина в родині Нестора – донька Юлія, народилася в 1956 р. Дружина Марта у 1951р. закінчила медичний інститут і до виходу на пенсію працювала лікарем-ординатором Львівської обласної психіатричної лікарні. Була вельми працювитою, патріотичною та відданою справі виховання дітей особистістю. Завдяки їй діти здобули вищу освіту, стали інженерами.

На жаль, передчасний відхід у вічність (27. 05. 1991 р.) не дав змоги дочекатися проголошення незалежності України. Марта похована на Янівському кладовищі, де спочивають її батьки.

Нестор проживає у львівському мікрорайоні Сихів. Внук названий на честь діда Павлом, відслужив у війську, проживає з батьками Романом і Лесею. Внучка Наталка (1985 р. н.), навчається (відмінно) у 7 класі гімназії. Донька Юлія, заміжня за Мирославом Дозорським. У них двоє дітей: Любчик (1985 р. н.) і Оля (1987 р. н.) – учениця 5 класу.

Сестра Нестора Ярослава під час війни виїхала до Польщі з чоловіком Мирославом Турянським, а відтак до США. Проживала в Нью-Йорку, була активною учасницею громадського життя діаспори. У 1959 р. працювала секретарем Управи товариства «Угнівщина», брала участь у другому з'їзді цього товариства в 1960 р. Я зустрічався з нею у 1970 р. та у 80-х рр. в Польщі, в Кракові. Зараз вона в будинку перестарілих штату Нью-Йорк.

Ось коротко те, що я зміг написати. Мені вже 72 роки! Ще працюю у політехніці, але на півставки. Здоров'я, слава Богу, ще трохи є, лиш ноги не хочуть носити – болять неймовірно. Лікую то тим, то сим, але мало помагає. Що ж, старість не радість.

На цьому закінчую листа, щиро вітаю і бажаю успіхів у створенні музею.

Львів, 23. 03. 1998 р.

З пошаною /*ніднус*/ Нестор

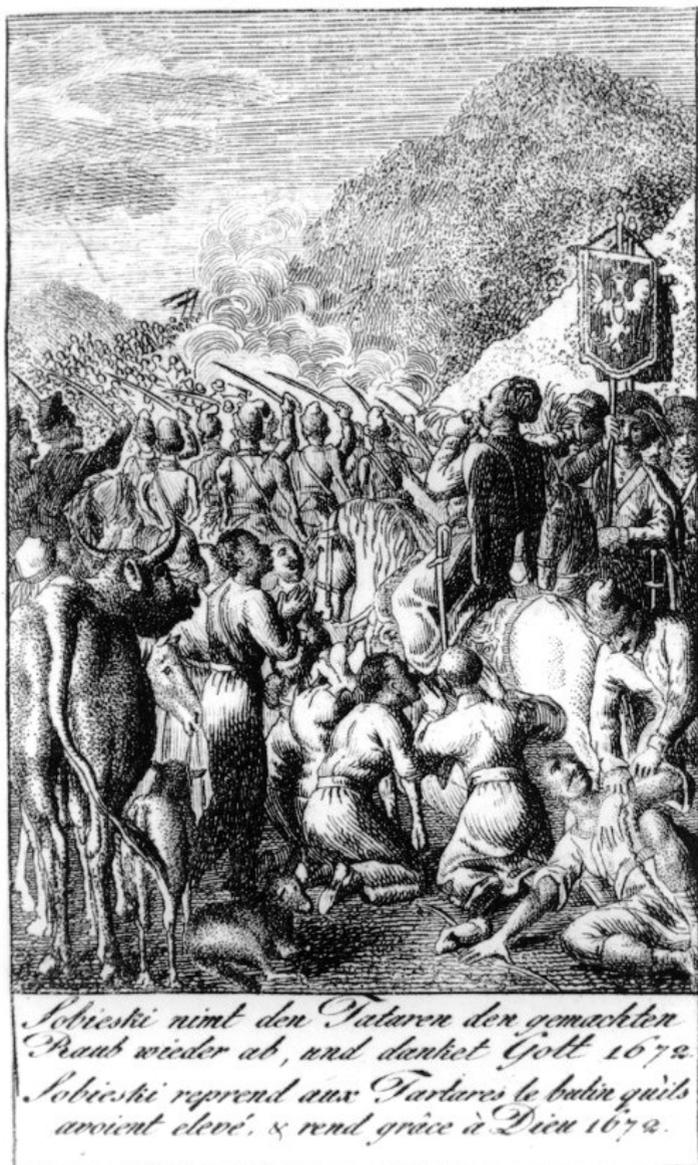
Р. С. Ярка (*Ярослава. – І. Т.*) була великим приятелем Твого тата. Маю навіть її знимку, зроблену на вашому обійсті (*дописано рукою автора листа. – І. Т.*).

КМК. – Ф. «Архів». – Спр. 95 Матеріали з історії калуських родин. – Арк. 12–13. Оригінал. Машинопис. Мова українська. Публікується вперше.

ДОДАТКИ

**Повстання на Калушині під проводом Івана Грабівського 1648 р.
худ. М. Гаталевич. (З фондів КМК)
(Див. док. № 2**

*Sobieski nimt den Turen den gemachten
Raub wieder ab, und dancket Gott 1672.
Sobieski reprend aux Tartares le butin qu'ils
avoient elevé, & rend grâce à Dieu 1672.*

Даніель Ходовецький Ян Собеський після перемоги
над татарами в 1672 р. Берлін, аквафорта, 1795 р.
(Див. док. № 3)

Kopie. Kontrakt kupna i sprzedania
 Między Sofronem Pitulej jako sprzedającym
 i Strzykiem Mikulskiem jako kupującym
 bywa mieszkańcy z Prutowa w
 następujący sposób zawarty: 1. Sofron
 Pitulej ma być tytułem darowizny od ojca
 swego Wasyła Pitulej ogród pod topi №
 733, 733, i 734 w obszarze miasta Prutowa
 przetożony wolnej własności i ten ogród ma
 podstawić darowizny dat. 1° Marca 1866 prawem
 własności posiada. Ogród z tego ogrodu sprzedaje
 Sofron Pitulej szer. jedna a to 40 Sazni
 długości a 11 Sazni szerokości w granicach na
 wschód skoto drogi publicznej na zachód skoto
 ogrodu Jana Saranowskiego, na południe
 skoto reszty ogrodu Sofrona Pitulej a na
 północ skoto posiadłości kupcy Strzykowi
 Mikulskiemu za 206 Ltr. mowie! dwadzieścia
 sześć R. w. aust. Wł., na rachunek której
 ceny 140 Ltr. mowie! sto czterdzieści Ltr.
 a. w. już sprzedajacemu już Kacierz i czego
 go tenże kwituje a reszta dnia 21° Wre-
 snia 1867 / siedem / gotówka stacy!

Контракт продажу-купівлі земельної власності 1867 р.
 (З фондів КМК), (Див. док. № 34)

**Гнат Лещій, калушанин в однострої австрійської армії
1914–1918 рр. (З фондів КМК)**

Зворотний бік фото Г. Лещія із датою заснування
Фотоательє Д. Хабера 1896 р.

Додаток 6

Maskinengewehrabteilung der 1. Eisenkompr.

**На бойових позиціях австрійської армії (грудень 1915 р.)
(З колекції Тараса Сондея)**

Додаток 7

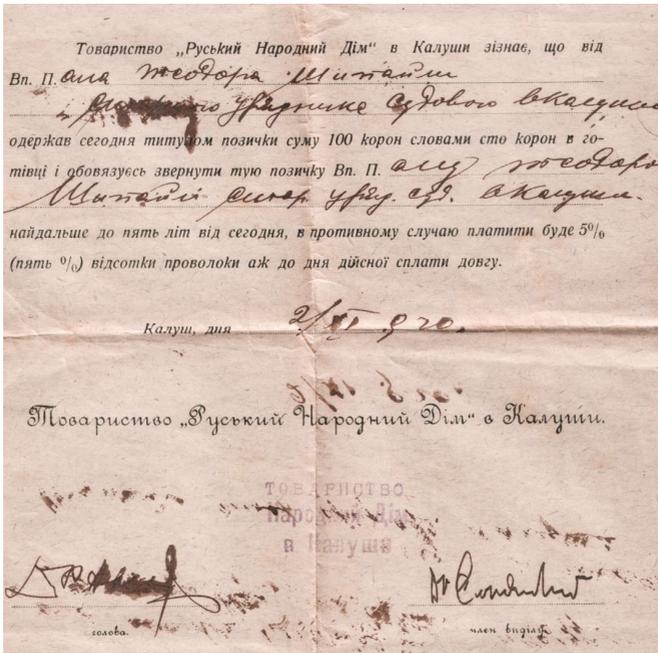

**Теодор Шипайло, офіцер австрійської армії
(З колекції Тараса Сондея)**

Додаток 8

Свято соборності України в Калуші 8 січня 1919 р. (З фондів КМК)
Додаток 9

Позика Т. Шипайла українському т-ву «Народний дім» 1920 р.
(З колекції Тараса Сондея)

**Бічний вівтар храму Св. Архістратига Михаїла в Калуші
20-30 рр. XX ст.
(З колекції Тараса Сондея)
(Див. док. № 7)**

GENERALGOVERNEMENT
ГЕНЕРАЛЬНА ГУБЕРНІЯ

Siehe Klasse Öffentliche Volksschule mit ukrainischer Unterrichtssprache Nr.
ein Класова Прилюдна Народна Школа з українською мовою навчання Ч.

in Kalusz Kreis Stanislaw
в Калуші Округа Станіславів

Nr. 47 Schuljahr 1943/44
Ч. Шк. рік

Schulzeugnis — Шкільне свідоцтво

Fushtaj, Iwanna
(Name und Vorname)
Фуштай Іванна

geboren am 15. Juni 1932 in Lemberg
народжен а дня 15 червня 1932 у Львові

Kreis Lemberg, gr. kath. Konfession
округа Львів, гр. като. віровизнання

besuchte die IV. b. Klasse — Abteilung und erhielt für das Schuljahr
відвідував(-ла) IV. б. класу — відділ і одержав за шкільний рік
1943/44 nachstehendes Zeugnis:
1943/44 таке свідоцтво:

Betragen sehr gut Поведінка дуже добра
Schulbesuch regelmäßig відвідування школи правильно

6. 44. 59.000 — 40033

Свідоцтво Іванни Фуштай про закінчення 4-го класу
7 класної народної школи у Калуші. 4 липня 1944 р.
(З фондів КМК)

Додаток 11-а.

Religion	<i>sehr gut</i>	Релігія	<i>дуже добре</i>
Deutsche Sprache	<i>sehr gut</i>	Німецька мова	<i>дуже добре</i>
Ukrainische Sprache	<i>sehr gut</i>	Українська мова	<i>дуже добре</i>
Heimatkunde	—	Наука про рідний край	—
Geschichte	—	Історія	—
Erdkunde	—	Географія	—
Naturkunde	<i>sehr gut</i>	Природознавство	<i>дуже добре</i>
Praktische Beschäftigung	<i>sehr gut</i>	Практичні заняття	<i>дуже добре</i>
Rechnen u. Raumlehre	<i>sehr gut</i>	Рахунки й геометрія	<i>дуже добре</i>
Zeichnen	<i>sehr gut</i>	Рисунки	<i>дуже добре</i>
Gesang	<i>sehr gut</i>	Спів	<i>дуже добре</i>
Leibesübungen	<i>sehr gut</i>	Руханка	<i>дуже добре</i>

Von Unterrichtsstunden des Schuljahres
 In годин навчання шкільного року 194 /
 wurden versäumt, davon unentschuldigt.
 пропущено з них невиправдано.

Auf Grund dieses Zeugnisses wird der Schüler / die Schülerin in die
 На основі цього свідчення переведено учня / ученицю до *V* класи.
fünftes Klasse versetzt.

Kalusch, den *4. VII* 1944 *Kalusch*, дня *4. VII* 1944.

Ivan Miesniko *Kalusch*
 Klassenlehrer Опікун класи
Kalusch
 Generalgouvernement
 Distrikt Galizien
 Kreiskollegium
 Ukrainische Volksschule
 Kalusch
 Народна Школа
 Kalusch
 Schulleiter Управитель школи

Bewertungsstufen Оцінки	für Betragen: поведінки	sehr gut <i>Kalusch</i> дуже добре <i>в Калуші</i> добре			entsprechend відповідно	nicht entsprechend невідповідно	
	für unterrichtliche Leistungen успіхи у навч.:	sehr gut дуже добре	gut добре	befriedigend задовільно	ausreichend достаточо	mangelhaft слабо	ungenügend недостаточо
	für Schulbesuch: відвідування школи:	regelmässig правильно			unregelmässig неправильно		

Свідчення Іванни Фуштай про закінчення 4-го класу
 7 класної народної школи у Калуші. 4 липня 1944 р.
 (зворот)

НАУКОВО-ДОВІДКОВИЙ АПАРАТ

КОМЕНТАРІ

№ 1

¹**Люстрація** – це періодична урядова акція, яку проводили за ухвалою сейму спеціально створені комісії з метою підрахунку прибутковості та подальшого оподаткування державних маєтностей, традиційно званих королівщинами [Люстрації королівщин українських земель XVI–XVIII ст.: матеріали до реєстру рукописних та друкованих текстів; уклад.: Р. Майборода. – К.: Б. в., 1999. – С. 4].

²**Містечко Калуш** – засноване в 1549 р. [FGAD. – Metryka Koronna, 76, f.322].

³**Миколай Сенявський** (1520–1584) – державний діяч Королівства Польського. Представник спольщеного українського шляхетського роду Сенявських гербу Леліва. У 1549 р. отримав на умовах ленного володіння (спадкове земельне володіння, за яке потрібно було нести службу) Новицю, Рожнів та ін. поселення, а в 1533 р. містечко Калуш і села Вістову, Загір'я, Пійло, Добровляни, Довге, Копанки, Підмихайля [AGAD. – Metryka Koronna, 76, f. 318v–319v; T. zw. Metryka Litewska, IV B 9, f. 141–142, 146 v. – 148].

⁴**Чинш** – регулярний податок натурою чи грошима, який платила державі або сеньйору (власнику землі) категорія вільного населення (селяни, міщани), позбавлена власності за право безстрокового спадкового користування землею [Довідник з історії України (А-Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К.: Генеза, 2002. – С. 1057].

⁵**Блоняр** – міський ремісник, який виготовляв блони на вікна, що заміняли скло.

⁶**Возний** – дрібний судовий урядник, судовий виконавець.

⁷**Церква у Калуші** мала титул Різдва Христового, вона відома з XV ст. У 1565 р. в джерелах згадується священик Іван Дикий. Він, як міщанин, платив на рік 30 грошового чиншу [Грабовецький В. В. Історія Калуша. З найдавніших часів до початку XX ст. – Дрогобич: Відродження, 1997. – С. 95].

⁸**Попередня сума** фл. 350/0/0, закреслена.

⁹**Поволовшина** – один із прямих грошових податків у Польщі, запроваджений у другій половині XIV ст., який сплачували всі без винятку категорії залежного селянства в розмірі від 4 до 60 грошів і більше з двору, залежно від стану селянського господарства – кількості та якості землі, наявності робочої худоби. Скасована поволовшина в 1648 р. [Довідник з історії України (А-Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К.: Генеза, 2002. – С. 585].

¹⁰**Підсадки** – категорія залежного міського населення Калуша, яке сплачувало грошовий чинш і подимне (XVI ст.) [Грабовецький В. В. Історія Калуша. З найдавніших часів до початку XX ст. – Дрогобич: Відродження, 1997. – С. 32].

¹²**Грошова сума**, записана рукою іншого писаря, а попередню фл. 10 09/ 15 закреслено, а нижче записано фл. 726/5.

№ 2

¹Ця згадка про перебування козаків у Калуші є сумнівною, бо 2 жовтня їх уже не було на Прикарпатті. Застереження викликає й дата 23 грудня. У цей час козаки точно не могли бути в Калуші. Можливо, йдеться не про запорозьких козків, а про новий елемент, що витворився з галицької людності, називаючи себе козаками, і діючи за їхньою тактикою.

²«...znaczące [straty] ksiąg ziemskich, grodzkich halickich spustoszenie wymaga na nas służącą condolentia ...» [Із соймакової ухвали 14 березня 1649 р. // Матеріали до історії Гали-

чини / зібрав і впорядкував Стефан Томашівський. – Ч. 1: Акти з р. 1648–1649. – Львів, 1898. – № LXXXII. – С. 210].

³З родини Голинських джерела згадують також Юрко, який трохи скривдив Мартина Цешержинського в Голині [ЦДДА України у Львові. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 142: *Inducta relationum castrensiu Haliciensium anno 1650.* – Р. 490].

№ 3

¹**Копію** цього листа віднайдено в Канцелярській книзі Краківського єпископа, що зберігається серед рукописів у королівському Вільянові під Варшавою та в Берлінському архіві.

²**Нурадин** – титул молодшого співправителя, спадкоємця бія (правителя) в Ногайській орді. Зазвичай нурадином ставав молодший брат або син правителя. Він виконував адміністративні й військові функції. Назва титулу походить від сина Ідигея – Нураддіна. Слово *Нураддін* арабське, складається із двох слів «нур» – *світло* та дін – *віра, релігія*. У перекладі на українську мову означає «світло релігії» або «світло віри» [Трепавлов В. В. *История Ногайской Орды.* – М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2002. – 752 с.; Трепавлов В. В. «Орда самовольная»: Кочевая империя ногаев XV–XVI веков. – М.: Квадрига, 2013. – 224 с. – (Исторические исследования); Нурадин // Материал из Википедии – свободной энциклопедии. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>].

³**Солтан** – титул другого після калги наслідника ханського престолу [Тимів І. М. Розгром гетьманом Яном Собеським татарських військ на Калущині у жовтні 1672 р. // *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні* : зб. наук. праць. – Вип. 21. – Ч. 2. – К. : Центр пам'яткознав. НАН України і УТОПК, 2012. – С. 96].

⁴**Ясир** – історичний термін для означення назви полону, захопленого кримськими татарами та османцями на території українських земель у складі Польського королівства, а згодом – Речі Посполитої, етнічних польських і російських землях. Термін утворився від арабського слова *есір*. У розмовній турецькій і татарській вимові *yesir* означає «бранець», «військовопоневолений». Таких бранців турки й татари набирали під час нападів від початку 30-х рр. XV – до 1769 р. [Галенко О. Ясир // *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2013. – Т. 10 : Т – Я. – С. 763].

⁵**Боднарівські ліси відомі поразками татар** – йдеться про розгром татарського війська під Боднаровом глинянським старостою Віндикую у 1442 р. та звільнення десятитисячного ясиру. Тепер ділянка лугів над річкою Луквою між Боднаровом і Мисловом має назву «татарське болото» [Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Т. 1: [Aa - Derenczna] / Red.: Chlebowski Bronisław, Sulimierski Filip, Walewski Władysław. – Warszawa, 1880. – S.124; Попадюк Ф. Боднарову – 580 // *Дзвони Підгір'я.* – 2002. – 26 жовт. – С. 3].

⁶**Восвода Руський** – йдеться про Станіслава Яна Яблоновського гербу Прус III, польського державного і військового діяча. Народився Станіслав 3 квітня 1634 р. в Яблуніві (*модішній Лючі, тепер Косівський район Івано-Франківської обл.* – І. Т.). Навчався у Краківському університеті, згодом – у Франції. Брав участь у воєнних діях проти козацьких військ Богдана Хмельницького, війнах з Московською державою 1655 р., Швецією 1656 р. 3 1664 року – руський воєвода. Був у дружніх стосунках з Яном III Собеським, підтримував його політику. Учасник більшості великих битв, що відбулися на землях Речі Посполитої у другій половині XVII ст., зокрема польсько-козацько-татарської війни 1667–1671 рр., битви під Хотином (1673 р.). У 1675 р. успішно очолював оборону замку Золочева під час нападу татар 1676 р. – призначений гетьманом польним коронним, 1682 р. великим коронним гетьманом. Відзначився у битвах під Віднем 12 вересня 1683 р. та під Парканами 7 і 9 жовтня 1683 р.

Перед татарським нападом 11 лютого 1691 р. за його наказом було укріплене передмістя над тодішньою Млинівкою, головно коло т. зв. Мурованого мосту, (тепер сходження вулиць Замарстинівської та Комунальної), але татари напали з боку Клепарова. У 1692 р. став краківським каштеляном. У тому ж році заклад перший камінь нової фортеці Окопи Святої Трійці. 1694 р. командував польським військом, розгромивши татар під Устечком. Після смерті Яна III Собеського намагався здобути польський престол, але згодом підтримав кандидатуру Августа II Сильного. Після постанови польського сейму про скасування козащини в межах Польщі (1699 р.) видав наказ гетьманові й полковникам розпустити козаків, здати укріплені місця польській команді. Спроваджував до Руського воєводства польських колоністів. Помер у Львові 3 квітня 1702 р. через те, що відкрилась рана, яку отримав у Данії. Похований у сімейному склепі львівського костелу єзуїтів [Крип'якевич І. П. Історичні проходи по Львові. – Львів: Каменяр, 1991. – С. 19; Чухліб Т. В. Яблоновський Станіслав-Ян // Енциклопедія історії України: у 10 т. / ред. кол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2013. – Т. 10: Т – Я. – С. 713; Золочів // часопис «Галицька брама». – Львів: Центр Європи, 2007. – № 1–2 (145–146). – С. 21; Nowak T. Jabłonowski Stanisław Jan na Jabłonowie i Ostrogu h. Prus III (1634–1702) // Polski Słownik Biograficzny. – Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1963. – Т. X/2. – S. 232, 237].

⁷**Ага** – офіцерський титул і військове звання в османському війську [Иналджик Г. Османська імперія: класична доба 1300–1600 / Переклад з англ. О. Галенко; наук. ред. В. Остапчук; Інститут сходознавства НАНУ. – К.: Критика, 1998. – С. 244].

⁸**Великий візир** – йдеться про Великого візира Фазил Ахмед-пашу (1661–1676 рр. урядування), який 27 серпня 1672 р. захопив Камінець-Подільський. Але у даному випадку мається на увазі воєначальник з титулом Ага, призначений Великим візиром. Великий візир – найголовніший міністр султана Османської імперії, призначався особисто султаном, користувався його абсолютною довірою. Саме у великого візира зберігалася печатка імперії, він міг скликати інших візирів для вирішення державних питань. Збори візирів відбувалися в палаці Топкапи в приміщенні, званому «Куббеалти» («під куполом»). Займався питаннями призначення державних посадовців та військових осіб, зокрема командирів корпусів, здійснював інспекції в ремісничі квартали, ревізію судноверфі тощо [История Османского государства, общества и цивилизации / Под ред. Экмеледдина Исхан-оглу. – М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2006. – Т. 1: История Османского государства и общества. – С. 126–127].

⁹**Конюший** – боярин, шляхтич який відав королівськими конюшнями, це також титул Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон – Кю. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2008. – С. 120. Такий, очевидно, титул був і при ханському дворі.

¹⁰**Підскарбій** – урядовець у Речі Посполитій найвищого рівня, що відав скарбницею і монетними дворами, з XVI ст. член Сенату. З 1569 р. існували окремі уряди великого коронного підскарбія і великого литовського підскарбія. Згідно зі Статутом 1504 р., в обов'язки підскарбія входило зберігання королівських клейнодів, управління державною скарбницею, її прибутками і витратами контроль фінансового стану держави, карбування монети. Як керівник монетних дворів, займався адмініструванням королівських маєтків, що не мали призначених управляючих, на час безкоролів'я опікувався маєтками короля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search>]. У тексті документу йдеться про ханського казначея (хазнадара), окремі обов'язки якого були схожі.

¹¹**Велика Татарія** – в тодішній вимові Тартарія – історична європейська назва терторії (колишньої) Монгольської імперії, населених переважно кочовими тюркськими та монгольськими народами, відповідала регіону, відомому також як Євразійський степ (Дике поле, Дешт-і-Кипчак). Мала Тартарія – сучасна Херсонська та Запорізька області, кочів'я

Джамбулуцької орди [Тартарія // Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>]. У даному випадку йдеться про територію Поволжжя, що територіально входила до Великої Татарії.

№ 4

¹Очевидно, староство надавалось в адміністрацію військовому через воєнні дії. Калуське староство було, по суті, прифронтовою територією, а часто й фронтом. Цей універсал незвичний, бо королівське розпорядження – призначення на адміністрацію – ґрунтується, серед іншого, на попередньому призначенні того ж Анджея Еллета, яке здійснила королева. Це не відповідає тогочасному праву. Розпорядження в монаршому універсалі повинно було ґрунтуватися на прийнятих законах чи повноваженнях, які були у владі короля, відповідно до його компетенції. Королева не мала права призначити адміністратора староства, тому й король не міг спиратися на її призначення, як правову підставу його ж розпорядження [Універсали короля Яна III Собеського // Приватний архів історика Марти Ониськів. – Арк.1].

²**Ян Третій** – ідеться про короля Речі Посполитої з 1674 р., Яна III Собеського (17 серпня 1629, Олесько – 17 червня 1696 р.). Попередні титули і посади великий коронний маршалок з 1665 р., польний гетьман коронний з 1666 р., великий коронний гетман з 1668 р. Своім військовим талантом надовго забезпечив Речі Посполитій спокій на південних кордонах [Вуйцик З. Ян III Собеський // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наукова думка, 2013. – Т. 10 : Т – Я. – С. 741].

³Зазначеним Універсалом король фактично підтверджував і продовжував повноваження Анджея Еллета на посаді адміністратора Калуського староства.

⁴Найдавніші відомості про Калуський замок належать до 1556 р. [Сіреджук П. С. З минулого Калуського замку // Калуські історичні студії. Збірник наукових статей, присвячений 580-й річниці першої письмової згадки про Калуш / відп. наук. ред. і упоряд. Іван Тимів. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2017. – С. 11].

⁵Калуш часто був об'єктом нападу татарських загонів, які спричиняли спустошення містечка у 1595, 1617, 1618, 1620, 1621, 1675, 1676 рр. [Грабовецький В. В. Історія Калуша. З найдавніших часів до початку XX ст. – Дрогобич : Відродження, 1997. – С. 25–26, 29, 91–92].

№ 5

¹За змістом прохання селян громади Кропивник мають соціально-економічний характер, але зважаючи на те, що їхніми авторами були священники та їхні прізвища зазначено в документі, то зазначений документ віднесено саме до цього розділу.

²На супліці вказано, що її писав «*duchowny kropiwniański*».

³Усі підписи зроблені у вигляді хрестика в колі.

№ 6

¹**Шептицький Андрей**, ЧСВВ (мирське ім'я Роман Марія Александер Шептицький; 29 липня 1865, село Прилбичі – 1 листопада 1944, Львів) – український релігійний діяч, граф. Єпископ греко-католицької церкви; від 12 січня 1901 р. до смерті – Митрополит Галицький та Архі-єпископ Львівський – предстоятель Греко-католицької церкви. Належить до знатного галицького роду Шептицьких. Доктор права. За мудрі настанови й великі труди він названий «Провідником української нації». У період свого служіння значно розбудував греко-католицьку церкву як в Україні, так і за кордоном. Будучи одним із найбагатших людей Галичини, щедро спонсорував українські культурно-просвітницькі товариства, надавав стипендії молодим миттям. У 1905 р. заснував Національний музей у Львові і придбав для нього велику кількість експонатів. Підтримував українську економічну діяльність, сприяв відкриттю кооперативів. 17 вересня 1899 р. відбулась єпископська хіротонія, а 20 вересня

1899 р. – інтронізація на Станіславівську катедру. За час єпископства у Станіславівській єпархії Андрей Шептицький написав до вірних шість послань. Першим із вищих ієрархів Греко-католицької церкви почав використовувати народну мову в спілкуванні з вірними. Ніхто з єпископів раніше не писав до гуцулів послання їхнім діалектом («До моїх любих гуцулів»). На запрошення єпископа Шептицького західноукраїнський художник Юліан Маркевич оздобив Станіславівську катедру фресками візантійського стилю. Як Галицький митрополит був депутатом Віденського парламенту та Галицького сейму. Зазнавав утисків більшовиків. Зокрема, у 1939 р. енкаведисти знищили його брата Лева і всю його сім'ю в родинному маєтку Шептицькиху Прилбичах [Черченко Ю. Шептицький Андрей // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наукова думка, 2013. – Т. 10 : Т–Я. – С. 631; Івасів Р. Скарби Шептицького // Галичина. – 2015. – 30 лип.].

²**Тисовський Володимир** (1878–1956) – греко-католицький священник, народився у селі Биків 22 вересня 1878 р. на Дрогобиччині. Испит зрілості склав у Перемишлі 18 червня 1897 р. 21 грудня 1901 р. висвячений на піддякона, а вже наступного дня – на дякона. 29 грудня того ж року висвячений на пресвітера. З 1902 по 1909 р. служив у Калуші як асистент пароха і катехит. У цей період активно він активно займався громадською діяльністю, зокрема, ініціює створення у Калуші читальні «Рання зоря», яка згодом перейшла у структуру товариства «Просвіта». Із 1907 по 1909 рік він був головою читальні «Просвіта» у Калуші, входив до складу керівництва кредитної спілки «Хлопський союз», яка, видавала кредити українцям на розвиток власної справи. У 1909 р. о. В. Тисовського перевели парохом церкви села Сваричева. 29 травня 1918 р. призначений церковною владою парохом Калуша. У 20–30 рр. ХХ ст. двічі був відзначений кривошанськими відзнаками за активну діяльність на благо Церкви і громади міста. У 1929–1936 рр. – очолював Український банк у Калуші. У 1946–1956 рр. очолював Калуський деканат. У 1946 р. після Львівського псевдособору під тиском органів НКВС змушений був формально перейти на православний обряд. Помер о. Володимир Тисовський 23 листопада 1956 р. Похований на старому кладовищі у Калуші [Тимів І. М. Калуський парох – отець Володимир Тисовський // Західний Вісник. – 2017. – 20 лип. – № 28 – С. 8].

³**Петрушевич Володимир** (26. 07. 1848–15. 09. 1917 рр.) – греко-католицький священник. Народився в селі Мізунь (Долинщина). Парох у селах Угинів Старий і Бережниця (1881–1883), а з 1894 р. у Калуші, віце-декан з 1909 р. комісар у справах шкільництва для парохій Вістова, Підгірки, Мостище, Пійло, Хотинь. Член НТШ і «Просвіти». Голова правління кредитового товариства «Хлопський банк» та голова читальні «Рання зоря». Ініціатор будівництва і перший парох новозбудованої церкви (1913 р.) Св. Архистратига Михаїла в Калуші. Один з ініціаторів будівництва Народного дому (1906–1914 рр.), заступник голови цього закладу в 1910–1914 рр.) [Когут М. С. Калушина : люди і долі : біографічний довідник – Калуш : [б. в.], 2006. – С. 156].

⁴**Петрушевич Костянтин** (1867 – 28. 04. 1938 – греко-католицький священник. Народився у с. Конюхів Стрийського повіту. Посвячений в духовний сан у грудні 1892 р. У 1892–1898 рр. сотрудник у с. Тейсаровів Жидачівського повіту. У 1898–1899 рр. адміністратор парохії в Небиліві, Калуського повіту (*тепер Рожнятівський район Івано-Франківської області. – І. Т.*) [Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Т. 2: Духовенство і релігійні згромадження: [англійською мовою] / о. Д. Блажейовський. – Львів; К.: КМ Академія, 2004. – С. 347].

⁵**Янович Ларій** – греко-католицький священник, парох церкви Св. Миколая (збудована в 1888 р.) в Хотині у 1884–1924 рр. Народився у 1841 р. у Солотвино на Богородчанщині. Висвячений 1866 р. Отець Ларій був активний громадським діячем, патріотом, а в часи ЗУНР – членом Повітового народного комітету м. Калуша (1918 р.). Капелан УГА (1919–1920 рр.) [Шематизмъ Всечестногого клира греко-католицконо митрополитальнои архидієсії Львов-

кои на рокъ. 1892 – Львовъ, 1892. – С. 78; Шематизмъ всего клира греко-католицкои митрополичои архієпархіи Львовскои на рокъ 1904. – Львовъ, 1904. – С. 181; Когут М. С. Калушина : люди і долі : біографічний довідник – С. 232; Когут М. С., Прокопів Л. Загір'я: сторінки історії : хронологія, спогади, персоналії, фотографії. – Калуш, 2013. – С. 65–66].

⁶**Нагірний Василь** – (11 січня 1848, Гірне – 2 лютого 1921, Львів) – український галицький архітектор та громадський діяч кінця XIX – початку XX ст. У 1870–1871 рр. навчався у Технічній академії у Львові, а в 1871–1875 рр. у Федеральній політехнічній школі в Лозані (Швейцарія). Архітектурна спадщина В. Нагірного налічує кілька сотень об'єктів, серед яких церкви, каплиці, парохіальні будинки, громадські та приватні будівлі. Одразу після приїзду до Львова восени 1882 р. він взявся до проектування церков. Перша церква, взірцем для якої послужив Софійський Собор у Царгороді, побудована в Яричеві Малому. Пізніше з його бюро вийшли проекти для будівництва церков у Перегінську, Луці, Ракові, Калуші, Олеську, Судовій Вишні, Тухлі (одна з найгарніших), у Яворові (найбільша) та інші дрібні роботи, як от проекти іконостасів та парохіальних будиночків. Усього за його проектами побудовано більш як 200 церков, 83 з яких муровані. Вартісними в архітектурному значенні є сільські церкви, що становлять більшість серед його творів, в основі у яких покладений візантійський стиль. Фактично він перший зробив спробу на професійному рівні створити оригінальну форму української сакральної споруди. Прагнучи творити новий напрямок, В. Нагірний пробує поєднати в одному різні стилі, беручи за основу візантійський, дбаючи про збереження традицій обряду. Працюючи одночасно як з деревом, так і каменем, він намагається виявити найхарактерніші форми, що відповідають даному матеріалу [Мистецтво України : Біографічний довідник / упорядники: А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський ; за ред. А. В. Кудрицького. – К. : Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 1997. – 429; Бобош Г. Стежками життя та творчості Василя Нагірного (1848 –1921) // Народознавчі зошити. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2000.– № 2. – С. 347–355].

⁷**Михайло Хацевич** – український художник, народився (?) у с. Новиця на Калушині. Закінчив Краківську академію мистецтв. Жив і працював у Ярославі (тепер Польща), де й помер у 1884 р. Організатор артілі українських художників (1941–1944 рр.). Його пензлю належать вівтарні образи храму Св. Архистратига Михаїла в Калуші [Когут М. С. Калушина : люди і долі : біографічний довідник – Калуш : [б. в.], 2006. – С. 214].

⁸**Пій Х** – Святий Пій Х (світське ім'я – Джузеппе Мелькіоре Сарто; 2 червня 1835 – 20 серпня 1914) – папа римський у 1903–1914 рр. З 1858 р. – священник, з 1884 – єпископ, з 1893 – кардинал і патріарх Венеції. Скасував право трьох католицьких держав (Австрії, Іспанії та Франції) відхиляти небажані кандидатури під час виборів папи, що існувало з часів середньовіччя. Був противником модерністських змін у католицькій церкві, опублікував енцикліку (письмове звернення Папи до всіх католиків) проти модернізму *Rascendi*. Пій Х призначив першого єпископа Греко-Католицької Церкви у (1907, фактично 1913; С. Ортинський) та в Канаді з осідком у Вінніпегу (1912, єпископ Н. Будка). Підтримував діяльність митрополита А. Шептицького [Пій Х // Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>].

⁹**Франц Йосиф I** (18серпня 1830 – 21 листопада 1916, Відень) – імператор Австрійської імперії і король Богемії з 2 грудня 1848 р., апостольний король Угорщини з 2 грудня 1848 по 14 квітня 1849 р. та з 13 серпня 1849 р. (2-й раз); король Галичини та Володимирії; великий герцог Буковини; з 15 березня 1867 р. – голова двоєдиної держави – Австро-Угорської монархії. Правив 68 років; його правління – епоха в історії народів, що входили до складу Дунайської монархії [Франц Йосиф I // Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://https://uk.wikipedia.org/wiki/>].

¹⁰**Куровець Іван-Теодозій** – український громадський та політичний діяч. Народився 17 січня 1863 у с. Батятичі Кам'яно-Струмилівського повіту – помер 13 травня 1931р., пох-

ваний у Львові. Як політик, Іван Куровець був членом Української Національної Ради, державний секретарем з охорони здоров'я при уряді ЗУНР (1918–1919 рр.). Він також очолював Українське Лікарське товариство (1920–1922 рр.), був заступником голови природничо-лікарської комісії НТШ (1924 р.), Почесним членом Українського Лікарського товариства (1927 р.), деканом медичного факультету Українського таємного університету (1921–1925 рр.), директором амбулаторії «Народна лічниця» (1923–1931 рр.). Із 1889 р. до 1917 р. жив і працював у м. Калуші, був активним громадським і політичним діячем, ініціатором і співзасновником Селянського банку, фінансово підтримував будівництво Церкви Св. Архістратига Михаїла (1910–1913 рр.), Народного дому (1914 р.) видавцем і редактором газети «Калуський листок» (1912–1914 рр.), захищав інтереси українців у Галицькому крайовому сеймі (1908–1913 рр.), зібрав і відкрив для калушан книгозбірню, що мала народну назву «Куровецька бібліотека» [Західно-українська народна республіка 1918–1923. Уряди. Постаті / Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича; гол. ред. Ярослав Ісаєвич; упоряд.: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. – Львів, 2009. – С. 139–141; Іван Куровець. Лицар галицької Медицини // Упор. В. Семенів. – Львів: «Друкарські куншти», 2014. – С. 9–13].

№ 7

¹**Антимінс** – (лат. antimensium – замість престолу). Особлива лляна чи шовкова хустина із зображенням покладеного до гробу Спасителя (у центрі) чотирьох євангелістів на кутах. У різок хустки зашиті святі моці. Перед таїнством причастя і освячення нових храмів покладали на престол; на антимінсі завжди повинні лежати Святе Євангеліє і хрест [Тимів І. Архівні джерела з історії парафії Бортники XVIII–XIX ст.: документи й матеріали. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2017. – С. 100].

²**Павлина Тиницька** – (20. 10. 1854–12. 09. 1925, м. Калуш) українська громадська діячка. Одна з фундаторів і меценатів Народного дому в Калуші (1907–1914 рр.) церкви Св. Архістратига Михаїла (1910–1913 рр.) та Рідної школи (1922–1925 рр.). Свій масток заповіла громаді міста Калуша [Когут М. С. Калушина : люди і долі : біографічний довідник – Калуш: [б. в.], 2006. – С. 203].

³**Анна Гумінілович** – громадська і політична діячка, уродженка Калуша. Докладніше див. док. № 37.

⁴**Тетрапод** – (гр. «тетрас» – чотири і «подас» – ніжка) – невеликий дерев'яний стіл, на який кладуть призначені для цілування хрест та ікони (своїми формами до XIX ст. часто перекликається з престолом). Місце тетраподу – у головній наві перед солеєю (амвоном) навпроти «царських врат». Призначений для здійснення таїнств Хрещення та Шлюбу, різноманітних освячень [Клімашевський А. В. Типологічна характеристика обставин українських церков // Народознавчі зошити. Серія мистецтвознавча. – 2014. – № 6. – С. 129].

⁵**Аналогіон** – виский столик із похилим верхом, що його використовують як підставку для для читання богослужбових книг під час святої літургії ходи [Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – Львів : Свічадо, 2001. – С. 22].

⁶**Кринос** – частина солеї справа та зліва від амвона, призначена для читців та співців [Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – Львів : Свічадо, 2001. – С. 67].

⁷**Амвон** – середня частина солеї перед Царськими воротами, призначена для читання Євангелія та виголошування проповідей [Пуряєва Н. В. Українська церковно-обрядова термінологія : проблеми термінографічної семантизації // Богословія. – Т. 64. – Львів, 2000. – С. 156].

⁸**Проскомидія** – перша частина Св. Літургії, під час якої правлячий священнослужитель на жертovníку готує хліб та вино для здійснення Таїнства Євхаристії, згадуючи при

цьому живих та померлих членів Христової церкви [Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – Львів : Свічачо, 2001. – С. 109].

⁹**Сигнатурка** – дзвін невеликих розмірів, в який дзвонять під час відправи.

¹⁰**Адамашкова** – однотонна лляна, бавовняна або шовкова тканина з жакардовим візерунком, що виділяється від тла переплетенням. Адамашку використовують для обрусів, ковдр, меблевої оббивки. Назва походить від Дамаску в Сирії [Новий тлумачний словник української мови. У 3-х т. – Т. 1. А - К / В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. – К. : Аконіт, 2007. – С. 18].

¹¹**Стихар** – верхній богослужбовий одяг диякона та церковнослужителів, що являє собою довге вбрання з широкими рукавами. Нижній богослужбовий одяг архієрея та ієрея, поверх якого вдягають усі інші облачення. Це довге вбрання з вузькими рукавами [Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – С. 124].

¹²**Литон** – освячена хустка, яку стелять на престолі на антимінс чи під нього та в яку загортають антимінс після літургії [Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – С. 59].

¹³**Хоругви** – церковні знамена у формі ікон із зображенням священної особи чи події, які виносять під час урочистих процесій та хресної ходи [Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – С. 138].

¹⁴**Фана** – це ромбовий шматок тканини із нашитим образом, прикріплений зверху до високої палі та оббитий навколо неї [Кітик А. Знамена перемоги // Слово. – № 4 (52) 2013. – С. 36–37; [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://dds.edu.ua/ua/articles/2/slovo/2013/1164-the-famous-victory.html>].

¹⁵**Дискос** – кругле блюдо, в якому освячуються хліб у тіло Христове [Пуряєва Н. В. Українська церковно-обрядова термінологія: проблеми термінографічної семантизації. – С. 150].

¹⁶**Звізда** – євхаристійний предмет – конструкція з двох хрестоподібно з'єднаних дужок, яку ставлять на дискос, щоб уникнути зсування та змішування вирізаних часточок під час покривання дискаса покрівцями [Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – С. 56].

¹⁷**Миро** – приготовлена та освячена на обряді мироваріння ароматна олія (слей), якою помазують людей під час Таїнства Миропомазання та церковні предмети під час освячення храму, престолу, антимінса [Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – С. 73–74].

¹⁸**Патерниця** – обов'язковий атрибут богослужіння у вигляді довгої дерев'яної палици, на вершині якої є округлий образ Богородиці та Ісуса Христа в стилізованих металічних променах.

¹⁹**Ампулки** – посудини для зберігання води й вина, що їх використовують для приготування Святого Причастя Термінологія // Василів, М. Г. Петрів та ін. Добровляни крізь століття. – Львів: Вільна Україна, 2010. – С. 369].

²⁰**Лодка** – ароматниця для ладану [Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – С. 69].

²¹**Павук** – висячий церковний світильник із понад 12-ма свічками чи лампадками, розташований у центральній частині храму [Дешиця М. Малий український церковно-історичний словник. – Львів: Основа, 1994. – С. 88].

²²**Плащаниця** – ікона на якій зображено покладеного до гробу Ісуса Христа. Велику плащаницю виносять у Велику п'ятницю й виставляють у храмі вірних для вшанування, а малу – у свято Воскресіння Христового виставляють на престолі, на якій протягом 40 наступних днів відправляють Літургію [Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – С. 98].

²³**Монстрація** – (від лат. *monstrare* – показувати, демонструвати) – в Католицькій церкві різновид дароносиці, призначена для адорації – поза літургійного шанування Святих Дарів, освячених у ході Євхаристії [Католическая энциклопедия. Том 1. А – З. – М.: Изд-во францисканцев, 2002. – С. 2002].

²⁴**Всеночник** – церковна посуда для здійснення обряду освячення хліба, пшениці, вина та елею [Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – С. 41, 69].

²⁵**Сервітути** – землі, які належали панові і якими можуть спільно користуватися селяни. Тобто на правах сервітуту у підданську добу в Україні селяни користувалися спільно з поміщиками лісами, пасовищами, сінокосами. Земельна реформа 1848 р. на українських землях у складі Австро-Угорщини скасувала підданство, але не врегулювала справи власності на ліси і пасовища (селянам передавано лише орну землю), і дідичі обстоювали далі своє виключне на них право та вимагали від селян за користування ними оплат грошима або відробітками, що спричиняло суперечки сільських громад з панськими дворами, а часто й гострі виступи селян. Тому вже з 5 липня 1853 р. царський патент ввів викуп та регуляцію сервітутів. Ліквідація сервітутів (її провадили спеціальні комісії) тягнулася до 1890 р. (інколи й довше) [Небрат В. В. Сервітут // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Т. 9 : (Прил – С). – К. : Наук. думка, 2012. – С. 540]. У даному випадку у церковному описі, йшлося про обмежені права пароха на земельні угіддя, що належали церкві.

²⁶**Папіндекля** – обкладинка книги із цупкого картону.

²⁷**Пом'яник** – книжечка або зошит, у яку вписують імена живих та померлих осіб для поминання на Лутургії, а також для поминання на панахиді [Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – С. 102].

²⁸**Часослов** – богослужбовий збірник. Призначений для церковних читців і півчих. Містить псалми, молитви, піснеспіви та інші тексти для всіх щоденних богослужінь, крім літургії, в тому числі церковних служб, які називаються «часами» [Шевченко В. М. Словник-довідник з релігієзнавства К.: Наукова думка, 2004. – С. 402; Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А. Колодного і Б. Лобовика. – К. : Четверта хвиля, 1996. – С. 376].

²⁹**Октоїх** – (гр. «окто» – вісім, «ехос» – голос) – богослужбова книга, укладена VII–VIII ст. Іоаном Дамаскіним. Вона містить чино-послідування церковних служб (вечірні, повечірні, утрени) літургії для шести буденних днів тижня і для недільних днів. Піснеспівних служб за способом співу поділені на вісім гласів (наспівів), кожен з яких вживається протягом однієї седмиці (тижня) звідси інша назва книги – Восимигласник [Релігієзнавчий словник / за ред. А. Колодного та Б. Лобовика. – С. 222].

³⁰**Ірмологіон** – богослужбова нотна книга Східної Церкви, в якій знаходяться ірмоси канонів усіх восьми гласів – повне коло ірмосів на цілий рік, також богослужбові співи [Дещиця М. Малий український церковно-історичний словник. – С. 46].

³¹**Трійдь Пісна** – церковно-богослужбова книга, що містить тексти змінних частин богослужінь передпасхального періоду та Великого Посту [Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – С. 132].

³²**Псалтир** – старозавітна книга 150 псалмів (молитов, піснеспівів). Єврейська назва збірки – Техіллім, себто похвальні пісні. Автором 73 псалмів був іудейський цар Давид, а деяких – Мойсей. За змістом псалми поділяються на пророчі, повчальні, втішливі, молитовні, і вдячні Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А. Колодного і Б. Любовика. – К. : Четверта хвиля, 1996. – С. 266].

³³**Трефологон** – церковно-богослужбова книга, що містить тексти змінних частин богослужінь Господніх, Богородичних церковних свят та свят особливо шанованих святих [Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – С. 75, 131].

³⁴**Типик[он]** – церковно-богослужбова книга, що містить виклад порядку проведення всіх богослужінь річного кола [Пуряєва Н. В. Словник церковно-обрядової термінології. – С. 130].

№ 8

¹**Марчак Володимир** (26. 07. 1884 – 12. 06. 1942 рр.) – греко-католицький священник, духовні студії закінчив у Римі, висвячений 1907 р, парох в Угринові Середньому (1910–1935 рр.). Організатор товариств «Відродження», «Просвіта», «Сільський господар». Батько Василя та Романа Марчаків, учасників національно-визвольної боротьби 40-50 рр. ХХ ст. [Когут М. С. Калушина : люди і долі: біографічний довідник – Калуш : [б. в.], 2006. – С. 128].

²**Скоробагатий Володимир** (25. 09. 1867 – 22. 07. 1930) – греко-католицький священник, ієромонах ЧСВВ, рукоположений 19. 07. 1891 р. Парох в Хоросткові (Тернопілля) (1892–1902 рр.), Бортниках (Тлумаччина) (1902–1905 рр.), сотруди́ник в Журавні (Львівщина) (1905–1906 рр.), в Підмихайлі та Вістовій (Калушина) (1907–1909 рр.), Довгому-Калуському (Калушина) (1909–1911 рр.), Нижневі (Тлумаччина) (1910–1930 рр.) [Тимів І. М. Історія церкви в селі Бортники (XVI–XX ст.). – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2003. – С. 23; Лаба В. П. Історія села Підмихайля від найдавніших часів до 1939 року. – Львів, 2010. – С. 91–92].

№ 15

¹Запис на звороті документа: Дідо Кушлик Стефан (1851–1904 рр.); Кушлик Стефан Стеф. (1878–1957 рр.); Кушлик Дмитро Стеф. (1919– ? р.).

№ 19

¹**Глодзінський Володимир – (1836–1913)** – греко-католицький священник. Випускник Львівської духовної семінарії. Свячення прийняв 1860 р. Парох у селах Завій (1865–1883 рр.) і Угринів Старий (1883–1913 рр.). Дід провідника ОУН Степана Бандери по материнській лінії [Когут М. С. Калушина : люди і долі... – С. 61].

²**Андрій Бандера** (11. 12. 1882 – 10. 07. 1941) – греко-католицький священник, громадсько-політичний діяч. Батько провідника ОУН С. Бандери. Закінчив Стрийську гімназію (1905) і теологію у Львівському університеті. З 1913 р. парох в Угринові Старому Бережниці. Активний діяч товариств «Просвіта» та «Сільський господар» Капелан 9 полку 3 бригади 2 корпусу УГА [Когут М. С. Калушина : люди і долі : біографічний довідник. – С.16–17].

³**Мулик** – греко-католицький священник, декан Войнилівського деканату УГА.

⁴**Рожанковський Маркел** (1871–1954) – лікар, військовий. У 1895–1909 рр. студіював медицину у Кракові та Відні. Доктор медицини (з 1903 р.). Підполковник австрійського військово флоту на Адріатиці. У 1918–1954 рр. проживав у Калуші. Одружений із Аделею Рожанською, дочкою греко-католицького священника і пароха в Хотині о. Гната Рожанського. У 1918–1919 рр. голова санітарної опіки Калуського повіту. Доброволець УГА (1919–1921 рр.). Підтримував зв'язки з підпіллям ОУН [Когут М. С. Калушина : люди і долі : біографічний довідник. – С. 171–172].

⁵**Дудикевич Осип** – (24. 09. 1889 – ?) – правник, виходець із с. Кропивник. Закінчив гімназію у Станиславові й правничий відділ Львівського університету (1910–1915 рр.). Хорунжий австрійської армії. У листопаді 1918 – січні 1919 р. комендант Повітової військової команди в Калуші [Когут М. С. Калушина : люди і долі : біографічний довідник. – С. 71].

⁶**Дудикевич Корнило** (1860–1917) – греко-католицький священник. Закінчив теологію у Львівській духовній семінарії (1866 р.). Парох у Кропивнику і Кадобній. Ініціатор будівництва Народного дому в Калуші (1912 р.) [Когут М. С. Калушина : люди і долі : біографічний довідник – С. 71].

№ 20

¹**Чорненко Олександр** – адвокат у Калуші, громадсько-політичний діяч, активіст «Просвіти», організатор просвітницького життя на Калущині. У час визвольних змагань 1918–1920 рр. – поручник-аудитор [Коломиєць М. І. Просвіта Калущини: далеке і близьке. – Калуш, 2003. – С. 180].

²**Бариш Тимотей** (1878–1929) – діяч просвітницького та кооперативного руху на Калущині. У часи ЗУНР – член державного повітового секретаріату (харчовий відділ), директор повітового банку аудитор [Коломиєць М. І. Просвіта Калущини: далеке і близьке. – С. 148].

№ 21

¹Морг – одиниця виміру площі землі, рівна 0, 56 га.

№ 22

¹**УВО** – Українська військова організація – нелегальна військова революційно-політична формація, що постала 30 липня 1920 р. на з'їзді українців-військовиків з метою продовжувати збройну боротьбу за державність. У діяльності УВО можна розрізнити два періоди: революційно-військовий (1920–1922 рр.) і революційно-політичний (1923–1931 рр.). УВО здійснила реєстрацію військовиків, оформила їх в організовані формації, при цьому ударною силою на випадок війни мали бути українські інтерновані частини в Чехо-Словаччині та сформовані з полонених в Італії. Учасники УВО заготовляли зброю, готували й здійснювали терористичні акти проти представників польської влади, найгучнішим був атентат 26 вересня 1921 р. С. Федака на маршала Й. Пілсудського і воєводу О. Грабовського у Львові. У висліді відбувалися судові процеси проти членів УВО [Українська військова організація // Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://uk.wikipedia.org/wiki/>].

²**Головінський Юліан** – український військовик. Народився 1 грудня 1894 р. – Радимно (*тепер Польща*) – навчався в гімназії Ярослава і Львова. Служив у 30-му піхотному полку австрійської армії, який воював на Італійському фронті, поручник. Пройшов випробування у польських таборах у Фрідріхівці та Ялівці. З польського полону втік до Чехословаччини, а звіттам повернувся до Львова, де вступив в УВО. Загинув у вересні 1930 р. [Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / Відп. ред. М. Кугутяк. – Том 1. – Книга 1 (1919–1929). – Івано-Франківськ, 2012. – С. 422–423].

³Докладний опис акції під Калушем, а саме відступ бойовиків, їх прорив їх поліцейського оточення див. Книш З. «Дух, що тіло рве до бою». – Вінніпег, 1951. – С. 69–84.

№ 28

¹**Рубчак Богдан** – український поет і дослідник літератури. Народився 6 березня 1935 р. в Калуші. У 1944 р. родина Рубчаків виїхала до Німеччини. Тут помилка, бо насправ-

ді йдеться про Володимира Рубчака (Карася), референта СБ Калуського районного проводу ОУН в 1944–1946 рр. [Когут М. С. Калущина : люди і долі : біографічний довідник. – С. 176, 177].

№ 31

¹Зазначено збоку.

²Назва села у документі написана з малої літери.

³Бушель – міра місткості і об'єму рідких і сипких тіл від 27, 216 – 36, 4 л.

⁴Зазначена дата 20 лютого 1782 р. подана для усіх трьох прохань (третє від громади Слободи Небилівської).

№ 32

¹**Фердинанд I** (19. 04. 1793 – 29. 06. 1875) – імператор Австрії. Від 2 березня 1835 р. до 2 грудня 1848 р. – король Угорщини та Богемії, король Галичини та Володимирії. Походив із династії Габсбургів. Старший син Франца I, від якого успадкував престол. У період його правління всіма справами імперії керував канцлер Клемент фон Меттерніх, дії якого спричинили національну ворожнечу в імперії. Соціальні і національні суперечності вилилися в революцію 1848–1849 рр. Фердинанд I визнавав пасивністю і безініціативністю, був хворобливий, державних талантів не мав й добровільно відмовився від влади на користь племінника Франца Йосифа. Останні роки життя провів у Празі, займаючись улюбленою справою – сільським господарством [Головинський В. Фердинанд I // Малий словник історії України / відпов. ред. В. А. Смолій. – К. : Либідь, 1997. – С. 422].

²**Йосифінський помір** – йдеться про Йосифінську метрику – перший земельний кадастр Королівства Галичини та Володимирії – перепис і економічна оцінка земельних угідь. Метрика укладена в 1785–1788 рр. на підставі патенту (указу) австрійського імператора Йосифа II (1741–1790) від 12 квітня 1785 р. Від імені цього імператора вона й отримала назву – «йосифінська». «Метрика» складалася з метою упорядкування податкового законодавства Австрійської імперії, у тому числі Галичини, врегулювання земельних відносин та податкової системи. По кожному населеному пункту окремо містила книгу поземельного прибутку (метрикальну книгу) – основний документ земельного кадастру, де фіксувалися дані про власника, площу, категорію, прибутковість та інші відомості про земельні угіддя; штокінвентар (господарський опис поміщицького маєтку) та інші документи. Використовувалася під час розгляду спорів, пов'язаних із землеволодінням [Максимов С. В. Йосифінська метрика // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редколегія: В. А. Смолій (голова) та ін.; К. : Наук. думка, 2005. – Т. 3 : Е–Й. – С. 658].

№ 35

¹**Сохацький Іван** (1886–1944), д-р, адвокат у Калуші з 1917 р., громадсько-політичний діяч. Закінчив академічну гімназію у Львові та правничий факультет Ягелонського університету в Кракові (1911 р.). Голова філії «Просвіта» (1926–1929 рр.) та повітової організації УНДО. Директор «Українського Банку» в Калуші (1931–1934). Заарештований органами НКВС у вересні 1939 р. Подальша доля невідома [Когут М. С. Калущина : люди і долі : біографічний довідник. – С. 192].

²**Інтабуляція** – запис у судову книгу власників нерухомостей. Внесення до іпотечної або ґрунтової книги даних про закріплення прав на маєток. Опис майна, заборона його продажу [Словничок малозрозумілих слів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://litmisto.org.ua/?p=1088>].

³**Екстабуляція** – випис із ґрунтової книги колишніх власників нерухомості.

⁴**Екзекуція** – (лат. – executio) – примусове стягнення державних податків, феодальних повинностей; виконання покарання [Словник рідковживаних слів // Класова боротьба селян-

ства Східної Галичини (1772–1849): Документи і матеріали / упоряд.: Олег Купчинський та ін. – К. : Наукова думка, 1974. – С. 546].

⁵ **Квит** – квитанція, розписка, сплата боргу.

⁶ **Субститут** – призначення другого спадкоємця (якщо перший не зможе одержати спадщини) [Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапуга. – К.: Наукова думка, 2000. – С. 554].

⁷ **Аронець Іван** (1998– ?) – адвокат у Калуші, громадсько-політичний діяч, член «Просвіти», керував міською організацією УНДО. Заарештований 4 квітня 1940 р. Подальша доля не відома [Коломиєць М. І. Просвіта Калущини: далеке і близьке. – С. 147].

№ 36

¹ **Капєць Павло** (1886– 1958) – культурно-просвітний діяч у Підгірках. Освіту здобув у державній школі в Калуші. Служив в австрійському війську (1905– 1914), учасник Великої війни. Нагороджений медаллю за врятування життя офіцера. В УГА з Листопада 1918 р. Організатор аматорського гуртка (1922–1926 рр.) при читальні «Просвіта». Диригент хору (1927–1930 рр.). Працювала у товаристві «Сільський господар» [Коломиєць М. І. Просвіта Калущини: далеке і близьке. – С. 156].

№ 37

¹ **Захоронка** – термін мав два значення – садок і сиротинець. Початок «захоронку» (дитячий садок) було закладено на «вічі» (раді) 1 вересня 1891 р. в Стрию. Захоронка – це українське добровільне товариство, котре займалося соціальною опікою над українськими дітьми-сиротами, матеріальною допомогою, педагогічним наглядом та національно-патріотичним вихованням [Енциклопедія українознавства : Словникова частина : [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. – К. : Глобус, 1994. – С. 762. – (Перевидання в Україні)].

² **Рудницька Мілена** – (Зборів, 15. 07. 1892 – 29. 03. 1976, Мюнхен; у 1993 р. перепхована у Львові) – українська громадсько-політична діячка, журналістка, письменниця, учителька середніх шкіл. Голова центральної управи Союзу Українок. Доктор філософії (1917 р.). Викладач на Вищих Педагогічних Курсах у Львові (1921–1928 рр.), одна з ідеологів українського жіночого руху Західної України та його провідних діячок у 1920–1930-х рр. Голова центральної управи Союзу Українок (за її головування він розрісся у сильну всенародну організацію), Українського жіночого конгресу в Станіславові (1934 р.), Світового Союзу Українок, політичної жіночої організації «Дружина Княгині Ольги»; редактор двотижневика «Жінка» (1935–1939 рр.); учасниця і репрезентантка українського жіноцтва на міжнародних жіночих з'їздах. Активна діячка УНДО, посол до польського сейму (1928–1935 рр.), працювала у його комісіях – освітній і закордонних справ [Мельничук Б. Щербак Л. Рудницька Мілена Іванівна // Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008. – Т. 3 : П – Я. – С. 206; Дядюк М. С. Рудницька Мілена // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – С. 644].

№ 41

¹ Свідоцтво зберігається в фондах Краєзнавчого музею Калущини.

АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА

Люстрація Галицького староства 1556 р. (Фактично подавчий інвентар). Містечко Калуша. *Засвідчена копія* // ЦДІАУ у Львові. – Ф. 201. – Оп. 4. – Спр. 411. – Арк. 20–23.

Lustracja wojewodztw ruskiego, podolskiego i bełskiego 1564–1565 // AGAD. – ASK. – Oddz. XLVI – Sygn. 119. – 517f.

Люстрація (ревізія) Руського воєводства 1621 р. *Оригінал* // AGAD. – ASK. – Oddz. XLVI: Lustracje, rewizje i inwentarze dobr krolewskich. – Sygn. 23. – 81f.

Люстрація Калуського староства Руського воєводства 1627 р. *Засвідчений витяг 1778 р.* // AGAD. – Zbiór Aleksandra Czołowskiego. – Sygn. 137. – S. 12–31.

Люстрація 1628 р. Калуцьке староство. *Урядова копія XVIII ст.* // AGAD. – МК. – Dz. XVIII. – Sygn. 73d. – S. 347–348; *Мікрофотокопія* // ЦДІАУ(К). – КМФ-15. – Оп. 3. – Спр. 303.

Люстрація 1629 р. Калуцьке староство. *Часткова копія. Засвідчений витяг 1785 р.* // ЛНБ НАН України. – Від. рук. – Ф. 9 Окремі надходження. – Оп. 1. – Спр. 247. – Арк. 49–60 зв.

Люстрація Калуського староства Руського воєводства 1660 р. *Незасвідчена копія 1894 р.* // AGAD. – Zb. A. Czołowskiego. – Sygn. 137. – S. 48–67.

Люстрація 1661, 1664 р. Калуцьке староство. *Оригінал* // AGAD. – МК. – Dz. XVIII. – Sygn. 49. – F. 57v. – 107v.; *Урядова копія XVIII ст.* // AGAD. – МК. – Dz. XVIII. – Sygn. 75. – S. 278–287; *Засвідчений витяг 1785 р.* // BZNO. – Rps. 13276/II. – F. 37v. – 65; *Мікрофотокопія* // BNW. – M/f. 47201; Калуцьке староство. *Засвідчений витяг 1738 р.* // ЛНБ НАН України. – Від. рук. – Ф. 5 Осолінських. – Оп. 1. – Спр. 4933/II. – 14 арк.

Люстрація 1765 р. Калуцьке староство. *Оригінал* // AGAD. – МК. – Dz. XVIII. – Sygn. 56. – S. 19–101; *Копія XVIII ст.* // BZNO. – Rps. 1892/11. – S. 14–30; Калуцьке староство. *Мікрофотокопія* // BNW. – M/f. 4892. – ЦДІАУ(К). – КМФ. – 15. – Оп. 2. – Спр. 284; ЛНБ НАН України. – Від. рук. – МР – 74.

Інвентар Калуського староства 1771 р. *Оригінал* // ЦДІАУ у Львові. – Ф. 134 Матеріали про шляхетські маєтки на території Руського, Волинського, Подільського та інших воєводств. – Оп. 2. – Спр. 353. – 78 арк.

Інвентар Калуського староства 1771 р. *Випис з галицьких городських актів, облята 1771 р.* // ЦДІАУ(Л). – Ф. 134. – Оп. 2. – Спр. 354. – С. 1–178.

Люстрація Калуського староства Руського воєводства 1772 р. *Засвідчений витяг 1791 р.* // AGAD. – ASK. – Oddz. XLV. – Sygn. 25. – 48 f.

Люстрація держави Новиця Руського воєводства Галицької землі 1772 р. *Оригінал*. AGAD. – ASK. Oddz. XLV. – Sygn. 26. – 13 f.

Люстрація держави Новиця 1772 р. *Оригінал* // Archiwum Potockich z Łańcuta. – Sygn. 66. – 21f.

Люстрація держави Новиця Руського воєводства 1772 р. (Фактично подавчий інвентар). *Оригінал* // ЛНБ НАН України. – Від. рук. 1772 р. // Ф. 141 (А. Чоловського). – Оп. 1. – Спр. 129/11. – 21 арк.

Інвентар держави Новиця Руського воєводства 1772 р. *Випис з галицьких городських актів, облята 1772 р.* // ЦДІАУ у Львові. – Ф. 134. – Оп. 2. – Спр. 354. – С. 179–201.

ОПУБЛІКОВАНІ ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

Жерела до історії України – Руси // Т. 1. Описи королівщин в землях руських XVI віку. Люстрації земель Галицької й Перемиської / Під ред. М. Грушевського. – Львів, 1895. – С. 83–85.

Жерела до історії України – Руси // Т. 7. Описи королівщин в руських землях XVI віку. Люстрація 1570 р. / Під ред. М. Грушевського. – Львів, 1903. – С. 164–166.

Калуш – місто хіміків. Документи і матеріали. – Ужгород : Карпати, 1970. – 176 с.

Калуш на давній поштівці та фотографії / Олексій Оніщук, Ігор Ільницький, Олег Малярчук, Іван Тимів. – Львів: Папуга, 2017. Калуш на давній поштівці та фотографії. – Львів: Папуга, 2017. – 144 с.

Класова боротьба селянства Східної Галичини (1772–1849): Документи і матеріали / упоряд.: Олег Купчинський та ін. – К. : Наукова думка, 1974. – С. 393–396, 430–431, 519–521.

Коломиєць М. І. Просвіта Калушини: далеке і близьке / Михайло Коломиєць. – Калуш, 2003. – С. 4–146.

Тимів І. М. Пам'ятка українського книгодрукування XVII ст. з Етнографічного музею Калушини / Іван Тимів : до 350-річчя з часу видання. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2013. – 64 с.

Тимів І. М. Археографічна знахідка в Калуші / Іван Тимів : [про особисті док. калус. Адвоката О. Дідицького] // Західний Вісник. – 2013. – 23 серп. (№ 34). – С. 8.

Тимів І. М. Маловідомий опис Калуського замку 1693 року (Джерела з історії Калуша XVII ст.) // Західний Вісник. – 2013. – 4 жовт. (№ 40). – С. 5.

Тимів І. М. Давні рукописи Калушини / Іван Тимів // Західний Вісник. – 2013. – 25 жовт. (№ 43). – С. 5.

Тимів І. М. З історії ремісничих професій у Калуші / Іван Тимів // Західний Вісник. – 2017. – 26 жовт. – № 42. – С. 4; Західний Вісник. – 2017. – 2 листоп. – № 43. – С. 4.

Lustracja starostwa halickiego 1566 roku // Biblioteka ordynacji Krasieńskich. Muzeum Konstantego Świdzińskiego. T. 2: Materiały do dziejów rolnictwa w Polsce w XVI i XVII wieku / Zebrał, i oprac. W. Chomętowski. – Warszawa, 1876. – S. 354–416.

Lustracya generalna w wojewodztwie ruskim ziemi lwowskiej: starostw, krolewsczyzn, wojtostw i dzierżaw do wyprowadzenia kwarty... Roku 1765 // Dodatek tygodniowy przy Gazecie Lwowskiej. – Lwów, 1868. – № 39–52. – S. 213 – 286; Dodatek tygodniowy... – Lwów, 1869. – № 1–26. – S. 2 – 106.

Lustracja województw ruskiego, podolskiego i bełskiego 1564–1565 / Wyd. Kr. Chłapowski i H. Żytkowicz. – Warszawa – Łódź: Wyd-wo Naukowe PWN, 1992. – Cz. 1. – 284 s.

Lustracje dóbr krolewskich XVI–XVIII wieku. Lustracja województwa ruskiego 1661–1665. – Cz. 2 Ziemia lwowska / Wyd. K. Arłamowski, E. Arłamowski. – Wrocław : Ossolineum, 1974. – 216 s.

Lustracje dóbr krolewskich XVI–XVIII wieku. Lustracja województwa ruskiego 1661–1665. Cz. 3 Ziemia halicka i chełmska / Wyd. K. Arłamowski, E. Arłamowski, W. Kaput. – Wrocław : Ossolineum, 1976. – 303 s.

Matricularum Regni Poloniae Summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur. – Varsoviae, 1919. – P. 5 Sigismundi Augusti regis tempora complectens (1548–1572). – Vol. 1 : Acta cancellariorum 1548–1572. – 253 p.

БІБЛІОГРАФІЯ

Грабовецький В. В. Історія Калуша. З найдавніших часів до початку XX ст. / Володимир Грабовецький. – Дрогобич : Відродження, 1997. – 224 с.

Грабовецький В. В. Національно-визвольні змагання на Долинщині та Калушині в XVI–XVIII ст.: наукові записки / Володимир Грабовецький. – Івано-Франківськ, 2008. – 111 с.

Грицан А. В. Просвітня зоря Прикарпаття. Нариси про історію товариства «Просвіта» на Прикарпатті між двома світовими війнами (1921–1939 pp.) : монографія / Анатолій Грицан. – Івано-Франківськ : Сіверсія, 2000. – 180 с.

Ковальський Н. П. Источники по истории Украины XVI – первой половины XVII в. во львовских археографических изданиях XIX – начала XX в. / Николай Ковальский // Анализ публикаций источников по отечественной истории. – Днепропетровск : ДГУ, 1978. – С. 20–48.

Ковальський М. П. Документи родинного фонду Сангушків Краківського державного воєводського архіву як джерела з соціально-економічної історії України XVI–XVIII ст. / Микола Ковальський // Архіви України. – 1983. – № 3. – С. 60–63.

Коломиєць М. І. Історія Калуша і Калушини у датах, цифрах і цікавих фактах / Михайло Коломиєць. – Брошнів : друкарня приватної фірми «Галія», 1996. – 265 с.

Люстрації королівщин українських земель XVI–XVIII ст.: матеріали до реєстру рукописних та друкованих текстів / НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського; уклад.: Раїса Майборода. – К.: [Б. в.], 1999. – 312 с. – (Науководвідкове вид. з історії України; Вип. 49).

Малярчук О. М. Становлення хімічної індустрії Прикарпаття: успіхи і проблеми / Олег Малярчук // Сумська старовина. – 2014. – № 43–44. – С. 61–77.

Малярчук О. М. Соціально-економічні процеси в західному регіоні Української РСР (1964–1991): монографія / Олег Малярчук. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2015. – 548 с.

Малярчук О. М., Тимів І. М., Бойкович І. В. Топоніми Калуша на старовинних планах і картах / Олег Малярчук // Західний Вісник. – 2017. – 31 серп. – № 34. – С. 4; Західний Вісник. – 2017. – 7 верес. – № 35. – С. 8.

Паньо У. І. Дзвони і слава родини Фельчинських / Уляна Паньо // Калуський нафтохімік. – 2010, 20 берез. – № 12. – С. 12.

Тимів І. М. Розгром гетьманом Яном Собеським татарських військ на Калушині у жовтні 1672 року: джерела, хронологія подій, наслідки / Іван Тимів // Краєзнавство. – 2012. – № 4. – С. 156–163.

Тимів І. М. Джерела з історії Магдебургії Калуша XVI–XVII ст. / Іван Тимів (До 465-річчя надання Калушу Магдебурзького права) // Дзвони Підгір'я. – 2014. – 31 жовт. – № 44. – С. 15.

Тимів І. М. Документи польської поліції про політичну діяльність Миколи Сасвича / Іван Тимів // Західний Вісник. – 2015. – 18 груд. – № 51. – С. 5. – (початок); Документи польської поліції про політичну діяльність Миколи Сасвича // Західний Вісник. – 2015. – 25 груд. – № 52. – С. 5. – (закінчення).

Тимів І. М. Джерела з історії дзвонарства в Калуші / Іван Тимів // Дзвони в історії і культурі народів світу: Матеріали VI міжнародної науково-практичної, історико-краєзнавчої конференції (20 серпня 2016 р., Луцьк, замок Любарта) науковий збірник. Вип. 6 / укладач Г. С. Марчук. – Луцьк ПВД «Твердиня», 2016. – С. 74–83.

Тимів І. М. Про чисельність єврейського населення на Калушині у XVIII ст. // Калуські історичні студії. Збірник наукових статей, присвячений 580-й річниці першої письмової згадки про Калуш / відп. ред. і упоряд. Іван Тимів. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2017. – С. 18–26.

Тимів І. М. Джерела з історії відділу УПА «Журавлі» / Іван Тимів // Краєзнавець Прикарпаття: регіональний науково-методичний альманах. – 2017. – № 29 (січень-червень). – С. 24–30.

Яневич Б. Й. Калуське Підгір'я у світлі пам'яток історії та культури / Богдан Яневич // Краєзнавець Прикарпаття: регіональний науково-методичний альманах. – 2008. – № 11 (січень-червень). – С. 37–40.

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

- Австрія 95
Австро-Угорська монархія 61, 105
Актюбінська область 106
Алжир 107
Бабин, с. 31, 86, 100
Бабин Зарічний, с. 86
Батов, м-ко 35
Баня с. 53–54, 71, 72, 98
Белзьке воеводство 25, 27
Бережниця, с. 30
Берлоги, с. 28–29, 32, 64, 65, 87
Богородчани, м. 68
Боднарівські ліси, 34–35
Болехів м. 33–35, 59
Болохівські ліси 96
Бразилія, 74.
Брошнів, с. 29, 96
Бучач, м. 63
Варшава, м. 27, 71–72
Велика Татарія 35
Велике Королівство
Краківське 71
Велдіж, с. 28
Вербівка с. 86
Верхня, с. 66–67, 79.
Верховина, м. 105
Височанка, вул., 78, 100
Вищий Угринів, с. 30
Відень, м. 85, 95
Вінніпег, м. 65, 94–95.
Вістівський ліс 99
Вістова, с. 28, 30, 86–87
Войнилів с. 33, 56–57, 58, 59, 62–63, 86
Войнилівський район 79
Волосів, с. 33
Воркута, м. 101
Галич, м. 32, 34–35, 75, 96, 97, 99
Галицька земля 61
Галицький район, с. 94
Галицьке староство, 27
Галичина 61, 106
Галіція 54, 90–91
Голинь, с. 30–31, 33, 47, 61–62
Горішне Довге, с. 33.
Гроденківський район 94
Грабівка, с. 28– 30, 86, 97
Деканат Калуський 85
Десна, р-ка 74
Довга Войнилівська, с. 64, 66, 67
Довге, с. 28–30, 32, 47
Долпотів (Долпотів), с. 56–58, 86
Долина, м. 25, 27, 29, 33, 34–35, 64, 68
Долинський повіт 28
Долинське староство 27
Дністер, р-ка 27, 32, 34–35
Дрогобич, м. 33–34, 73
Дуброва, с. 33
Жаб'є, с. 105
Журавно, м-ко 27
Завадка, с. 64, 66–67, 71, 86
Завій, с. 28–30, 86
Загір'я, с. 30, 51, 71–72
Залісся, ур. 78
Західна Україна 98
Збора, с. 30
Збруч, р-ка 105
Іванівка, с. 97
Івано-Франківськ, м. 49, 65, 67, 69, 78, 80
Івано-Франківська область 86, 94, 96
Ілемня, с. 97
Італія 105
Кадобна, с. 28–30, 86, 97
Казахстан 106
Калуський повіт 28, 53, 70–71
Калуський район 48, 78, 86, 99
Калуське староство 27, 36–37, 57, 59
Калуш, м. 25–29, 31–35
41–42, 45–56, 59, 61–63, 65, 67–72, 75–76, 78, 83, 85–86, 88–92, 94–96, 98–105
Калущина, 27, 47, 51–52, 57, 60–61, 64–65, 76, 78–79, 94, 97
Камінь, с. 29
Кам'янець-Подільський, м. 75
Канада 94–95
Канів, м. 65
Київ, м. 75, 79
Комарне, м-ко 34–35
Копанки, с. 28–30, 86
Королівство Галичини й Володимирії 71

Котлас, м. 106
Котятичі, с. 30
Краків, м. 34, 105, 107
Красне, с. 29, 86
Криховичі, с. 29
Кринос, с. 75
Кропивник, с. 38, 63
Лімниця, р-ка, 99
Ломниця, 32
Лука, с. 32
Луква, р-ка 29, 32
Львів, м. 33, 36–37, 39, 51, 61,
64, 69, 70–71, 83, 75, 85, 87,
95–96, 106–107
Львівська область 105
Льдзяне, с. 28–29, 86
Майдан, с. 30
Маківе село, пос. 98
Макіївка, вул. 78, 94, 100
Мислів, с. 28, 86
Мостиська, с. 28, 30
Мостище, с. 41, 82, 84–85
Нагуєвичі, с. 73
Небилів, с. 29, 64, 66, 67
Негівці, с. 66–67
Нешанська, вул., 78
Новий Калуш, нім. кол. 71, 72
Новиця, с. 28–29, 59–60
Нью-Йорк, м. 107
Округ Калуський 38
Перегінськ, с. 29
Перевозець, с. 86
Перемишль, м. 105
Петранка, с. 86
Підвальна, вул. 98
Підгайці, м-ко, 32
Підгірки, с. 29–30, 33, 49,
80–81, 92, 101
Підгір'я, 27
Підмихайля, с. 28–30, 61, 64, 98
Пійло, с. 28–30, 45, 47, 98
Пнів, с. 29
Подільське воєводство 25
Польща 34–35, 55, 103, 105, 107
Прага, м. 68
Рава-Руська, м. 106
Равщина, 105
Рип'янка, с. 30, 86
Рівня, с. 61
Річ Посполита 55, 77
Рогатин, м. 97
Рогатинщина 99
Рожнятів, м-ко 28–29, 33, 35, 96–97
Рожнятівщина 96–97
Рожнятівський район 86, 97
Росія 105
Російська Федерація 76
Рудки, ур. 89
Руське воєводство 25
Самбір, м-ко. 34, 35
Сваричів, с. 28, 41
Свича, р-ка, 27
Серафінці, с. 94
Сихів, дільн., 107
Сівка, р-ка, 28–30, 88, 89
Сливки, с. 29, 31
Слобідка, с. 86
Сокальський район 105
Спас, с. 29
Сполучені Штати
Америки 74, 107
Старий Угринів, с. 30, 47
Станиславів, м. 68, 69, 93
Станіслав, м. 99, 101
Станіславська область, 48, 79
Станькова, с. 66–67
Стрий, м. 33–35, 41, 73
Струкове поле, ур. 98
Студінка, с. 29, 86
Східна Галичина 87
Сяноцька земля 36
Сяноцький край 34
Товмач, м-ко, 28
Товмаччина 27
Томашівці, с. 97
Топільсько, с. 28
Тужилів, с. 28, 32
Угнів, м. 106
Угнівщина, 106
Угринів, с. 19, 29, 61
Угринів Середній, с. 28
Угринів Старий, с. 28, 47, 64
Україна 36, 49, 51–52, 72, 74, 104
Фегонівка, вул. 98
Хотин, с. 33
Хотинь, с. 33, 41, 49, 61, 64,
86, 94
Цвітова, с. 32, 33
Ценева, с. 28
Чернігівщина 74
Чорноліський хребет 27
Яворівка, с. 97
Янівка, с. 97
Ярослав, м. 41
Ясень, с. 29–30

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- арк. – аркуш
бл. – близько
вел. – великий
від. рук. – відділ рукописів
вул. – вулиця
га. – гектар
ген. – генерал
гр. к. – греко-католицький
док. – документ
дільн. – дільниця
дол. – долар
др. – доктор
екз. – екземпляр
єп. – єпархія
зв. – зворот
зл. – злотий
ЗУНР –
кг. – кілограм
комп. – комп'ютерний
куб. м. – кубічний метр
ЛНБ – Львівська наукова бібліотека
Національної академії наук України
ім. В. Стефаника
м-ко. – містечко
м. – місто
мф – мікрофільм
нім. кол. – німецька колонія
о. – отець
оп. – опис
опубл. – опубліковано
НТШ – Наукове товариство імені Шевчен-
ка – всесвітня українська академічна орга-
нізація, багатопрофільна академія наук
українського народу.
п. о. – полотняна оправа
пог. – погоріло
пос. – поселення
р. – рік
р-ка. – ріка.
РКЦ – Римо-католицька церква
с. – село
с. – сторінка
СБ – Служба безпеки.
Св. – святий
св. – священник
сд – стрілецька дивізія
спр. – справа
ст. – століття
ст. – старший
СУМ – Спілка української молоді
т. зв. – так званий.
т. – том
тов. – товариш
т-во – товариство
УВО – Українська військова організація
ур. – урочище
ф. – фонд
хор. – хорунжий
фл. – флорин
ц. к. – цісарсько-королівське
ц. р. – цього року
шт. – штук
AGAD – Archiwum Główne Akt Dawnych
w Warszawie.
ASK – Archiwum Skarbu Koronnego.
BZNO – Biblioteka Zakładu Narodowego
im. Ossolińskich
we Wrocławiu
f – folio
KHKM – Kwartalnik Historii Kultury Materialnej
mf. – mikrofilm
MK – Metryka Koronna
oddz. – oddział
rps. – rękopis
s. – strona
RDSG – Roczniki Dziejów Społecznych
i Gospodarczych
sygn. – sygnatura
WAP (Kr.) – Wojewodzkie Archiwum
Państwowe w Krakowie. Archiwum
Sanguszkow (AS).
Zb. – Zbiór

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

ДАВНЯ ІСТОРІЯ КАЛУЩИНИ

- № 1. 1564 р., вересень – 1565, осінь – Люстрація містечка Калуш. Витяг з генеральної люстрації Руського, Подільського та Белзького воєводства..... 25
- № 2. 1648 р. – жовтень-грудень. Участь населення Калущини у повстанні під проводом Семена Височана.....27
- № 3. 1672 р., 14 жовтня. – Витяг з копії листа його милості пана маршала і великого коронного гетьмана [Яна Собеського] з табору під Калушем.....33
- № 4. 1675 р., 7 серпня, обоз під Львовом. – Універсал короля Ян III Собеського з оголошенням про призначення Анджея Еллета адміністратором Калуського староства.....36

ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ КАЛУСЬКИХ ХРАМІВ

- № 5. 1782 р., 20 лютого. – Акти до справи священників, звинувачених у підбурюванні мешканців села Кропивник і написанні прохань і скарг до двірської управи.....38
- № 6. 1913 р. – листопад. – Запис про освячення та першу Службу Божу в храмі Св. Архістратига Михаїла в Калуші.....41
- № 7 Інвентар храму Св. Михаїла у Калуші, складений о. Володимиром Тисовським.....42
- № 8. 1933 р., 23 серпня. – Програма соборчика кондеканальних отців-душпастирів у Старому Угринові.....47
- № 9. 1944 р., 31 жовтня. – Доручення голови Калуського райвиконком К. Бондаренка керівникам релігійних громад провести інвентаризацію церковного майна.....48
- № 10. 1990 р., 14 лютого. – Витяг з Рішення Калуської міської ради про реєстрацію релігійних громад греко-католицького віросповідання.....49
- № 11. 1998 р., 12 грудня. – Розпорядження Івано-Франківської обласної державної адміністрації «Про передачу у власність релігійної громади РКЦ костелу св. Валентина у м. Калуші».....49

МАТЕРІАЛИ ПРО ГРОМАДСЬКІ ТОВАРИСТВА ТА УСТАНОВИ КУЛЬТУРИ КАЛУША

- № 12. 1921 р., 2 жовтня. – Замітка мешканця села Загір'я про керівний склад товариства «Просвіта» та діяльність творчих колективів.....51
- № 13. 1992 р., 3 грудня. – Рішення Калуської міської ради про створення музею міста Калуша.....51
- № 14. 1997 р., 23 грудня. – Рішення Калуської міської ради про відкриття історико-краєзнавчого музею Калущини.....52

СВІДОЦТВА ВИПУСКНИКІВ ФАХОВИХ ШКІЛ

№ 15. 1896 р., 12 жовтня. – Свідоцтво про закінчення навчання з ковальського фаху, видане Стефанові Кушлику з села Баня, Калуського повіту53

№ 16. 1926 р., 29 березня. – Дублікат Свідоцтва Михайла Долинки з Калуша про здачу ним екзамену на підмайстра слюсарно-машинної справи.....54

КАЛУЩИНА В РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ ТА ЗУНР

№ 17. 1916 р., 30 вересня. – Протокол реквізиції австрійським військом дзвонів у парафіях Войнилів і Довпотів.....56

№ 18. 1917 р., 4 жовтня. – Звернення пароха Новиці о. Романа Кунцевича до Староства в Калуші з проханням виділити матеріальну допомогу мешканцям села, які зазнали матеріальних збитків під час воєнних дій у липні 1917 р.59

№ 19. 1918 р., листопад. – Події листопадової національно-демократичної революції 1918 р. на Калущині. Свідчення учасника подій вістуну Романа Лучаковського.....60

№ 20. 1919 р., 12 січня. – Витяг із повідомлення часопису «Нове життя» про урочисте відзначення у Калуші схвалення закону про об'єднання ЗУНР і УНР.....65

№ 21. 1919 р., 19 липня. – Донесення завадківського поліцейного відділку Калуському повітовому поліцейному управлінню про розподіл селянами діличної землі з часів ЗУНР.....65

№ 22. 1924 р., 24 листопада. – Напад бойовиків «Летюча бригади» УВО на поштові (інкасаторні) транспорти в Калуші.....67

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ МІСТА

№ 23. 1891 р., 27 січня. – Звернення Омеляна Огоновського, заступника голови Руського (українського) виборчого комітету у Львові до калуського міщанина Гриня Микульського з проханням створити виборчий комітет у Калуському повіті й одноставно проголосувати за українського кандидата на виборах до Державної Ради 1891 р. 70

№ 24. 1924 р., 29 грудня. – Розпорядження Ради Міністрів про долучення до міської громади Калуша сільських громад Баня, Загір'я та Новий Калуш у Калуському повіті.....71

№ 25. 1991р. червень. – Добровільна дитяча спілка «Соколята» у Калуші (за матеріалами газети «Дзвони Підгір'я»).....72

№ 26. 1991 р., 21 серпня. – Рішення Калуської міської ради про «Про політичну ситуацію в країні».....75

№ 27. 1991 р., 23 серпня. – Наказ генерального директора виробничого об'єднання «Хлорвініл» Олега Романенка про ліквідацію компартійних структур на підприємстві.....76

ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ НА КАЛУЩИНІ (40–50 рр. XX ст.)

№ 28. 1946 р., 21 січня. Витяг із плану боротьби партійних і каральних органів радянської влади з підпіллям ОУН на Калущині у першому півріччі 1946 р.78

№ 29. 1946 р., 23 лютого – 15 березня. – Витяг зі звіту секретаря обласного комітету КП(б)У Михайла Слоня про хід боротьби з УПА і підпіллям ОУН у Станіславській області.....79

№ 30. 2017 р., 22 червня. – Короткий інформаційний звіт про проведення пошукових робіт на місці загибелі учасників українського націоналістичного підпілля.....80

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

№ 31. 1782 р., 20 лютого. – Прохання мешканців села Мостище до львівського стольника з проханням зменшити податки і повинності, встановлені панським двором для громади.....82

№ 32. 1848 р., 7 червня. – Лист Руської Ради в м. Калуші до Головної Руської Ради з проектом економічних вимог і пропозицій, які повинні висунути східно-галицькі депутати у Віденському парламенті.....85

МАЙНОВІ ЮРИДИЧНІ АКТИ

№ 33. 1829 р., 10 січня. – Передшлюбна угода Яна Кушлика і Теклі Козоріз.....88

№ 34. 1867 р., 25 лютого. – Контракт продажу-купівлі земельної власності, укладений між калушанами Софроном Пітулеєм та Гринем Мікульським.....90

№ 35. 1927 р., 30 листопада. – Лист-довіреність керівництва господарсько-кредитної спілки «Хліборобський союз» у Калуші про надання адвокату Іванові Сохацькому повноважень представляти інтереси спілки в судових та інших установах.....92

№ 36. 1928 р., 3 вересня. – Обґрунтування Окружного суду в Станіславові у справі Юзефи Когут з Підгірок.....92

БІОГРАФІСТИКА КАЛУШИНИ В ДОКУМЕНТАХ

№ 37. Калушанка Анна Гуменілович (Йонкер).....94

№ 38. Нові матеріали про бунчужного УПА Володимира Макаровського (Малину) (1901–1966 рр.).....95

СПОГАДИ

№ 39. Минуле Калуша у спогадах Ірини Сохацької.....98

№ 40. 1949–1950 рр. – Пастка для підпільників ОУН. Спогади репресованого Е. Лісового з Калуша.....99

№ 41. Родаки Калуша. Спогади калушанки Христини Мілевич (Величкович).....100

ЕПІСТОЛЯРІЙ

№ 42. 1941 р. – Лист поваги та вдячності Павлині Плаксей-Кіселевської до Єврейського фонду для праведників зі спогадом про події у Калуші влітку 1941 р.....103

№ 43. 1998 р., 23 березня – Лист Нестора Лещія до Христини Величкович з біографічними відомостями про родину Лещіїв з Калуша.....105

ПЕРЕЛІК ДОДАТКІВ

Додаток 1. Повстання на Калушині під проводом Івана Грабівського 1648 р. худ. М. Гаталевич. (3 фондів КМК).

Додаток 2. Данієль Ходовецький Ян Собеський після перемоги над татарами в 1672 р., Берлін, аквафорта, 1795 р.

Додаток 3. Передшлюбна угода Яна Кушлика і Теклі Козоріз. (3 фондів КМК).

Додаток3-а. Передшлюбна угода Яна Кушлика і Теклі Козоріз (зворот)

Додаток 4. Контракт продажу-купівлі земельної власності 1867 р. (3 фондів КМК).

Додаток 5. Гнат Лещій, калушанин в однострої австрійської армії 1914 – 1918 рр. (3 фондів КМК).

Додаток5-а. Зворотний бік фото Г. Лещія із датою заснування фотоательє Д. Хабера 1896 р.

Додаток 6. На бойових позиціях австрійської армії. Грудень 1915 р. (З колекції Тараса Сондея).

Додаток 7. Теодор Шипайло, офіцер австрійської армії. (З колекції Тараса Сондея).

Додаток 8. Свято соборності України в Калуші 8 січня 1919 р. (3 фондів КМК).

Додаток 9. Позика Теодора Шипайла українському т-ву «Народний дім» 1920 р. (З колекції Тараса Сондея).

Додаток 10. Бічний вівтар храму Св. Архістратиґа Михаїла 20-30 рр. XX ст. (З колекції Тараса Сондея).

Додаток 11. Свідоцтво Іванни Фуштай про закінчення 4-го класу 7 класної народної школи у Калуші. 4 липня 1944 р. (3 фондів КМК).

Додаток 11-а. Шкільне свідоцтво Іванни Фуштай (зворот).

Наукове видання

ТИМІВ ІВАН МИКОЛАЙОВИЧ

КАЛУШ:ІСТОРІЯ В ДОКУМЕНТАХ

Збірник документів і матеріалів з фондів
Красназавчого музею Калущини, присвячений
20-річчю заснування музею

Серія: «Історичні джерела Калущини». Т. 1

Науковий редактор – Олег Малярчук
Літературний редактор – Наталія Веселовська
Коректор – Оксана Керкуш
Обкладинка – худ. Мирослав Гаталевич
Комп'ютерний набір – Іван Тимів
Комп'ютерна верстка – Оксана Мельник
Фотодизайн – Артур Єфремов

T-41 Тимів І. Калуш: історія в документах. Збірник документів і матеріалів.
– Івано-Франківськ : Фоліант, 2017. – 144 с. – («Історичні джерела Калущини»). – Т.1)

Підп. до друку 12.12.2017. Формат видання 148×210мм.
Формат паперу і частка аркуша 60×901/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 9. Наклад 50 прим. Зам. в016716/18
Віддруковано з оригіналів автора.

Друкарня “Фоліант”
76000, м. Івано-Франківськ
вул. Старозамкова, 2
www.foliant.if.ua
e-mail: foliant.drukarnja@gmail.com
тел.-факс: +38(0342) 50-21-65

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи Серія ІФ № 24 від 20.07.2014